

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Õigusteaduskond
Eraõiguse osakond

Marit Joost
**PEREVÄGIVALD LAHUSELU JA ABIELULAHUTUSE ALUSENA RIIGIKOHTU
TSIVIILOSAKONNA PRAKTIKAS 1920-1930**
Magistritöö

Juhendajad:
Dr. iur. Hesi Siimets-Gross
MA Katrin Kiirend-Pruuli

Tartu
2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. PEREVÄGIVALD LAHUSELU PÕHJENDUSENA	8
1.1. Kooselamise takistamine	8
1.2. Kooselu väljakannatamatuks muutumine	16
2. PEREVÄGIVALD ABIELULAHUTUSE PÕHJENDUSENA	24
2.1. Perevägivald kui julm ümberkäimine	24
2.2. Perevägivald kui kokkuleppimatus	30
2.2.1. Kokkuleppimatuse olemus	30
2.2.2. Perevägivald eristamine kokkuleppimatusest	34
3. VÄGIVALLA INTENSIIVSUS	41
3.1. Sobivaim abinõu	41
3.2. Vägivalla kasutamist vabandavad asjaolud	44
3.3. Põhjusliku seose puudumine	47
3.4. Vägivalla korduvus	48
4. VÄGIVALLA ESINEMISE TÕENDAMINE	51
4.1. Ütlused	51
4.2. Otsused pooltevahelistes kohtuasjades	58
4.3. Muud tõendid	60
KOKKUVÕTE	61
FAMILY VIOLENCE AS THE GROUND FOR SEPARATION AND DIVORCE IN THE PRACTICE OF THE CIVIL DEPARTMENT OF THE SUPREME COURT OF ESTONIA IN 1920-1930	66
KASUTATUD ALLIKAD	71
Kasutatud normatiivmaterjalid	71
Kasutatud kohtupraktika	71
Kasutatud kirjandus	73

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö käsitleb perevägivalda lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas aastatel 1920-1930. Töö põhieesmärk on välja selgitada, kas üldse ja millisel määral käsitleti perevägivalda Eesti kohtupraktikas vaadeldaval perioodil, samuti, mida mõisteti perevägivalda all ning kas ja kuidas seda tauniti.

Perevägivalda mõistet on käesolevas töös kasutatud üksnes abikaasade vaheliste suhete kontekstis. Mõistet „perevägivald“ käsitletakse käesolevas töös kitsendavalt, pidades perevägivalda all silmas üksnes abikaasade vahelist füüsilist vägivalda ja füüsiliste ebamugavuste tekitamist. Perevägivalda mõiste tänapäevases käsitluses on aga sellest laiem. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni¹ artikkel 3 punkt b kohaselt on perevägivald igasugused füüsilise, seksuaalse, psüühilise ja majandusliku vägivalda aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivaldaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna käsitluses kätkeb perevägivald endas praeguse või endise abikaasa või elukaaslase vastu suunatud vägivalda, laste väärkohtlemist, vägivalda (vana)vanemate suhtes ning õdede-vendade omavahelist vägivalda.²

Perevägivalda mõistetakse käesolevas magistritöös füüsilise vägivalda ja füüsiliste ebamugavuste tekitamisena, lähtudes nende mõistete tänapäevasest käsitlusest. Füüsiline vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine vastu teise isiku tahtmist, millega põhjustatakse teisele inimesele vigastusi, füüsilist valu või isegi surma.³ Füüsiliste ebamugavuste all käsitletakse olukordi, kus teisele isikule ei tekitata otseselt füüsilist valu ega vigastusi, kuid piiratakse isiku liikumisvabadust (nt luku taga hoidmine) või takistatakse põhivajaduste, s.t eluks vajalik toit ja eluase, rahuldamist (nt kodust välja viskamine, külmas ruumis elama sundimine). Töös ei ole eraldi analüüsitud emotsionaalset ehk vaimset vägivalda, seksuaalset vägivalda ja majanduslikku vägivalda, kuna seksuaalset ja vaimset vägivalda puudutavaid otsuseid oli vaatlusalusel perioodil Riigikohtu

¹ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2.

² Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna võrgukodu. Teemaleht perevägivald: mis on perevägivald - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/mis-perevagivald> (14.04.2019).

³ Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna võrgukodu. Teemaleht perevägivald: vägivalda liigid paarisuhtes - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalda-liigid-paarisuhtes> (14.04.2019).

tsiviilosakonna praktikas väga vähe⁴, majandusliku vägivalda analüüsimine väljuks aga käesoleva töö mahulistest piiridest.⁵

Käesolev töö põhineb eelkõige 1919. aastal asutatud Eesti Vabariigi Riigikohtu tsiviilosakonna praktilal. Asutav Kogu võttis vastu riigikohtu seaduse⁶ ja valis esimesed Riigikohtu liikmed 1919. aasta oktoobris ning Riigikohtu esimene istung toimus 14. jaanuaril 1920.⁷ Seetõttu on käesoleva magistritöö uurimisperioodi alguseks aasta 1920. Uurimistöö mahulisi piiranguid arvestades on piirdutud aastaga 1930.

Uurimismaterjaliks on valitud Riigikohtu lahendid seetõttu, et Riigikohtu kui kõrgeima kohtuastme⁸ praktikasse jõudnud probleemid sisaldavad teravat õiguslikku konflikti, mille lahendus madalamates kohtuastmetes ei rahuldanud kõiki osapooli. Lisaks võimaldab just Riigikohtu praktika analüüs teha järeldusi laiemalt kui mõne konkreetse piirkonna või kohtu praktika. Töö autor märgib, et ei leidnud mitte ühtki teemakohast Riigikohtu tsiviilosakonna otsust 1920. aastast.

Perevägivalda lahuse ja abielulahutuse alusena ei ole Riigikohtu praktika põhjal Eesti esimesel iseseisvusperioodil autorile teadaolevalt varasemalt uuritud, seega on käesolev magistritöö esimene uurimus, mis käsitleb süvitsi perevägivalda mõju lahuse ja abielulahutuste kontekstis. Magistritöö piiratud mahtu arvestades ei leia töös eraldi kajastamist karistusõiguslikud aspektid, mille uurimiseks tuleks lisaks läbi töötada ja analüüsida Riigikohtu kriminaalosakonna otsused. Karistusõiguslikke küsimusi on töös käsitletud üksnes määral, mil neid toodi välja tsiviilosakonna otsustes. Samuti ei ole töö eesmärk analüüsida vägivalda esinemist abielusuhetes üldiselt, vaid üksnes sel määral, mil perevägivalda käsitleti otsustes lahuse ja abielulahutuse põhjusena või selle kontekstis.

⁴ Autor ei leidnud Riigikohtu tsiviilosakonna praktikast mitte ühtki otsust, mis puudutas seksuaalset vägivalda. Emotsionaalne ehk vaimne vägivald (nt solvamine, alandamine) esines üksikute kaasuste puhul koos füüsilise vägivaldaga.

⁵ Autor peab silmas alimentide maksmata jätmist või maksmisega viivitamist kui majanduslikku vägivalda.

⁶ Riigikohtu seadus. 21.10.1919 – RT 1919, 82/83.

⁷ Riigikohus. Riigikohtu esindustrükis, 2013, lk 30. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://issuu.com/riigikohus/docs/riigikohus_brozh_est (27.04.2019).

⁸ Eesti Vabariigi 1920. aasta põhiseaduse § 69 ja riigikohtu seaduse § 1 kohaselt oli kõrgeima kohtuvõimu teostaja Riigikohus.

Käesoleva magistritöö eesmärk on leida vastus küsimustele, kas, milliste eluliste asjaolude esinemisel ja millisel õiguslikul alusel oli perevägivald Riigikohtu tsiviilosakonna praktika kohaselt lahuselu ja abielulahutuse alus. Töös käsitletakse abielupaari lahuselu ja abielu lahutamist. Lahuselu puhul analüüsitakse õiguslikku küsimust, kas vägivalda kasutamine abikaasa vastu tähendas BES artiklist 9 tuleneva abikaasa aitamise ja toetamise kohustuse rikkumist ning andis seega teisele abikaasale õiguse lahus elada. Abielulahutuse puhul analüüsitakse seda, kas vägivalda kasutamine abikaasa vastu oli alus abielu lahutamiseks abieluseaduse § 23 või § 28 põhjal.

Neile küsimustele vastamiseks on käesoleva töös on püstitatud lisaks järgnevad uurimisküsimused:

1. Millised tänapäeval perevägivaldina käsitatavad juhtumid andsid Riigikohtu praktika kohaselt abikaasadele õiguse lahus elamiseks, st BES artiklist 7 tuleneva kooselamise kohustuse täitmata jätmiseks?
2. Millised tänapäeval perevägivaldina käsitatavad juhtumid andsid Riigikohtu praktika kohaselt õiguse abielu lahutamiseks ning millisel õiguslikul alusel?
3. Kui intensiivne pidi esinenud perevägivald olema, et see annaks Riigikohtu praktika kohaselt õiguse lahuseluks või abielulahutuseks?
4. Kuidas perevägivalda esinemist tõendati ning millised probleemid seoses tõendamiseega Riigikohtu praktikas kajastusid?

Käesolev töö on jaotatud neljaks peatükiks. Esimene peatükk käsitleb perevägivalda lahuselu põhjendusena. Peatükis selgitatakse, kas ja millistel juhtudel andis füüsiline vägivald või füüsiliste ebamugavuste tekitamine õiguse abikaasast lahus elada. Peatükk on jaotatud kaheks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis antakse lühikäikvaade Balti Eraseaduse artiklist 7 tulenenud abikaasade kooselamise kohustusest ning selgitatakse kooselamise takistamist kui töös käsitletavat perevägivalda. Teises alapeatükis keskendutakse vägivaldale kui kooselu väljakannatamatuks muutvale tegurile.

Teine peatükk puudutab vägivalda abielulahutuse põhjendusena. Peatükis tuuakse välja, millistel elulistel asjaoludel ja millisel õiguslikul alusel andis vägivald õiguse abielulahutuseks. Seejuures käsitleb esimene alapeatükk perevägivalda kui julma ümberkäimist abieluseaduse § 28 tähenduses. Teine alapeatükk keskendub abieluseaduse §-s 23 sätestatud kokkuleppimatuse olemusele ning perevägivalda eristamisele abikaasade kokkuleppimatusest.

Töö kolmandas peatükis on välja toodud, millistel juhtudel oli esinenud vägivald Riigikohtu hinnangul piisav põhjus abikaasast lahus elamiseks või abielu lahutamiseks. Esimeses alapeatükis selgitatakse, millal oli lahku kolimine vägivalla esinemisel Riigikohtu hinnangul sobivaim abinõu. Teine alapeatükk keskendub vägivalla kasutamist vabandavatele asjaoludele. Kolmandas alapeatükis selgitatakse, millistel juhtudel ei olnud esinenud vägivalla ning lahku kolimise või abielu lahutuse vahel Riigikohtu hinnangul põhjuslikku seost. Neljas ehk viimane alapeatükk keskendub küsimusele, kas lahuseluks või abielulahutuseks põhjust andev vägivald pidi olema korduv.

Magistritöö neljas peatükk puudutab perevägivalla esinemise tõendamist. Esimeses alapeatükis tuuakse välja Riigikohtu otsustes kajastamist leidvad probleemid seoses ütlustega. Teine alapeatükk tutvustab Riigikohtu seisukohta seoses varasemates pooltevahelistes kohtuasjades tehtud otsuste kasutamisega tõenditena. Kolmas alapeatükk keskendub teistele tõenditele peale ütluste ja kohtuotsuste.

Töö peamiseks allikaks on Riigikohtu tsiviilosakonna otsuste ärakirjad aastatest 1920-1930. Ärakirjad on paberkujul saadaval Rahvusrhiivi fondis 1356. Kõik ärakirjad on pagineerimata. Digiteeritud kujul ärakirjad hetkel kättesaadavad ei ole. Käesoleva töö autor vaatas läbi kõik Riigikohtu tsiviilosakonna otsuste ärakirjad uurimisalusest perioodist, kokku 8215 ärakirja. Lahendite analüüsimisel on kasutatud kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismetoodikat. Töös kajastamist leidvad põhilised õigusaktid on Balti Eraseadus⁹ (edaspidi ka: BES) ja 1922. aasta abieluseadus¹⁰ (edaspidi ka: AS).

⁹ Töö kirjutamisel on kasutatud Balti eraseaduse venekeelset kommenteeritud väljaannet kui autorile kättesaadavatest väljaannetest hilisemat: В. Буковский. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний прибалтийскихъ. Томъ 1. Рига., 1914. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/handle/10062/25122>. Abistavalt on kasutatud eestikeelset mitteametlikku tõlget: Baltimaa eraseadus. Eestikeelde kirjutanud J. R. Rezold ja K. Hellat. „Walguse“ kaasanne. Tallinn 1898. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/12904>.

BESi erinevatest ametlikest ja mitteametlikest väljaannetest on kirjutanud T. Anepaio. Tuntud tundmatu seadustik: Balti eraseaduse väljaanded. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1994–1999 = Annales Litterarum Societatis Esthonicae 1994–1999. Tartu, Õpetatud Eesti Selts, lk 302–324.

BESi suhestumisest Euroopa kodifikatsioonidega on kirjutanud M. Luts-Sootak. Balti Eraseaduse (1864/65) koht ja kohatus Euroopa kodifikatsioonide peres. Arvutivõrgus kättesaadav: http://oes.ut.ee/wp-content/uploads/03_luts-sootak.pdf.

¹⁰ Abieluseadus. 27.10.1922 – RT 1922, 138.

Abikaasade vahelisi perekondlikke suhteid reguleeris uurimisel ajal perioodil Balti eraseadus ehk ametliku nimega Läänemere kubermangude provintsiaalõiguse 3. köide „Liivi-, Eesti- ja Kuramaa eraõigus“. Provintsiaalseadustiku 3. köite, mis on eestikeelses kirjanduses tuntud Balti eraseaduse nime all, kinnitas Vene keiser Aleksander II 12. novembril 1864. aastal.¹¹ Seaduse ametlikud väljaanded oli vene ja saksa keeles. BESi ametlik eestikeelne tõlge puudub siiani.¹² BES ei reguleerinud abielulahutust, vaid BES artiklite 1 kuni 4 kohaselt reguleerisid abielulahutust iga usu reeglid. Alates 1. maist 1923 reguleeris abielulahutusi abieluseadus.

Tööd kõige enam iseloomustavad märksõnad on järgmised: abielulahutus, perevägivald, paarisuhtevägivald, 1920-ndad.

¹¹ T. Anepaio. Tuntud tundmatu seadustik: Balti eraseaduse väljaanded. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1994–1999 = Annales Litterarum Societatis Esthonicae 1994–1999. Tartu, lk 303-304.

¹² T. Anepaio. Tuntud tundmatu seadustik: Balti eraseaduse väljaanded, lk 320.

1. PEREVÄGIVALD LAHUSELU PÕHJENDUSENA

1.1. Kooselamise takistamine

Abikaasade omavaheliste suhete reguleerimisel on käesoleva töö kontekstis olulisimad Balti Eraseaduse artiklid 7 kuni 9. BES artikkel 7 kohustas meest ja naist koos elama ning üksteist toetama. Seega oli sellest sättest tulenevalt pooltel vastastikku õigus nõuda üksteiselt koos elamist. Vastupidised kokkulepped, mille kohaselt pooled elaksid pidevalt lahus, ei kehtinud.¹³ BES artikli 8 punkti 2 kohaselt oli mehel õigus elukoht määrata ning nõuda, et naine talle järgneks. Mehe taoliste õiguste korrespondeeris naise õigus BES artikli 9 kohaselt nõuda mehelt ülalpidamist ning igas elujuhtumis kaitsmist ja abiks olemist. Mehe kohustus BES artiklist 9 tulenevalt oma abikaasat ülal pidada kehtis nii kooselu kui ka lahuselu korral. Õigusteadlane Bukovski¹⁴ leidis, et kui mees ei täitnud kooselamise kohustust, oli naisel õigus nõuda mehelt elatist.¹⁵ Abikaasade lahuselu korral ei võinud aga naine nõuda mehelt elatist igal juhul, vaid üksnes neil juhtudel, kui mees oli ise naise maha jätnud, välja visanud ja keeldus tagasi võtmast või kui poolte kooselu oli mehe süü tõttu muutunud naise jaoks võimatuks.¹⁶

Seega oli abielumehel tulenevalt BES artiklist 9 üldiselt kohustus oma abikaasat ülal pidada. Sellest kohustusest ei vabanenud mees ka juhul, kui ta oma abikaasast lahus elas. Lahuselu korral oli mehel ülalpidamiskohustus tingimusel, et ta oli ise lahuselu põhjustanud, kas naist maha jättes või naise jaoks kooselu võimatuks muutes. BESi käsitle kohaselt ei olnud mees ja naine abielus võrdsed partnerid, vaid mees oli perekonnapea, kes juhtis abikaasade ühise elu korraldamist. Mehe juhtpositsioon avaldus naise esindamises väljaspool kodu, aga ka koduses majapidamises ja igapäevaelu küsimuste üle otsustamisel.¹⁷

¹³ E. Ilus. Tsiviilõiguse eriosa: autoriseeritud konspekt. E. Ilusa loengute järgi koostanud A. Rammul ja E. Talvik. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv 1938, lk 19.

¹⁴ Vladimir Bukovski (Vladimirs Bukovskis) (06./18.08.1867-08.07.1937) oli Vene päritolu Läti jurist. Bukovski oli Läti rahvusülikooli tsiviilõiguse õppejõud ning esimene õigusteadlane, kes jõudis Läti ülikoolis doktoritöö kaitsmiseni (1913). Teda peeti üheks paremaks Balti tsiviilõiguse tundjaks ja kommentaatoriks.

¹⁵ В. Буковский. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний прибалтийскихъ. Томъ 1. Рига., 1914, стр 29.

¹⁶ В. Буковский, стр 33.

¹⁷ K. Kiirend-Pruuli. Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas. – Eesti Õpetatud Seltsi Aastaraamat 2016. Tartu: Eesti Õpetatud Selts 2017, lk 208.

Ülaltoodud BESi kommentaaridest lähtuvalt käsitleb ka autor kooselamise võimatuks muutumise juhtumeid kahes kategoorias – kooselamise takistamine mehe poolt või kooselamise väljakannatamatuks muutumine mehe süü läbi.¹⁸ Kooselamise takistamine, mis väljendus eelkõige naise kodust välja viskamises, tähendab autori hinnangul põhivajaduste (eluks vajalik toit ja eluase) rahuldamise takistamist ning kuulub seega käesolevas töös käsitletava perevägivalla mõiste alla.

Balti Eraseadusest tulenenud põhimõtete, sealhulgas kooselamise kohustuse vastu, avaldati 1920. ja 1930. aastatel karmi kriitikat. Naisõiguslane H. Jansen¹⁹ võrdles BESist tulenevat naise õiguslikku positsiooni talupoja omaga, kes oli seadustega maa külge kinnitatud samamoodi nagu naine perekonna külge.²⁰ Samuti avaldas H. Jansen arvamust, et BES on abikaasade suhete reguleerimisel „peaaegu keskaegse vaimuline“. ²¹ Naisõiguslane E. Aron²² avaldas aga kahtlust, et naise kohustus oma mehele tema elukohta järgneda ei pruugi alati vastata perekonna huvidele.²³ Ka riigikohtunik T. Grünthal²⁴ nägi probleemi nii-öelda vanade seaduste kehtimises. T. Grünthal tõi välja, et noortes demokraatlikes riikides, sealhulgas Eestis, olid teistsugused sotsiaalsed olud kui selles ühiskondlikus struktuuris, kus vanad seadused olid tekkinud.²⁵ Seega ei pruukinud ka BES, mis kehtis alates 1864. aastast, sobituda uues demokraatlikus riigis valitseva korra ja põhimõtetega.

¹⁸ Vt töö alapeatükk 1.2.

¹⁹ Helmi Jansen (15.03.1889-05.05.1960) oli Eesti poliitik, naisõiguslane ja ajakirjanik. Ta kirjutas nii poliitilisi artikleid kui muid kirjutisi ning aitas kaasa mitme naisorganisatsioonide loomisele. Jansen oli Asutava Kogu liige, samuti kuulus ta Eesti Ajakirjanike Liidu juhatusse ja Eesti Naisorganisatsioonide Liidu juhatusse.

²⁰ H. Jansen. Miks on meil vaja uut perekonna seadust? – Naiste Hää 1927/2, lk 31.

²¹ H. Jansen. Naised, näidake oma kindlat tahet!: Õiglasema perekonnaseaduse nimel – Naiste Hää 1931/1, lk 1.

²² Elise Aron (03.07.1896-23.12.1982) oli Eesti jurist ja naisõiguslane. Ta töötas ametnikuna siseministeeriumis ning tegutses ka õpetajana. E. Aron kirjutas mitmeid artikleid naiste õiguste teemal ning esines ettekannetega nii õigusteadlaste päevadel kui Naisorganisatsioonide Liidu aastakongressidel.

²³ E. Aron. Õigustest, mida lähem seadusandlus naisele peab kindlustama. – Eesti naisorganisatsioonide Liidu aastaraamat: II ülevaade Eesti nasiliikumisest ja E. N. Liidu teisest tegevusjärgust. Toimetanud Emma Peterson, Helmi Jansen. Tallinn: Eesti Naisorganisatsioonide Liit, 1926, lk 20.

²⁴ Timotheus Grünthal (29.06.1893-29.05.1955) oli Eesti kohtunik. Ta oli kohtunik Tartu-Võru ja Tallinn-Haapsalu rahukogudes ning aastatel 1928-1940 Riigikohtu tsiviilosakonnas.

Ülevaade Eesti kohtunikest 1918-1940 annab T. Anepaio. Kohtunikud, kohtu-uurijad ja prokurörid 1918-1940: biograafiline leksikon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017.

²⁵ T. Grünthal. Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad. – Õigus 1932/4, lk 146.

Perevägivald Riigikohtu tsiviilosakonna otsustes leiab kajastamist BES artiklist 7 tuleneva kooselamise kohustuse ja artiklist 9 tuleneva ülalpidamise kohustusega seoses. Riigikohtu tsiviilosakonda jõudnud vaidlused, milles on käsitletud perevägivalda lahuselu alusena, puudutavad eranditult naise elatise²⁶ nõuet mehe vastu. Ülalpidamismõude põhjendatust analüüsides käsitles Riigikohus oma otsustes lahuselu tekkimise faktilisi asjaolusid, sealhulgas vägivalda, ning otsustas lahuselu põhjendatuks või põhjendamatuks lugedes elatise nõude üle. Uuritaval perioodil ei leidunud Riigikohtu praktikas vaidlusi, mis puudutaksid otseselt kooselamise kohustust, näiteks nõuet, et teine abikaasa ühisesse elukohta tagasi koliks.

Uuritaval perioodil tegi Riigikohtu tsiviilosakond kuus otsust, mis puudutasid kooselamise takistamist. Käesolevas alapeatükis käsitletavat kooselamise takistamise juhtumid jagunevad kaheks. Esimesel juhul algas ja kestis lahuselamine mehe soovil. Teisel juhul oli aga naine ise mehe juurest lahkunud ning naise koju naasmisel ei soovinud mees kooselu jätkata.

Esimesse kategooriasse kuuluvad otsused, mille asjaolude kohaselt soovis naine täita oma BES artiklist 7 tulenevat kooselamise kohustust, kuid mees takistas seda. Selliseid juhtumeid puudutavaid otsuseid tehti uurimisperioodil neli.

Otsus nr 17²⁷ aastast 1921 puudutas Jüri Masingu kassatsioonikaebust Anna Masingu nõudes elatise saamiseks. Kaasuse asjaolude kohaselt oli naine koos lastega mehe juurest lahkunud ja Riigikohus leidis, et kuigi naine on mehega koos elamiseks kohustatud, siis ei tohi mees teda selle kohustuse täitmisel takistada, sealhulgas naist ise kodust ära ajada. Riigikohus oli seisukohal, et mees ei tohi võtta naiselt võimalust täita talle BESi artiklitega 7 ja 8 seatud kohustusi, ajades naist enda juurest ära, temaga halvasti ümber käies ja teda lahus elama sundides.

Otsus nr 135²⁸ aastast 1922 puudutas Madis Osjametsa kassatsioonikaebust Bertha Osjametsa nõudes elatise saamiseks. Kaasuse asjaolude kohaselt ei olnud mees lasknud naist oma korterisse

²⁶ Mõistet „elatis“ uurimisel uurimisperioodil ei kasutatud. Riigikohtu otsustes on elatist nimetatud kui „ülalpidamisraha“, „ülespidamisraha“ ja „alimendid“.

²⁷ RKTOo 21.01.1921, 17 – RA, ERA. 1356.3.58.

²⁸ RKTOo 27.04.1922, 135 – RA, ERA.1356.3.59.

ega andnud talle süüa. Nii Rahukohtunik, Rahukogu²⁹ kui ka Riigikohus leidsid, et sellisel juhul on naine õigustatud mehest lahus elama. Ühelegi sättele Riigikohus otsuses ei viidanud.

Otsus nr 388³⁰ aastast 1926 käsitles Aleksander Jõgi kassatsioonikaebust Alide Jõgi elatise nõude osas. Kaasuse asjaolude kohaselt keeldus mees naist enda juurde elama võtmast, kuna ei usaldanud naist oma varanduse juurde. Riigikohus leidis, et kui mees keeldub naist enda juurde võtmast, teeb ta sellise käitumisega naise jaoks endaga kooselamise võimatuks, viidates BES artiklile 9.

Kooselamise võimalikku takistamist mehe poolt käsitleb ka 1925. aasta otsus nr 241.³¹ Otsus käsitles Johannes Kirschbaumi kassatsioonikaebust Helene Kirschbaumi elatisenõudes. Nimetatud otsuses leidis Riigikohus, et mees ei ole naise kodust ära ajamisega kooselamist takistanud, kuna ära ajamise ja reaalse lahkumise vahel oli liiga pikk ajaline periood. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees naist enda juurest ära ajanud veebruaris või märtsis, öeldes naisele tüli käigus „Kui sina sellega rahul ei ole, mis mina teen, siis võid minu juurest ära minna.“ Naine lahkus sama aasta detsembris. Riigikohus ei näinud ära ajamise ja lahkumise vahel põhjuslikku seost. Ühelegi õigusaktile Riigikohus otsuses ei viidanud.

Välja toodud otsused kooselamise takistamise kohta ei käsitlenud otsest füüsilist vägivalda, kuid nendes on kajastatud naisele füüsiliste ebamugavuste tekitamine tema põhivajaduste rahuldamise takistamise läbi. Põhivajadusteks, mida on takistatud, on kõigi nelja otsuse puhul vajadus elukoha järele ning otsuses nr 135 (Osjamets) ka vajadus toidu järele. BES artiklist 7 tulenevalt oli abielupaaril kooselamise kohustus ning sellest kohustusest ei olnud lubatud kõrvale kalduda. Kui mees poolte kooselu takistas, abikaasat kodust ära ajades, siis oli mees süüdi lahuselu tekkimises. Sellise käitumisega rikkus mees mitte ainult ise oma kooselamise kohustust, vaid tegi ka selle kohustuse täitmise naise jaoks võimatuks. Otsuse nr 135 (Osjamets) puhul takistas mees kooselu

²⁹ Esimese astme kohtuteks olid Rahukohtud. Igas Rahukohtus tegutses üks rahukohtunik, kes otsustas lihtsamaid süüteo- ja nõudeasju. Rahukohtu apellatsiooniasjmeks oli Rahukogu. Lisaks apellatsioonikorras Rahukohtu otsuste läbivaatamisele allusid Rahukogule ka suuremad nõudeasjad ja raskemad kriminaalasjad, mille osas oli Rahukogu esimeseks kohtuasjmeks. Rahukogu otsustas kohtuasju vähemalt kolmeliikmelises koosseisus. Rahukohtu otsuseid sai edasi kaevata Riigikohtusse. Eesti kohtusüsteemist uurimisel perioodil annab ülevaate H. Schneider (koost). Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval. Tallinn: Õigusteabe AS Juura, 1994. Apellatsioonikohtute loomisest ja tegevusest on kirjutanud T. Anepaio. Rahukogud (ringkonnakohtud) Eesti Vabariigis. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kohus.ee/et/ringkonnakohtud/apellatsioonikohus-100> (28.04.2019)

³⁰ RKTOo 22.04.1926, 388 – RA, ERA.1356.3.69.

³¹ RKTOo 05.03.1925, 241 – RA, ERA.1356.3.65. Otsust on käsitletud ka töö peatükis 3.

sellega, et ei lasknud naist oma korterisse. Otsuse nr 241 (Kirschbaum) puhul väljendas mees ära ajamist sõnaliselt. Teiste kaasuste puhul ei selgu Riigikohtu otsusest täpselt, milles abikaasa ära ajamine väljendus. Selline Riigikohtu lähenemine on kooskõlas ka BESi teoreetilise käsitlusega, mille kohaselt võis naine nõuda mehelt elatist, kui kui mees oli ise naise maha jätnud, välja visanud ja keeldus tagasi võtmast või kui poolte kooselu oli mehe süü tõttu muutunud naise jaoks võimatuks.³² Kooselu takistamist puudutavate otsuste puhul oli tegemist naise välja viskamise või koju naasmise takistamisega.

Kooselamise takistamist puudutavate otsuste teise kategooriasse kuuluvad need otsused, kus naine oli ise mehe juurest lahkunud ning mingil hetkel tagasi tulnud. Kui mees ei soovinud siis enam naisega koos elada, tähendas see kooselamise takistamist mehe poolt. Naisel oli õigus sellisel juhul mehest lahus elada ja nõuda „ülespidamisraha“ ehk elatist. Selliseid juhtumeid puudutavaid otsuseid tegi Riigikohtu tsiviilosakond uuritaval perioodil kaks.

Otsus nr 832³³ aastast 1927 käsitles Amalie Agaski nõuet Ado Agaski vastu elatise saamiseks ja naise kassatsioonikaebust. Kaasuse asjaolude kohaselt oli naine ise mehe juurest lahkunud, hiljem aga soovinud tagasi tulla. Kui palju aega naise lahkumise ja tagasituleku soovi väljendamise vahele jäi, Riigikohtu otsusest ei selgu. Mees oli keeldunud naist tagasi võtmast. Riigikohus tõi välja, et kui mees keeldub naist enda juurde elama võtmast, on mees süüdi lahus elamises, seda isegi juhul, kui esialgu oli lahus elamises süüdi naine. Sellest hetkest, mil naine soovib tagasi tulla ja mees keeldub temaga kooselu jätkamast, on Riigikohtu hinnangul mees süüdi lahus elamises ning kui naine nõuab, on mees kohustatud BES artiklist 9 tulenevalt naisele elatist maksma. Viidatud otsusest tulenevalt ei vabanenud mees BES artiklist 7 tulenevast kohustusest naisega koos elada isegi siis, kui naine ise mehe juurest lahkus. Naisel oli õigus igal hetkel oma abikaasa juurde tagasi tulla ning nõuda, et mees temaga koos elaks. Kui mees naisega koos elamisest keeldus, oli mees süüdi lahus elamises. Sellisel juhul oli naisel õigus mehelt elatist nõuda ja mees oli kohustatud seda maksma, kuna oli lahuse lu tekkimises süüdi.

³² В. Буковский, стр 33.

³³ RKTOo 03.11.1927, 832 – RA, ERA.1356.3.74.

Eelmise otsusega sarnane lähenemine on ka otsuses nr 940³⁴ aastast 1927, mis puudutas Mai Kivitäri nõuet Rudolf Kivitäri vastu elatise saamiseks ja naise kassatsioonikaebust. Asjaolude kohaselt oli naine mehe juurest omavoliliselt lahkunud ning mitme aasta pärast tagasi tulnud. Sel ajal ei soovinud aga mees enam naisega koos elada. Riigikohus leidis, et mees on lahus elamises süüdi. Mehe süü väljendus selles, et ta keeldus naist tagasi võtmast, kui naine soovis tagasi tulla. Otsus on märkimisväärne selle poolest, et antud kohtuasjas kohalduvaks õigusaktiks ei olnud BES, vaid Vene Tsiviilseadustik³⁵, mis kehtis Petseris, kus pooled elasid.³⁶ Riigikohus märkis, et „Pooled elukohas, Petseris, maksva Vene Tsiv. Sead. §§ 106 ja 106 primm järele on abielumees kohustatud oma naisele ülespidamist andma, olgugi et nad tegelikult lahus elavad, kui nende lahuselamine ei ole välja kutsutud naise süü läbi. Käesoleval juhusel on Rahukogu kindlaks teinud, et pooled elavad lahus kostja Rudolf Kivitäri süü läbi, kes oma naisega ühes elada ei soovi.“³⁷

Ülaltoodud kaasus on näiteks, et uuritava perioodil lahendas Riigikohtu tsiviilosakond perevägivalda puudutavaid kaasuseid abielupaari lahuselu kontekstis lisaks BESile ka teiste Eesti alal kehtinud seaduste pinnalt. BESi ja tema üksikute osade ruumiline kehtivus oli erinev. BES sisaldas norme, mis olid üldised ja kehtisid algselt Vene tsaaririigi kõigi Läänemere-äärsete kubermangude elanike suhtes, aga ka norme, mis kehtisid vaid üksikutes õiguspriirkondades.³⁸ Kuigi Eesti Vabariigis olid kaotatud seisused³⁹ ja sellest tulenevalt eristused eri seisuste seaduste vahel, jäid kehtima territoriaalsed erisused.⁴⁰ Õiguspriirkonna ulatus oli määratud geograafiliste

³⁴ RKTOo 24.11.1927, 940 – RA, ERA.1356.3.74.

³⁵ Гражданское уложение. Кн. 1. Положения общие : проект Высочайше учрежденной Редакционной комиссии по составлению Гражданского уложения (с объяснениями, извлеченными из трудов Редакционной комиссии). Redigeerinud I. Tjutjumov. St. Petersburg, 1910, kordustrükk Wolters Kluwer Russia, Moskva, 2007.

³⁶ Erinevate Eestis kehtinud eraõigust reguleerinud seaduste kohta kahe maailmasõja vahelisel perioodil vt M. Luts-Sootak, H. Siimets-Gross, K. Kiirend-Pruuli. The Private Law Codification as an Instrument for the Consolidation of a Nation from Inside – Estonia and Latvia between two World Wars. - Anna Klimaszewska, Michal Gladek (Ed.). Culture - Identity - Legal Instrumentalism. Gdansk: BRILL Academic Publishers. (History of Law Book), 2019 (ilmumisel).

³⁷ RKTOo 24.11.1927, 940 – RA, ERA.1356.3.74.

³⁸ T. Anepaio. Hobusemüügist omandireformini – Juridica 1997/6, lk 289.

³⁹ Seisuste kaotamise seadus. 09.06.1920. – RT 1920, 129/130.

⁴⁰ Eesti tsiviilõiguse kodifitseerimisega seoses Eestis kehtinud tsiviilõigusest kirjutanud M. Luts-Sootak, H. Siimets-Gross, K. Kiirend-Pruuli. Estland: Estlands Zivilrechtskodifikation – ein fast geborenes Kind des Konservatismus. – M. Löhning, S. Wagner. „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck Tübingen, 2018, s. 273-316.

BESi koostamise ja selle põhimõtete kohta vt M. Luts-Sootak. Juhuslik ja isamaaline: F.G.v. Bunge provintsiaalõigusteadus. Doktoritöö. Tartu, 2000.

piiride, aga ka isikute rahvuse ja enne seisuste kaotamist seisusega.⁴¹ Enne asja sisulist lahendamist tuli kindlaks teha alaline elukoht ning sellest tulenevalt määrata seadused, millest asja sisuliselt lahendamisel lähtuda.⁴² Otsuse nr 940 (Kivitär) puhul kohaldus poolte elukohast tulenevalt Vene Tsiviilseadustik.

Vaatamata sellele, et otsustes nr 832 (Agask) ja nr 940 (Kivitär) kohaldus abielupaari kooselamise kohustuse määramisel erinev õigusakt, jõudis Riigikohus samale tulemusele. Riigikohus oli seisukohal, et abielumees ei vabanenud kooselamise kohustusest isegi juhul, kui abikaasa oli temast ise lahku kolinud. Hetkest, mil naine soovis kooselu jätkata ja mees seda ei soovinud, oli mees süüdi kooselamise kohustuse rikkumises.

Riigikohus käsitles kooselamise kohustuse rikkumist sarnaselt nii juhtudel, kui lahuselu tekkis mehe soovil kui ka juhul, kui lahuselu oli esialgu tekkinud naise soovil. Mõlemal juhul oli naine õigustatud elatist nõudma, kuna mees ei täitnud oma kooselamise kohustust. Siinkohal märgib autor, et kui lahuselu oli esialgu tekkinud naise soovil, säilis mehel kooselamise kohustus juhul, kui abielu endiselt kehtis ehk kui mees ei olnud lahku kolimise tõttu lahutust nõudnud. Kõigi kuue väljatoodud otsuse puhul tähendab mehe keeldumine kooselust naise jaoks füüsiliste ebamugavuste tekkimist seoses elukoha kaotusega ning seetõttu leiavad otsused ka käesolevas magistritöös kajastamist. Otsuseid aastate lõikes illustreerib joonis 1.

⁴¹ T. Anepaio. Hobusemüügist omandireformini, lk 289.

⁴² Samas, lk 289.

Joonis 1. Kooselamise takistamist käsitlevate kohtuotsuste arv Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930.

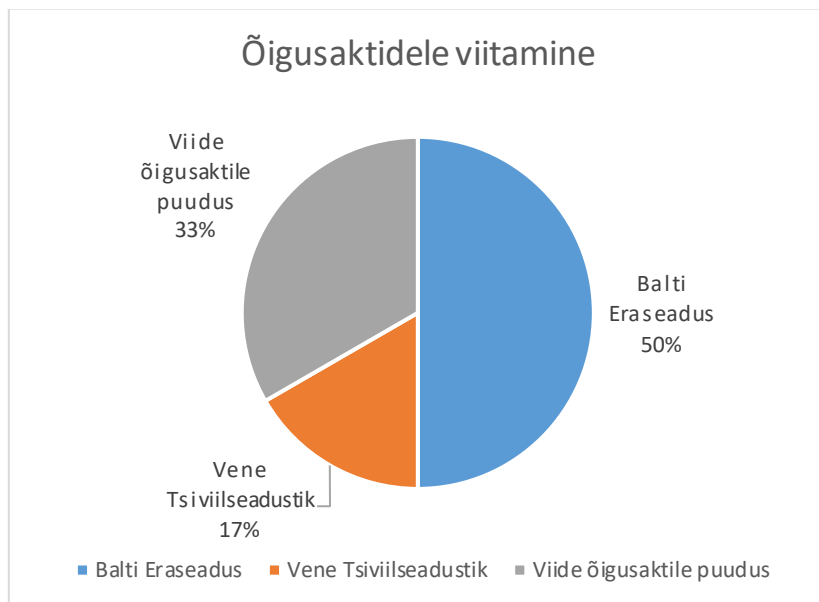
Kuuest otsusest kolme⁴³ puhul viitas Riigikohus oma otsuses BESi sätetele. Ühes otsuses⁴⁴ kohaldus poolte elukohast tulenevalt Vene Tsiviilseadustik. Kahe otsuse⁴⁵ puhul ei viidanud Riigikohus mitte ühelegi õigusaktile, kuid kaasuste asjaoludest ja kohtu väljendatud seisukohtadest tulenevalt saab teha järelduse, et kohaldus BES. Jaotust illustreerib joonis 2.

⁴³ Otsused RKTOo 21.01.1921, 17 – RA, ERA. 1356.3.58., RKTOo 22.04.1926, 388 – RA, ERA.1356.3.69. ja RKTOo 03.11.1927, 832 – RA, ERA.1356.3.74.

⁴⁴ Otsus RKTOo 24.11.1927, 940 – RA, ERA.1356.3.74.

⁴⁵ Otsused RKTOo 27.04.1922, 135 – RA, ERA.1356.3.59. ja RKTOo 05.03.1925, 241 – RA, ERA.1356.3.65.

Joonis 2. Õigusaktidele viitamine Riigikohtu tsiviilosakonna otsustes 1920-1930 seoses kooselamise takistamisega.

1.2. Kooselu väljakannatamatuks muutumine

Selles alapeatükis käsitletavad kaasused puudutavad kooselu väljakannatamatuks muutumise juhtumeid ehk olukordi, mil kumbki abikaasa ei olnud kooselamist otseselt takistanud, kuid muutis muul moel kooselamise väljakannatamatuks. Kooselamise väljakannatamatuks muutumise juhtumeid oli uurimisaajal perioodil Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 15. BESI kommentaaride kohaselt oli naine õigustatud abikaasalt elatist nõudma juhul, kui poolte kooselu oli muutunud naise jaoks võimatuks mehe süü tõttu.⁴⁶ Naisel oli õigus mehest lahus elada ka juhtudel, kui mees ei olnud küll kooselu otseselt takistanud nagu eelmises alapeatükis käsitletud otsuste puhul, vaid oli muutnud kooselu võimatuks mehe süü läbi.

Kooselamise väljakannatamatuks muutumist käsitletavate kohtuasjadena on käesoleva töös silmas peetud neid, mis puudutavad otseselt füüsilist vägivalda, sellega ähvardamist või muid muuhulgas füüsilisi ebamugavusi põhjustavaid tegureid.

⁴⁶ В. Буковский, стр 33.

Otsuses nr 77⁴⁷ aastast 1925 lahendas Riigikohus Peeter Kütti kassatsioonikaebust Marie Kütti elatisnõude kohta. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees naisega niivõrd halvasti ümber käinud, et naine oli sunnitud vastava kriminaalsüüdistusega⁴⁸ rahukohtuniku poole pöörduma, kelle poolt meest ka karistati. Kaebaja Peeter Kütti oli seisukohal, et naine on ainult siis õigustatud oma mehe juurest ära minema ja ülalpidamist nõudma, kui mees on teda vägivalda kasutades ära ajanud ning keeldub naist enda juurde tagasi võtmast. Riigikohus lükkas selle arusaama ümber. Kohtuotsusest selgub, et BES artiklile 9 tuginedes on õigus nõuda abikaasalt ülalpidamist ka juhul, kui temaga koos elamine on muutunud võimatuks. Riigikohtu otsusest tulenevalt oli naisel õigus mehest lahus elada, kui mehe vägivald oli muutnud temaga koos elamise võimatuks, kusjuures mees ei pidanud kasutama naise vastu vägivalda eesmärgiga sundida naist lahkuma. Tsiviilosakonna otsuses ei tooda küll otsesõnu välja, et tegemist oli mehepoolse vägivallaga, kuid sellele viitavad kooselu võimatuks muutmise asjaolu ning varasem kriminaalsüüdistus.

Otsuses nr 28⁴⁹ aastast 1927 puudutas Elwiine Otti elatisnõuet Johannes Otti vastu ja naise kassatsioonikaebust. Riigikohus tõi välja, et üksnes naise lahkumise fakt iseenesest ei anna naisele õigust mehe käest elatist nõuda. Riigikohus märkis otsuses, et „(kui) nõudja lahkus halva vahekorra pärast, mis just nõudja enese ülespidamise [s.t käitumise] tagajärjel tekkis, siis oli nõudjal seda vähem õigust oma mehe käest viimasest lahus elades elatistraha nõuda“. Seega ei olnud elatistraha nõude aluseks lahus elamine, mis oli põhjustatud naise enda käitumisest tekkinud halvast läbisaamisest. Väljatoodud otsusest tulenevalt ei olnud määrav mitte lahuselu iseenesest, vaid see, et mees oli selle põhjustamises süüdi.⁵⁰

Ülalviidatud otsusest tulenevalt oli naine õigustatud abikaasast lahus elama, kui mees oli enda käitumisega muutunud kooselu jätkamise võimatuks. Ainuüksi asjaolu, et naine oli lahkunud poolte halva läbisaamise pärast, ei tähendanud mehepoolset vägivalda.

Otsus nr 693⁵¹ aastast 1927 käsitles Mihkel Kopluse kassatsioonikaebust Marie Kopluse elatisnõude asjus. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees lükanud naist vastu ust. Rahukogu

⁴⁷ RKTOo 29.01.1925, 77 – RA, ERA.1356.3.65.

⁴⁸ Kriminaalsüüdistuse sisu tsiviilosakonna otsusest eiselgu.

⁴⁹ RKTOo 13.01.1927, 28 – RA, ERA. 1356.3.71.

⁵⁰ Samasel seisukohal on Riigikohus olnud ka otsuses RKTOo 13.04.1929, 300 – RA, ERA.1356.3.80.

⁵¹ RKTOo 29.09.1927, 693 – RA, ERA.1356.3.73.

iseloomustas sellist käitumist „toorena“⁵² ning Riigikohus nõustus Rahukogu seisukohaga. Selles otsuses leidis Riigikohus konkreetselt, et naise vastu ust lükkamine on vägivaldne käitumine ning mõistis taolise otsese füüsilise vägivalda episoodi hukka. Seetõttu oli naine õigustatud mehest lahus elama ning mees oli kohustatud naisele elatist maksma. Kassaatori kaebust pidas Riigikohus alusetuks.

Otsus nr 435⁵³ aastast 1929 käsitles Anna Abrami elatise nõuet Mihkel Abrami vastu ja naise kassatsioonikaebust. Kaasuse asjaolude kohaselt sundis mees naist elama külmas ruumis, hoidis toa ukse lukus ja müüris ahjusuu kinni. Nimetatud asjaolusid tõendasid tunnistajad. Rahukohtuniku meelest ei olnud aga piisavalt tõendatud, et mees oleks naist nii halvasti kohelnud, et kooselamine oleks selle tõttu võimatuks muutunud. Rahukogu kinnitas selle otsuse samadel põhjendustel, millele oli tuginenud Rahukohtunik. Riigikohus selle seisukohaga ei nõustunud, vaid leidis, et Rahukogu ei ole kaalunud ega hinnanud naise selgitusi mehe käitumise kohta. Selles otsuses väljendas Riigikohus seisukohta, et lahuselu põhjuseks võib olla ka julm kohtlemine, mis ei ole otsene füüsiline vägivald (nt löömine).

Esines ka Riigikohtu otsuseid, kus kooselamise võimatuks või väljakannatamatuks muutumist ei olnud selgitatud, vaid oli näiteks välja toodud, et mehe olek naise vastu teeb mehega koos elamise võimatuks või toodud välja halvasti ümber käimist,⁵⁴ täpsustamata, milles mehe olek või halb ümberkäimine väljendusid.

Otsus nr 553⁵⁵ aastast 1924 on märkimisväärne, kuna otsus puudutab muuhulgas füüsilise vägivaldaga ähvardamist. Otsus puudutas Pauline Kastanje elatise nõuet Johan Kastanje vastu ja naise kassatsioonikaebust. Kaasuse asjaolude kohaselt elas mees koos teise naise, Lili Trembergiga, ning viimane sõimas ja peksis mehe abikaasat. Selle vahejuhtumi pärast oli Pauline Kastanje ja Lili Trembergi vahel olnud ka kriminaalasi. Nimetatud vahejuhtumi käigus „ei ole (mees) siis oma naist mitte kaitsnud, vaid otse vastupidi, ka ise teda lüüa ähvardanud ja omast

⁵² Eesti õigekeelsussõnaraamatu kohaselt tähendab sõna „toores“ muuhulgas „metsik“, „tahumatu“, „jõhker“.

⁵³ RKTOo 16.05.1929, 435 – RA, ERA.1356.3.80.

⁵⁴ RKTOo 02.10.1924, 443 – RA, ERA.1356.3.63., RKTOo 08.05.1930, 400 – RA, ERA.1356.3.84. ja RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.

⁵⁵ RKTOo 30.10.1924, 553 – RA, ERA. 1356.3.63.

korterist ära minna käskinud“. Need asjaolud, mis olid tõendatud otsusega kriminaalasjas, tegid Riigikohtu hinnangul naisele oma mehe juures elamise võimaluks.

Küsimus Vene seaduste rakendamisest sarnaselt nr 940 (Kivitär) aastast 1927 koorus ka 1924. aasta otsusest nr 545⁵⁶. Otsus puudutas Louise Hendriksoni elatise nõuet Paul Hendriksoni vastu ja naise kassatsioonikaebust. Riigikohus selgitas, et Eesti territooriumil kohaldub BES ja mitte „abielupaaride lahuselamise seadus“ (Vene Seaduste kogu X k. I jao § 106¹ mainitud seaduse redaktsioonis). Kohtupalat⁵⁷ oli leidnud, et naine on süüdi mehest lahus elamises. Segadusi tekitas aga naise „moka vigastamine“ ja asjaolu, kas seda tegi tema abikaasa. Kohtupalat oli selgeks teinud, et see vigastamine ei toimunud mehe süül. Kuna otsuse kohaselt ei olnud naisel tekkinud kehavigastus mehe tekitatud, ei ole võimalik ka anda hinnangut, kas Riigikohtu meelest oleks see vigastus põhjendanud mehest lahus elamist.

Lisaks ülaltoodule on kooselamise võimaluks muutumist mehe süü läbi käsitletud ka otsustes, nr 643⁵⁸ aastast 1930, nr 165⁵⁹ aastast 1926 ja nr 103⁶⁰ aastast 1921, mis kõik käsitlevad otsest füüsilist vägivalda, ning otsuses nr 557⁶¹ aastast 1930. Otsuses nr 643 aastast 1930 esines kaasuses asjaolude kohaselt naise jalaga löömine, taburetiga löömine, kepiga taga ajamine ja maha löömise ähvardamine mehe poolt. Otsuse nr 165 aastast 1926 puhul oli mees naist löönud ja enda juurest ära ajanud. Mees oli naist löönud ka otsuse 1921. aasta otsuse nr 103 asjaolude kohaselt. 1930. aasta otsuse nr 557 puhul oli tõendatud mehe alkoholi tarbimine, naise füüsilise tervise halvenemine ja mehe „lärmitsemine“. Täpsemalt on väljatoodud otsuseid analüüsitud töö peatükis 3. Kooselamise võimaluks muutumist seoses löömise ja provokatsiooniga puudutab otsus nr 488⁶² aastast 1927, mida on käsitletud töö 4. peatükis.

Aastatel 1920 kuni 1930 tegi Riigikohtu tsiviilosakond 15 otsust, mis puudutasid kooselamise väljakannatamatuks muutumist. Otsuseid aastate lõikes illustreerib joonis 3.

⁵⁶ RKTOo 30.10.1924, 545 – RA, ERA. ERA.1356.3.63.

⁵⁷ Eesti Vabariigi apellatsioonikohus.

⁵⁸ RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85.

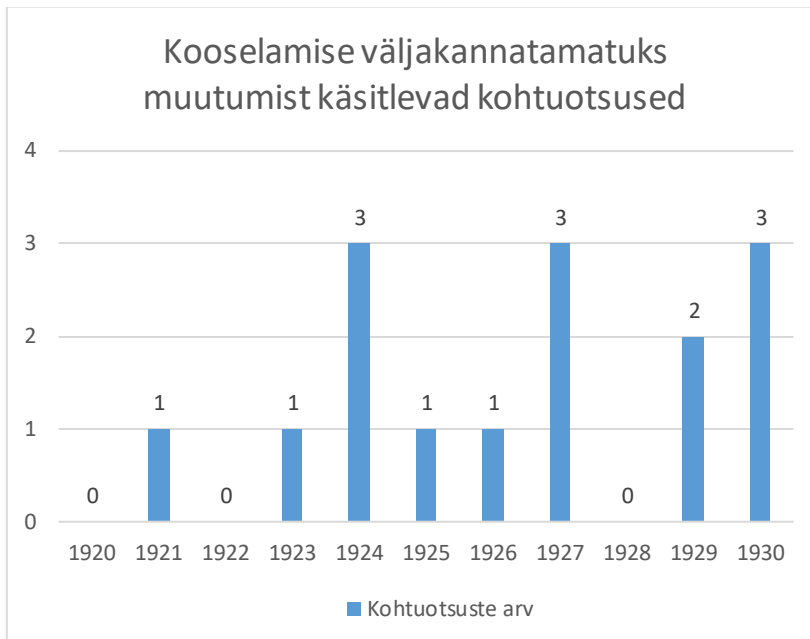
⁵⁹ RKTOo 18.02.1926, 165 – RA, ERA.1356.3.68.

⁶⁰ RKTOo 19.04.1921, 103 – RA, ERA. 1356.3.58., .

⁶¹ RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85.

⁶² RKTOo 12./25.05.1927, 488 – RA, ERA.1356.3.72.

Joonis 3. Kooselu väljakannatamatuks muutumist käsitlevate kohtuotsuste arv Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930.

Aastatel 1920-1930 Riigikohtu tsiviilosakonnas tehtud kooselamise väljakannatamatuks muutumist käsitlevate kohtuotsuste arv on aastate lõikes stabiilne. Suurim otsuste arv ehk kolm oli aastatel 1924, 1927 ja 1930. Mitte ühtki otsust, mis käsitleksid abikaasade lahuselu kooselamise väljakannatamatuks muutumise tõttu, ei tehtud aastatel 1920, 1922 ja 1928.

Riigikohus leidis vaatlusalusel perioodil, et kooselu võib muutuda võimatuks nii otsese füüsilise vägivalla tõttu, näiteks otsuses nr 693 (Koplus) aastast 1927, kui ka füüsiliste ebamugavuste tekitamise (külmas ruumis elama sundimine, toa ukse lukus hoidmine ja ahjusuu kinni müürimine) tõttu, näiteks otsuses nr 435 (Abram) aastast 1929. Sellistel juhtudel vabanes naine BES artiklist 7 tulenevast kooselamise kohustusest. Küll aga oli lahuselu põhjustamisel määrav mehe süü, kas kooselu otseselt takistades või oma käitumisega kooselu naise jaoks võimatuks muutes. Kui lahuselu põhjustas naise enda käitumisest tekkinud pooltevaheline halb läbisaamine, ei olnud mehest lahus elades elatise nõue põhjendatud, lähtudes otsusest nr 28 (Ott) aastast 1927.

Seega leidis Riigikohus vaatlusalusel perioodil, et kooselamise kohustus ei olnud absoluutne, vaid naine võis sellest kohustusest vabaneda ning põhjendatud lahuselu korral nõuda mehelt ka elatist.

Lähtudes üksnes BESi artiklite sõnastusest, võib tõepoolest leida, et see andis mehele ebaproportsionaalselt palju õigusi ega aidanud kaasa mehe ja naise võrdse õiguslikku positsiooni saavutamisele. BESi artikkel 7 nägi ette abielupaari kooselamise kohustuse, millest ei olnud lubatud ka kokkuleppega kõrvale kalduda. BESi artikli 8 punkt 2 andis mehele õiguse elukoht määrata ja nõuda, et naine temaga kaasa tuleks. Võttes arvesse aga Riigikohtu seisukohti BESi tõlgendamisel seoses koos elamise kohustusega, võib leida, et Riigikohus on kooselamise kohustuse sisustamisel lähtunud mõistlikkuse ja poolte võrdse kohtlemise põhimõtetest. Kohtutegevust normi sisu loojana on välja toonud T. Grünthal. Ta on märkinud, et kuigi normi sõnastus võib ajas jääda samaks, annab tegelik elu ja kohtutegevus sellele normile tihti hoopis teise sisu ja mõiste.⁶³ BESist tulenenud abielupaari kooselamise kohustust, mehe õigust elukohta valida ja naise kohustust talle järgneda ei ole Riigikohus oma otsustes eitanud ega normide sõnastusest tulenevat sisu muutnud. Küll aga oli Riigikohus seisukohal, et seadusest tulenevate kohustuste täitmata jätmine on teatud olukordades põhjendatud.

Riigikohus ei ole tõlgendanud kooselamise kohustust absoluutsena, vaid on leidnud, et abikaasal on õigus lahus elada, kui teine abikaasa kooselamist takistamist või oma käitumisega kooselu võimatuks muudab. Selline lähenemine on kooskõlas ka Bukovski koostatud BESi kommentaarides väljatooduga.⁶⁴

Kooselu väljakannatamatuks muutumist käsitletud viieteistkümnest otsusest kaheksa puhul tuli Riigikohtu lahendist selgelt välja, milles kooselamise võimatuks muutmine seisnes või seisneda võis. Kuue otsuse puhul kooselu väljakannatamatuks muutumise täpne sisu ja tagamaad otsusest välja ei tulnud ning ühe otsuse puhul ei olnud otsuses käsitletud vägivald olnud abielupaari vaheline.

Kaheksast otsusest, kus kooselu väljakannatamatuks muutmise sisu avati, oli viie kaasuse⁶⁵ puhul tegemist otsese füüsilise vägivallaga kas peksmise, mõne esemega löömise või vastu ust lükkamise näol. Ühe kaasuse⁶⁶ puhul oli tegemist raskete ebamugavuste tekitamisega (külmas ruumis elama

⁶³ T. Grünthal, lk 145.

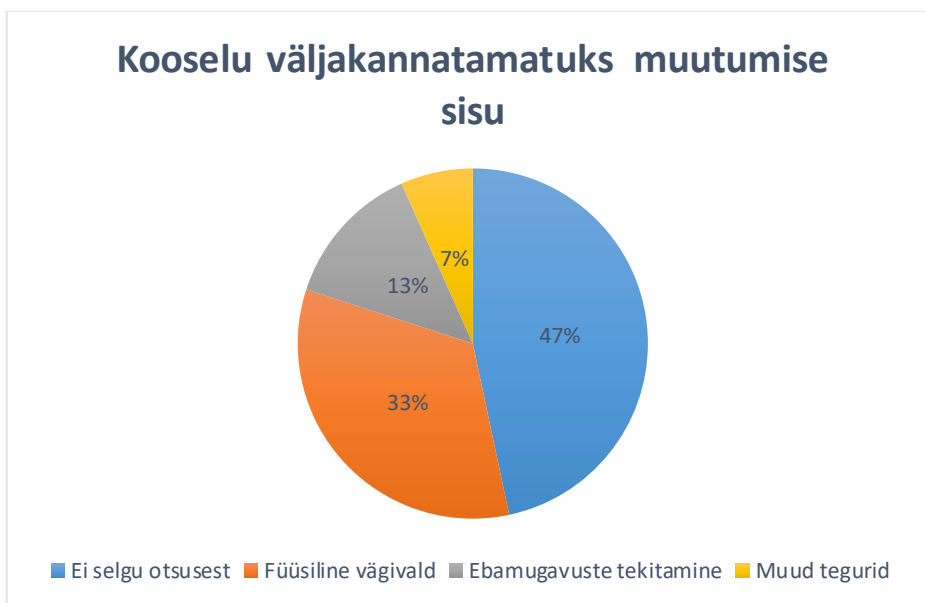
⁶⁴ В. Буковский, стр 33.

⁶⁵ Otsused RKTOo 29.09.1927, 693 – RA, ERA.1356.3.73., RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85., RKTOo 18.02.1926, 165 – RA, ERA.1356.3.68., RKTOo 19.04.1921, 103 – RA, ERA. 1356.3.58. ja RKTOo 12./25.05.1927, 488 – RA, ERA.1356.3.72.

⁶⁶ Otsus RKTOo 16.05.1929, 435 – RA, ERA.1356.3.80.

sundimine, toa ukse lukus hoidmine ja ahjusuu kinni müürimine). Ebamugavuste tekitamine esines ka kaasuses,⁶⁷ mille puhul oli asjaolude kohaselt tegemist mehe „lärmitemise“ ja naise füüsilise tervise halvenemisega, kuigi vägivallaepisoodid tõendatud ei olnud. Ühes kaasuses⁶⁸ seisnes kooselu väljakannatamatuks muutumine ähvardamises ja kolmanda isiku eest muuhulgas füüsilise vägivalla eest kaitsmata jätmises. Jaotust illustreerib joonis 4.

Joonis 4. Kooselu väljakannatamatuks muutumise mõiste sisu selgitamine Riigikohtu tsiviilosakonna otsustes 1920-1930.

Perevägivalda lahuselu põhjendusena käsitlevaid otsuseid oli Riigikohtu tsiviilosakonnas aastatel 1920-1930 kokku 21. Nendest kuus puudutasid kooselamise takistamist ja 15 käsitlesid kooselu väljakannatamatuks muutumist.

Kooselamise takistamise puhul esines juhtumeid, mil lahuselu oli tekkinud mehe tegude tõttu, st abikaasa välja viskamine mehe poolt. Samuti esines juhtumeid, mil lahuselu oli algselt tekkinud naise enda soovil, kuid naine soovis hiljem mehega kooselu jätkata. Riigikohus käsitles kooselamise kohustuse rikkumist sarnaselt nii juhtudel, kui lahuselu tekkis mehe soovil kui ka

⁶⁷ Otsus RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85.

⁶⁸ Otsus RKTOo 30.10.1924, 553 – RA, ERA. 1356.3.63.

juhul, kui lahuselu oli esialgu tekkinud naise soovil. Mõlemal juhul tähendas see BES artiklist 7 tulenevat kooselamise kohustuse rikkumist mehe poolt. Kooselu väljakannatamatuks muutumist käsitlevate otsuste seas oli nii otsuseid, kus kooselu väljakannatamatuks muutumise sisu Riigikohtu otsusest selgus kui ka otsuseid, kus sellele üksnes napisõnaliselt viidati.

2. PEREVÄGIVALD ABIELULAHUTUSE PÕHJENDUSENA

2.1. Perevägivald kui julm ümberkäimine

Selles peatükis tuuakse välja, millistel juhtudel andis perevägivald õiguse abielulahutuseks. Riigikohtu otsustes käsitletakse abielulahutust valdavalt 1922. aasta abieluseaduse alusel.

Abieluseaduse § 28 punkt 2 alusel võis abikaasa nõuda lahutamist, kui teine abikaasa temaga julmalt ümber käis. Andeksandmine võttis abieluseaduse § 28 kohaselt õiguse lahutamist nõuda. Mis puudutab sätte sõnastust julma ümberkäimise osas, siis annab see võib olla liiga lühidalt edasi enne abieluseadust kehtinud kirikuseaduse⁶⁹ §-s 381⁷⁰ sisalduva.⁷¹ Abieluseaduse §-s 28 oli nipsisõnaliselt välja toodud, et „Abikaas võib nõuda lahutamist, kui teine abikaas: 2) käib temaga julmalt ümber.“ Kirikuseaduse § 381 selgitas aga julma kohtlemist pikemalt, märkides „julm ümberkäimine, mis on seotud riidlemise, löömise või muu märkimisväärse solvamisega“. Kui üldiselt võis abieluseaduse lühidat sõnastust näha positiivsena, sest kirikuseaduse väga üksikasjalikud paragrahvid olid sõnastatud vähestes normides,⁷² siis julma ümberkäimise lühike sõnastus jättis avara sisuga mõiste tõlgendamise suuresti kohtupraktika ülesandeks. Õiguskirjanduses julma ümberkäimist abieluseaduse tähenduses autorile teadaolevalt ei käsitletud, v.a. üksnes kohtuotsuste pinnalt.

Käesolevas alapeatükis selgitatakse, kuidas Riigikohus julma ümberkäimist tõlgendas ning milline käitumine kuulus julma ümberkäimise alla, samuti käsitletakse andeksandmist. Kui lahuselu puudutavates otsustes esines perevägivald üksnes seoses ülalpidamisnõudega, siis abielulahutuse puhul esineb ka otsuseid, mis puudutavad lahutamise nõuet vägivalla tõttu.

⁶⁹ Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, VII. 1832. Санкт Петербург, 1833, 956. 1832. aasta Venemaa evangeelse luterliku kiriku seaduse kinnitas tsaar Nikolai I 28. detsembril 1832.

⁷⁰ Kirikuseaduse § 381: „жестокое обхождение, соединенное съ ругательствомъ, побоями или иными чувствительными оскорбленіями“.

⁷¹ J. Lõo. Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud. – Õigus 1922/2, lk 45.

⁷² Samas, lk 45.

Kõige täpsem definitsioon mõistepaarile „julgum ümberkäimine“ pärineb uurimisperioodi lõpust, 1930. aasta otsusest. Otsuses nr 1323⁷³ annab Riigikohus julmale ümberkäimisele sõnaselge definitsiooni. Otsuse kohaselt tuleb julma ümberkäimise all mõista „validust ja karmust, mis tingitud tigidast ja hoolimatust iseloomust“. Viidatud otsus puudutab Jüri Stroomi kassatsioonikaebust Liisa-Vilhelmine Stroomi nõudes Jüri Stroomi vastu abielulahutuse pärast. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees naist laulupeo ajal peksnud. Rahukogu ja Kohtupalat pidas seda käitumist, st naise peksmist mehe poolt, julgum ümberkäimiseks. Kohtupalat oli aga Riigikohtu hinnangul tähelepanuta jätnud selle peksu kohta käivad kohtu otsuste ära kirjad, kus pooled on üksteist vastastikku süüdistanud Rahukohtu Nuhtlusseadustiku⁷⁴ § 142⁷⁵ alusel. Rahukogu oli peksu kohta käivas otsuses leidnud, et vastastikuse tüli ja peksu algataja oli olnud küll mees, kuid ta oli teinud seda armukadeduse hoos. See kokkupõrge laulupeo ajal oli ka ainus fakt, milles nii Rahukogu kui Kohtupalat nägi julgum ümberkäimist. Riigikohus aga leidis, et „igat Rahukohtu Nuhtlusseadustiku § 142 alusel karistatavat kokkupõrget, mis on juhtunud meelteärrituse hoos, ei saa veel lugeda julgumalt ümberkäimiseks.“ Nagu ülal välja toodud, on julgum ümberkäimine „tigidast ja hoolimatust iseloomust tingitud validus ja karmus“. Seega Riigikohus selles otsuses tolereeris füüsilist vägivalda, kui see oli juhtunud ühekordse episoodina meelteärrituse hoos. Armukadedust pidas Riigikohus taolise meelteärrituse hoo alla kuuluvaks nähtuseks.

Riigikohus ei põhjendanud oma otsuses, miks ei või igat nuhtlusseadustiku § 142 põhjal karistatavat kokkupõrget pidada julgumalt kohtlemiseks. Võimalik, et põhjuseks on asjaolu, et Rahukohtu nuhtlusseadustik, sh ka selle § 142, käsitles kergemat laadi vägivalda ning sätestas

⁷³ RKTOo 20.11.1930, 1323 – RA, ERA.1356.3.86.

Otsust on käsitletud ka kogumikus A. Peep (koost.). Abieluseadus: Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse alal antud Riigikohtu tsiviilosakonna seletusi. Tallinn 1937, lk 23.

⁷⁴ Rahukohtute nuhtlusseadustik 20. novembrist 1864 (Устав о наказаниях налагаемых Мировыми Судьями). Судебные уставы 20 ноября 1864 года: с изложением рассуждений, на коих они основаны : Ч. 1. изданные Государственной канцелярией. - 2-е издание, дополненное. - С.-Петербург: в типографии 2 отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867.

20. sajandi alguses Eestis kohaldatud kriminaalseadustikest on kirjutanud O. Kivistik "Kohtuniku ees seisab kaks jumalat, kaks õigust ja kibe tarvidus ühte kui teist ehk mõlemaid korraga teenida." – Juridica 2012/3, lk 169-175. Aastatel 1918-1940 Eestis kehtinud karistusseadustikest annab ülevaate M. Sedman. Karistusseaduste paljususest: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – Juridica 2012/3, lk 176–184.

⁷⁵ Rahukohtu Nuhtlusseadustik § 142: Süüdlasi omavoli kui ka vägivalda tarvitamises, tekitamata seejuures raskeid lööke, haavu või kehavigastusi, karistatakse: arestiga mitte üle kolme kuu.

karistused vähem tähtsate süütegude ja ülesastumiste eest.⁷⁶ Rahukohtu Nuhtlusseaduse § 142 käsitles karistust vägivalga tarvitamise eest, millega ei olnud tekitatud raskeid lööke, haavu ega kehavigastusi. Selle sätte põhjal karistatavate tegude hulka kuulus küll kerge löömine, kuid mitte selline vägivald, millel oleks haavav iseloom.⁷⁷

Seega otsuse nr 1323 (Stroom) puhul esinesid koos mitmed asjaolud, millest tulenevalt Riigikohus leidis, et vägivald ei tähendanud julma kohtlemist ega olnud seega piisav põhjendus abielulahutuseks. Esiteks oli tegemist mõlemapoolse vägivalga, kuigi tüli algatajaks oli olnud mees. Teiseks leidis vägivald aset ühekordse episoodina. Kolmandaks oli see toimunud meelteärrituse seisundis, täpsemalt armukadeduse hoos. Neljandaks oli tegemist vägivalga, mis ei olnud tekitanud raskeid kehavigastusi. Otsuse nr 1323 (Stroom) esinesid kõik nimetatud asjaolud, mistõttu ei saa anda hinnangut, kas iga asjaolu eraldi esinedes oleks välistanud julma kohtlemise.

Eelnevas otsuses oli Riigikohus põhjalikult selgitanud, mida tähendab julm kohtlemine. Uuritaval perioodil tehti Riigikohtu tsiviilosakonnas ka otsuseid, kus oli „toores ümberkäimine“ või „julm ümberkäimine“ lahutamise alusena küll märgitud, kuid selle sisu ei ole täpsemalt selgitatud, vaid sellele on üksnes lakooniliselt viidatud.

Näiteks otsus nr 277⁷⁸ aastast 1924 puudutas Emilie Polli elatise nõuet lahutatud abikaasa August Polli vastu. Kõikides kohtuastmetes käsitleti läbivalt poolte toorest ümberkäimist üksteisega. Siinkohal olid aga toores ümberkäimises süüdi mõlemad pooled, mille alusel ka abielu oli lahutatud. Mida täpsemalt tähendab „toores ümberkäimine“ otsusest ei selgu. Otsuses ei ole viidatud ka mitte ühelegi õigusaktile. Samuti on „julmilt“ kohtlemist lisaks liigsele alkoholi

⁷⁶ T. Anepaio. Kriminaalõiguse muutumisest 1889. aasta reformi käigus. – Tractatus Terribles. Artiklite kogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn 2009, lk 145.

⁷⁷ Rahukohtu Nuhtlusseadus. Toimetaja E. Mets, 1928, lk 44. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/87546> (21.04.2019).

Samuti on seaduse tekstile lisaks avaldatud senati seletustes märgitud: „Vägivalga tarvitamisel abikaasade vahel tuleb kohtul otsuses täpselt tähendada vägivalga omadused, iseloom ja siht, sest abikaasade vahel ei või olla nõudmist teotamises ja karistuse langeb sel puhul ainult vägivaldne tegu ühe abikaasa poolt, mis korda saadetud omavolilise kättemaksu näol või sihiga tekitada teisele füüsilist kannatust, mitte aga väljendada põlgust tema isiku vastu.“

Seega ei olnud oma abikaasa au teotamine, mis tänapäevases käsitluses on vaimne vägivald, nuhtlusseaduse põhjal karistatav ega vägivallana käsitletav.

⁷⁸ RKTOo 30.05.1924, 277 – RA, ERA.1356.3.62.

tarbimisele lahutuse põhjusena välja toodud ka otsuses nr 1409⁷⁹ aastast 1925, kuid selle sisu ei ole lähemalt selgitatud. Halba kohtlemist on välja toodud ka otsuses nr 352⁸⁰ aastast 1930.

Otsus nr 344⁸¹ aastast 1930 puudutas Otto Vaheri nõuet Liisi Vaheri vastu abielu lahutamiseks ja naise kassatsioonikaebust. Otto Vaher oli esitanud lahutamiseks nõude kokkuleppimatuse⁸² alusel. Kaasuse asjaolude kohaselt oli meespool süüdi abielurikkumises ning lisaks sellele käis ta oma abikaasaga julmalt ümber ja ründas teda korduvalt kirvega, mistõttu oli Liisi Vaheri hinnangul kooselu muutunud võimatuks. Riigikohus jättis kassatsioonikaebuse rahuldamata ja saatis asja tagasi Kohtupalatile uueks otsustamiseks seoses menetlusliku puudusega.

Näide vägivallast, mis oli aluseks abielu lahutamisele, on 1930. aasta otsuse nr 525⁸³ põhjal kägistamine. Otsus puudutas Liisa Kõivu nõuet Joosep Kõivu vastu abielu lahutamiseks ja mehe kassatsioonikaebust. Lisaks kägistamisele teotas mees ka naise au, mille täpsem sisu Riigikohtu otsusest ei selgu. Kuna Riigikohus on välja toonud nii vägivalda esinemise kui au teotamise, mis toimusid samal ajal, on keeruline öelda, kui suur roll on füüsilisel vägivaldal. Riigikohus jättis jõusse Kohtupalati otsuse, millega rahuldati naise hagi abielu lahutamiseks.

Seega võis füüsiline vägivald kooselu võimatuks muutumise põhjusena esineda ka kombinatsioonis teiste teguritega. Otsuses nr 344 (Vaher) esines vägivald koos abielurikkumise ja otsuses nr 525 (Kõiv) koos au teotamisega. Sellistel juhtudel on raske anda hinnangut, kas vägivald üksi oleks tähendanud julma kohtlemist ja andnud seega alust abielu lahutamiseks.

Abieluseaduse § 28 punkt 2 kohaselt võis üks abikaasa nõuda lahutamist, kui teine abikaasa käis temaga julmalt ümber. Sama paragrahvi kohaselt võttis andeks andmine õiguse lahutust nõuda. Selle kohta, mida andeksandmine tähendas ja milline andeks andmine konkreetselt võttis õiguse lahutust nõuda, ei olnud Riigikohtul uurimisel perioodil ühtset seisukohta.

⁷⁹ RKTOo 12.11.1925, 1409 – RA, ERA.1356.3.67. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 4.1.

⁸⁰ RKTOo 02.05.1930, 352 – RA, ERA.1356.3.84. Otsust on analüüsitud töö alapeatükis 2.2.

⁸¹ RKTOo 10.04.1930, 344 – RA, ERA.1356.3.84.

⁸² Abieluseaduse § 23: On abikaasad kokkuleppimatuse tõttu vahetpidamata vähemalt kaks aastat lahus elanud, siis võib kumbki abikaasa lahutamist nõuda.

Kokkuleppimatust on pikemalt käsitletud töö alapeatükis 2.2.

⁸³ RKTOo 17.06.1930, 525 – RA, ERA.1356.3.84.

1925. aasta otsus nr 644⁸⁴ käsitles Emilie Kausti nõuet lahutatud abikaasalt Eduard Kaustilt elatise saamiseks ning mõlema poole kassatsioonikaebust. Pooled olid lahutatud ja mees oli naisega „toorelt ümberkäimises“ süüdi tunnistatud. Abielulahutuse aluseks olnud „toore ümberkäimise“ (jõhkra kohtlemise) pärast oli poolte vahel olnud ka kriminaalasi. Kaasuse asjaolude kohaselt olid pooled kriminaalasja lahendamise käigus ära leppinud, kuid Riigikohtu hinnangul puudutas see lepitus üksnes kriminaalasja ning mitte poolte vahel käivat tsiviilasja lahutuse osas. Seega kriminaalasja kontekstis oli naine vägivalla andeks andnud, kuid sellegipoolest võis ta vägivallale tuginedes elatist nõuda. Mitte ühelegi õigusaktile tsiviilosakonna otsuses ei viidatud, mistõttu ei ole töö autor veendunud, kas otsus on tehtud abieluseaduse pinnalt.

Teistsugune lähenemine andeks andmise osas tuleb välja aga otsusest nr 721⁸⁵ aastast 1929. Selles kaasuses nõudis Karl Lelle lahutust Jevdokia (Mathilde) Lellelt au teotamise pärast⁸⁶ naise poolt ning naine tõi vastuväitena muuhulgas välja süüdistusasja peksmise pärast. Riigikohus leidis, et mees on küll naise peksmise ja sõimamise eest Rahukohtu Nuhtluseadustiku § 142 põhjal süüdi mõistetud, aga kuna naine oli nimetatud karistuse andeks andnud, siis sellega ei saanud enam praeguses asjas arvestada ega kompenseerida seda laimu ja au haavamist, mida naine on mehe kohta väljendanud. Seega ei saanud naine vastu vaielda mehe lahutusnõudele naise süü tõttu, tuginedes mehe varasemale vägivaldsusele.

Äsja käsitletud otsustes nr 644 (Kaust) aastast 1925 ja nr 721 (Lelle) aastast 1929 väljendab Riigikohus vastupidiseid seisukohti andeks andmise osas. Otsuses nr 644 (Kaust) leidis Riigikohus, et kuigi naine oli vägivalla kui sellise andeks andnud, siis kui see oli toimunud teise vaidluse kontekstis, siis võis naine vägivallale tuginedes lahutust nõuda. Otsuses nr 721 (Lelle) oli aga Riigikohus seisukohal, et vägivalda, mille eest määratud karistuse oli naine ühe vaidluse raames andeks andnud, ei saanud enam arvesse võtta pooltevahelise tsiviilvaidluse lahendamisel. Esimene olukord puudutab naise enda nõuet ja teine naise vastuväidete esitamist mehe nõudele. Riigikohtu kolleegiumi koosseis nende kahe otsuse puhul erineb ainult ühe liikme osas,⁸⁷ kusjuures

⁸⁴ RKTOo 17.09.1925, 644 – RA, ERA.1356.3.67.

⁸⁵ RKTOo 24.10.1929, 721 – RA, ERA.1356.3.81.

⁸⁶ Abieluseaduse § 28: Abikaas võib nõuda lahutamist, kui teine abikaas: 4) teotab tema au.

⁸⁷ Otsuse nr 644 (1925) kolleegium: eesistuja J. Lõo ning liikmed J. Arro ja V. Ditmar. Otsuse nr 721 (1929) kolleegium: eesistuja J. Lõo ning liikmed V. Ditmar ja T. Grünthal.

eelduslikult oleks 1929. aasta koosseisu muutunud liige T. Grünthal võinud olla liberaalsem ja naiste õiguste eest seisvam.

Nimelt on T. Grünthal väljendanud seisukohta, et õigusnormid muutuvad ja arenevad koos ühiskonnaga⁸⁸. Ta leidis, et vähemalt eraõiguses peaks seadusandja andma sellised norme, mis vastaksid rahva õiglustundele, käies kaasas ühiskonna arenguga ja öeldes põhjalikult lahti varasematest normidest.⁸⁹ Samuti pidas ta loogiliseks, et naisel ja mehel peaksid perekonnas olema ühesugused õigused.⁹⁰ Lisaks avaldas T. Grünthal 1930. aasta õigusteadlaste päevadel liberaalseid seisukohti abielulahutuse osas.⁹¹ Tema seisukohtade alusel oleks eeldanud, et ta arvestaks abielulahutuse kaasuses abielupaari vahel esinenud vägivalda, olenemata sellest, kas see vägivald oli lahutusnõude alus ja kas vägivald oli mõne teise kohtuvaidluse raames andeks antud.

Õiguspärasele ootusele tuginedes võiks mees arvata, et kui naine on esinenud vägivalla ükskõik millise kohtuvaidluse käigus andeks andnud, siis ei saa ta sellele enam tugineda. Kuigi vaidlused võivad aset leida erinevates kohtuastmetes ning erinevates osakondades, on tegemist siiski sama elulise asjaoluga. Õiguspärase ootuse printsiibiga oleks pigem kooskõlas lähenemine, mille kohaselt juba andeks antud vägivallale tuginemine oleks lubatud vastuväidete esitamisel, mitte iseseisva lahutusnõude alusena. Riigikohus leidis oma praktikas aga teisiti. Erinevate lähenemiste põhjuseks võib olla ka ajaperiood. Otsus nr 644 (Kaust), mis jaatas võimalust juba andeks antud vägivallale tugineda, tehti aastal 1925. Otsus nr 721 (Lelle), mis eitas andeks antud vägivalla väljatoomist vastuväitena, tehti aastal 1929. Võimalik, et muutus Riigikohtu seisukohas on tingitud ka õigusliku mõtlemise arengust, mille tõttu jõuti arusaamani, et üks ja sama andeksandmine ei peaks omama erinevat tähendust kriminaal- ja tsiviilprotsessis.

Erinevate lähenemiste põhjuseks võib olla ka esinenud vägivalla intensiivsus. 1929. aasta otsuses nr 721 (Lelle) oli tegemist Rahukohtu nuhtlusseadustiku § 142 alla kuuluva vägivallaga ehk kergema vägivallaga, millel ei olnud haavavat iseloomu. 1925. aasta otsuse nr 644 (Kaust) puhul vägivalla sisu tsiviilosakonna otsusest ei selgu. Lisaks märgib autor, et kuna otsuse nr 644 (Kaust)

⁸⁸ T. Grünthal, lk 145.

⁸⁹ Samas, lk 147.

⁹⁰ Samas, lk 153.

⁹¹ Arutelu E. Aroni referaadi „Abikaasade õiguslike vahetõrgete korraldamisest“ üle. J. Erne (koost.)

Õigusteadlaste päevad 1922-1940 (protokollid). Tallinn: Juura, 2008, lk 486.

puhul ei ole arusaadav, millisele õigusaktile on Riigikohus tuginenud, võib erineva lähenemise põhjuseks olla ka erinev õiguslik alus.

Küsimust, mis puudutab sarnaselt otsusega nr 721 (Lelle) vägivalda väljatoomist vastuväitega lahutuasjas, käsitleb ka otsus nr 914⁹² aastast 1929. Otsus puudutab Felix Treesi nõuet Marie Treesi vastu abielu lahutamiseks, kuna naine oli teda avalikus kohas häbistanud, ja naise kassatsioonikaebust. Riigikohus leidis, et julma kohtlemist vastuväitega mehe lahutuse nõudele ei saa arvesse võtmata jätta põhjusel, et naine ei ole esitanud omapoolset nõuet abielu lahutamiseks. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees naist avalikus kohas löönud ja peksnud, teda koos lastega maha jätnud ja enda juurest ära ajanud. Avalikus kohas toimunud löömise ja peksu käigus oli naine mehele vastu hakanud ning teda häbistanud, millele tuginedes nõudis mees lahutust. Kohtupalat jättis naise esitatud asjaolud peksmise ja maha jätmise kohta arvesse võtmata, kuna naine ei olnud ise esitanud nõuet abielu lahutamiseks mehe süü pärast. Riigikohus leidis sellise seisukoha olevat põhjendamata. Riigikohtu hinnangul võis naine vastuväiteid esitada ning tõendada, et lahutuse nõude aluseks olevad asjaolud ei ole tema süü. Riigikohus leidis, et Kohtupalat on eksinud, võttes arvesse ainult ühe poole esitatud väiteid ning tühistas Kohtupalati otsuse.⁹³

Kokkuvõtteks nähtub, et Riigikohus pidas vägivalda piisavaks põhjuseks abielulahutust nõuda, kui see esines koos teiste teguritega, näiteks koos abielurikkumise või au teotamisega. Füüsilise vägivalda kasutamist vabandas meelteärritus, mille alla kuulus armukadedus. Vägivalda andeks andmise tagajärgede osas Riigikohtul vaatlusalusel perioodil ühest seisukohta ei olnud.

2.2. Perevägivald kui kokkuleppimatus

2.2.1. Kokkuleppimatuse olemus

Käesoleva peatüki eesmärk on välja tuua, kas ja millistel juhtudel võis perevägivalda tõttu lahutamine toimuda kokkuleppimatuse alusel. Selles alapeatükis selgitatakse kokkuleppimatuse sisu nii õiguskirjanduse kui ka kohtupraktika kaudu.

⁹² RKTOo 05.12.1929, 914 – RA, ERA.1356.3.82.

⁹³ RKTOo 05.12.1929, 914 – RA, ERA.1356.3.82.

Abieluseaduse § 23 sätestas: „On abikaasad kokkuleppimatuse tõttu vahet pidamata vähemalt kaks aastat lahus elanud, siis võib kumbki abikaas lahutamist nõuda.“ Kokkuleppimatuse säte abieluseaduses põhines Eesti Naisorganisatsioonide Liidu abieluseaduse kaval.⁹⁴ Säte oli mõeldud juhtudeks, kui üks abikaasa tunneb, et ta teisega enam kokku ei sobi.⁹⁵ Kokkuleppimatuse säte tähendas ka lahti ütlemist kirikult päritud sunniabielust, kuna seadusandja tunnistas avalikult, et abielu püsimiseks on vajalik mõlema poole tahe ning nõrgem pool ei pea alluma tugevama tahtele.⁹⁶ Seega oli sätte loomisel silmas peetud, et kokkuleppimatusel lahutus toimub ühe poole soovil.

Kokkuleppimatust on Rooma õiguse professor E. Ein⁹⁷ õiguslalases sekundaarkirjanduses selgitanud kui kokkuleppe puudumist.⁹⁸ Täpsemalt on kokkuleppimatus vastastikuse nõusoleku puudumine, kusjuures on piisav, kui vaid üks pool ei ole nõus.⁹⁹ Jurist ja poliitik A. Hellat¹⁰⁰ märkis, et kokkuleppimatusel ei ole mitte midagi ühist kokkuleppe puudumisega juriidilises mõttes, vaid kokkuleppimatus tähendab teatavat kooskõla puudumist.¹⁰¹ Täpsemalt leidis A. Hellat, et „Kokkuleppimatus abikaasade vahel oleks kokkukõla puudumine kõiges, mis abielu võimalikuks teeb, sellele mõtte ja stabiilsuse annab, s. o. kokkukõla puudumine tunnetes, püüetes ja mõtetes“. ¹⁰² Ühtlasi kasutas A. Hellat abieluseaduse § 23 kohta väljendit „romantiline paragraaf“. ¹⁰³ E. Ein pidas seda sätet hoopis üheks „õnnetumaks“ abieluseaduse rakendamisel, kuna erinevates kohtutes ja isegi kohtukoosseisudes võidi kokkuleppimatust mõista erinevalt. ¹⁰⁴

⁹⁴ A. Ostra-Oinas. Abieluseadus. – Eesti naisorganisatsioonide Liidu aastaraamat: ülevaade E. N. Liidu esimesest tegevusjärgust november 1921–märts 1923. Toimetanud Helmi Jansen, Alma Ostra-Oinas, Marie Reisik. Tallinn: Eesti Naisorganisatsioonide Liit, 1924, lk 99.

⁹⁵ Samas, lk 99.

⁹⁶ Samas, lk 99.

⁹⁷ Ernst Ein (28.12.1898–16.11.1956) oli Eesti õigusteadlane. Ta oli Tartu Ülikooli Rooma õiguse professor ja tsiviilõiguse dotsent. Lühiajaliselt oli E. Ein oktoobris 1933 ka kohtu- ja siseminister.

⁹⁸ E. Ein. Kolm Riigikohtu otsust abielulahutuse asjades. – Õigus 1936/5, lk 239.

⁹⁹ Samas, lk 239.

¹⁰⁰ Aleksander Hellat (20.08.1881–28.11.1943) oli Eesti jurist ja poliitik. Ta oli 1919–1920 siseminister, hiljem ka välisminister.

¹⁰¹ A. Hellat. Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu. – Õigus 1938, nr 2, lk 83.

¹⁰² Samas, lk 83.

¹⁰³ Samas, lk 81.

¹⁰⁴ E. Ein, lk 237.

Lisaks erinevatele lähenemistele teoorias, tekitas kokkuleppimatus sätte küsimusi ka praktikas. Kohtuotsustest tuleb välja, et probleeme põhjustas see, kuidas eristada lahutust julma kohtlemise ehk ühe poole süü tõttu lahutusest kokkuleppimatus tõttu abieluseaduse § 23 alusel. Uurimisaelse perioodi kohtupraktikas tekitas küsimusi nii kokkuleppimatus mõiste defineerimine kui ka kokkuleppimatus eristamine abieluseaduse §-s 28 käsitletud julmast ümberkäimisest. Kokkuleppimatus mõiste defineerimisel kohtupraktikas tekitas küsimusi, kas kokkuleppimatus peab olema mõlemapoolne ning mida tähendab mõlemapoolsus. Kokkuleppimatus mõiste avamine on aga käesolevas töös oluline, eristamaks lahutusi kokkuleppimatus alusel ning julma kohtlemise alusel.

Riigikohtus domineerivaks seisukohaks kokkuleppimatus mõiste selgitamisel oli vaatlusalusel perioodil lähenemine, et kokkuleppimatus peab olema mõlemapoolne, et abielu lahutada abieluseaduse § 23 põhjal. Otsuses nr 145¹⁰⁵ aastast 1928 leidis Riigikohus, et kuna oli tõendatud, et mees käis naisega viisakalt ümber, siis ei saanud lahutada kokkuleppimatus tõttu, sest kokkuleppimatus on mõlemapoolne. Samuti tõi Riigikohus otsuses nr 488¹⁰⁶ aastast 1929 välja, et kokkuleppimatus peab olema mõlemapoolne. Riigikohus selgitas, et abieluseaduse § 23 mainitud kokkuleppimatust tuleb mõista kui vastastikkust kokkuleppimatust, kus mõlemad on üksteisega rahulolematud, sest nad üksteist kas moraalselt või füüsiliselt välja ei kannata. Selles otsuse tõi Riigikohus taaskord välja, et kokkuleppimatus peab olema mõlemapoolne. Seisukohta, et kokkuleppimatus on mõlemapoolne, avaldas Riigikohus ka otsuses nr 93¹⁰⁷ aastast 1930.

Pisut teistsugust seisukohta võrreldes ülaltoodud kaasustega on Riigikohus väljendanud aga 1926. aasta otsuses nr 858¹⁰⁸. Otsus puudutas Gustav Laasi nõuet Marie Laasi vastu abielu lahutamiseks ja mehe kassatsioonikaebust. Kohtupalat oli järeldanud abieluseaduse §-st 23 et „kokkuleppimatus“ all tuleb mõista pooltevahelist „kokkulepet“ lahus elamiseks ning et sarnase kokkuleppe puudumisel ei või abielu lahutamist nõuda abieluseaduse § 23 põhjal. Riigikohus leidis, et Kohtupalati järeldus on silmapaistvalt ekslik, sest et sõna „kokkuleppimatus“ on just „kokkuleppe“ mõiste vastand ja tähendab kokkuleppe mitte saabumist. Riigikohtu hinnangul on väär lähenemine, et abielu lahutamist abieluseaduse § 23 alusel võiks nõuda üksnes siis, kui poolte

¹⁰⁵ RKTOo 24.05.1928, 145 – RA, ERA.1356.3.76.

¹⁰⁶ RKTOo 30.05.1929, 488 – RA, ERA.1356.3.80.

¹⁰⁷ RKTOo 18.02.1930, 93 – RA, ERA.1356.3.83.

¹⁰⁸ RKTOo 11.11.1926, 858 – RA, ERA.1356.3.70.

lahuselamise aluseks oli nende vahel selles suhtes saavutatud kindel kokkulepe. Pealegi oli kokkuleppel lahutu eraldi lahutuse alus abieluseaduse § 30 kohaselt.¹⁰⁹

Otsuses nr 966¹¹⁰ aastast 1929 lükkas Riigikohus ümber Kohtupalati käsitlese kokkuleppimatusest. Otsus puudutas Arnold Geringi nõuet Alide-Marie Geringi vastu abielu lahutamiseks ja naise kassatsioonikaebust. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees palunud oma abikaasal enda juurest lahkuda ja naine tegi seda vabatahtlikult, mis Kohtupalati hinnangul viitas kokkuleppele. Kohtupalat leidis, et kuigi naine ei lahkunud võib olla hea meelega, siis ei teinud ta katset mehega ära leppida ning ei ole võimalik järeldada, et mees oleks naise välja visanud. Riigikohus aga leidis, et ei ole põhjendatud arusaam, et naine vabatahtlikult lahkus, kuna mitmed tunnistajad kinnitasid naise vastumeelsust lahkumise osas. Seega Riigikohus leidis, et kokkuleppimatuse alla ei kuulu olukord, kui üks pool soovib teise lahkumist ja teine pool seda küll ilma suurema vastu hakkamiseta teeb, kuid siiski mitte omal soovil. Järelikult peab lahus elamine toimumine mõlema poole vabal tahtel, et abielu saaks lahutada kokkuleppimatusele tuginedes.

Kokkuvõttes võib leida, et Riigikohtul ei olnud vaatlusalusel perioodil kindlat ja ühetähenduslikku arusaama kokkuleppimatuse mõiste sisu osas. Selliste avatud mõistete sisustamine peaks aga olema just kohtu ülesanne. Jurist E. Erdmann¹¹¹ leidis, et kuna abieluseadus ei sisaldanud loogilist ühtsust ning kõik osad ei olnud kooskõlas, siis oli see kohtu ülesanne erinevad sätte ühtlustada ja näidata, millistes piirides on abieluseadus siiski loogilise tervikuna käsitletav.¹¹² Kohtutegevus oli sellisel juhul iseseisev õiguse allikas.¹¹³ Küsimuse osas, kas kokkuleppimatus peab abieluseaduse § 23 põhjal lahutamiseks olema mõlemapoolne, oli valitsev seisukoht pigem seda jaatav.

¹⁰⁹ Abieluseaduse § 30: Abielu lahutatakse, kui mõlemad abikaasad seda ühiselt ja vankumatult soovivad.

¹¹⁰ RKTOo 16.12.1929, 966 – RA, ERA.1356.3.82.

¹¹¹ Ernst Erdmann (13.09.1878-27.03.1939) oli Eesti jurist. Ta oli kohtunik Peterburi Kohtupalatis ning Tallinn-Haapsalu Rahukogus.

¹¹² E. Erdmann. Abieluseaduse § 23.– Õigus 1925/5, lk 134.

¹¹³ Samas, lk 134.

2.2.2. Perevägivald eristamine kokkuleppimast

Järgmisena selgitatakse raskusi kokkuleppimast ja julma kohtlemise eristamisel. Selles alapeatükis selgitatakse, kas ja millistel juhtudel võis julmast kohtlemisest ehk ühe poole süüst tingitud abielulahutus toimuda kokkuleppimast alusel.

Julma kohtlemise ja kokkuleppimast eristamise probleemi nähti ka õiguskirjanduses. Näiteks A. Hellat tõi välja, et piirjoone tõmbamine selle vahel, millal tekkis lahuselu poole kokkuleppimast tõttu ja millal põhjustas selle üks pool oma eluviisiga, nt abieluseaduse § 28 punktis 2 sätestatud julma ümberkäimisega, ei ole kerge ning arvamused võivad lahkuda.¹¹⁴ Lahutatud naise jaoks oli küsimus, kas abielu lahutati abieluseaduse § 23 või § 28 alusel, eriti oluline seoses ülalpidamisnõudega, kuna lahutatud naine võis mehelt nõuda ülalpidamist, kui pooled olid lahutatud mehe süü läbi. BES artikli 124 kohaselt pidi mees naisele elatist maksma, kui mees oli abielulahutuses kohtuotsuse kohaselt süüdi. Riigikohus selgitas seda sätet näiteks 1927. aasta otsuses nr 447¹¹⁵, leides, et BES artikli 124 „täpse mõtte järele on ainult süüdlaseks pooleks tunnistatud mees kohustatud oma naisele ülespidamist andma ka peale abielu lahutamist kuni naine seda vajab. Et mitte-süüdlaseks tunnistatud mees lahutatud naisele peaks ülespidamist andma, ei saa sellest seaduse määrusest mitte järeldada.“ Asjaolu, et mees on lahutatud naisele kohustatud elatist maksma üksnes juhul, kui ta on kohtuotsusega lahutuses süüdlaseks tunnistatud, leidis Riigikohus ka otsuses nr 421¹¹⁶ aastast 1928.

Kokkuleppimast tõttu lahutades ei saanud meest pidada lahutuses süüdi olevaks. Naisel ei olnud õigust lahutatud abikaasalt elatist nõuda, kui abielu oli lahutatud abieluseaduse § 23 alusel. Seega kui abielulahutuse tegelikuks põhjuseks oli mehe süü, näiteks vägivaldne käitumine, kuid abielu lahutati kokkuleppimast tõttu, jäi naine ebasoodsasse olukorda. Teoorias on E. Ein alternatiivselt käsitlenud ka mõlema poole süüd abieluseaduse § 23 põhjal lahutades, kuna sellisel juhul on mõlemad pooled rikkunud abielulise kooselamise kohustust, mis tuleneb BES artiklist 7.¹¹⁷ Praktikas lähtuti aga lähenemisest, et abieluseaduse § 23 põhjal lahutades ei ole kumbki pool süüdlane ning seega ei olnud naisel õigust ka mehelt elatist nõuda.

¹¹⁴ A. Hellat, lk 83.

¹¹⁵ RKTOo 28.04.1927, 447 – RA, ERA.1356.3.71.

¹¹⁶ RKTOo 03.05.1928, 421 – RA, ERA. 1356.3.76.

¹¹⁷ E. Ein, lk 244.

Otsuses nr 352¹¹⁸ aastast 1930 selgitas Riigikohus, kuidas eristada kokkuleppimatust, mida käsitleb abieluseaduse § 23, ja julma ümberkäimist, mida käsitleb abieluseaduse § 28 punkt 2. Otsus puudutas August Lööperi nõuet Sophie Lööperi vastu abielu lahutamiseks ja mehe kassatsioonikaebust. Kohtupalat leidis, et abikaasade lahuselu tekkis ainult mehe süül, kes oli naist niivõrd halvasti kohelnud, et viimane oli vastu tahtmist sunnitud mehe juurest lahkuma ning mehel ei ole õigust nõuda lahutust abieluseaduse § 23 põhjal. Riigikohus leidis, et „see Kohtupalati järeldus /.../ on täies kooskõlas Abielu Seaduse § 23 sisu ja mõttega, sest mehe julm ümberkäimine oma naisega, mille tagajärjel naine on sunnitud oma mehe juurest lahkuma, ei või käia selle kokkuleppimatuse mõiste alla, millest on jutt Abielu Seaduse §-s 23, vaid see on omaette abielu lahutuse põhjus, mis ette nähtud Abielu Seaduse § 28 punktis 2 ja mis õiguse annaks naisele nõuda lahutust mehe süü pärast, mitte aga julmas ümberkäimises süüdi olevat meest ei õigusta lahutust nõudma.“¹¹⁹ Selles otsuses on Riigikohus leidnud, et julma ümberkäimise puhul ei ole võimalik abielu lahutamine kokkuleppimatusele tuginedes mehe nõudel.

Otsus nr 749¹²⁰ aastast 1930 käsitles Joosep Veskimetsa nõuet lahutamiseks Emilie Veskimetsa vastu ja naise kassatsioonikaebust. Riigikohus leidis, et kokkuleppimatuse alla, millel alusel Joosep Veskimets soovis lahutada, ei kuulu teise abikaasa lahus elama sundimine julma kohtlemise ja moraaliveastase eluviisiga. Julma ümberkäimise tähendust Riigikohus selles otsuses ei selgitanud, küll aga leidis, et moraaliveastane eluviis on näiteks abielu rikkumine. Viidatud otsuses on Riigikohus käsitlenud abielurikkumist kui moraaliveastast eluviisi, mis võib sundida teist abikaasat lahus elama. Sarnaselt otsusele nr 352 (Lööper) on Riigikohus ka selles otsuses leidnud, et vägivalda kasutanud mees ei saa nõuda lahutust kokkuleppimatuse tõttu.

1930. aasta otsuses nr 1561¹²¹ puudutab Riigikohus nii kokkuleppimatuse mõistet kui kokkuleppimatuse eristamist abieluseaduse § 28 punktis 2 märgitud julmast ümberkäimisest. Otsus käsitleb Lisette Kitsingu nõuet August Kitsingu vastu abielu lahutamiseks ja mehe

¹¹⁸ RKTOo 02.05.1930, 352 – RA, ERA.1356.3.84.

¹¹⁹ RKTOo 02.05.1930, 352 – RA, ERA.1356.3.84.

¹²⁰ RKTOo 30.10/13.11.1930, 749 – RA, ERA.1356.3.85.

Otsust on käsitletud ka kogumikus A. Peep (koost.). Abieluseadus: Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse alal antud Riigikohtu tsiviilosakonna seletusi. Tallinn 1937, lk 15.

¹²¹ RKTOo 20.11.1930, 1561 – RA, ERA.1356.3.86.

Otsust on käsitletud ka kogumikus A. Peep (koost.). Abieluseadus: Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse alal antud Riigikohtu tsiviilosakonna seletusi. Tallinn 1937, lk 15.

kassatsioonikaebust. August Kitsing leidis, et kokkuleppimatuse all tuleb mõista sellist olukorda, kus abikaasad on ühiselt ja vabatahtlikult jõudnud otsusele, et nad kokku ei sobi ja koos elada ei soovi. Riigikohus leidis aga kokkuleppimatuse mõiste osas, et abieluseaduse § 23 ei räägi sugugi „kokkuleppimatusest“ kui abikaasade lahkumineku põhjusest, vaid näeb ette, et kumbki abikaasa võib lahutamist nõuda, kui nad „kokkuleppimatuse“ tõttu on lahus elanud vahetpidamata vähemalt kaks aastat. Riigikohus märkis, et abieluseaduse §-le 23 saab tugineda juhul, kui „(abikaasade) vahel vähemalt kahe aasta jooksul nende lahkumineku päevast arvates ei ole saavutatud kokkulepet kooselamise jätkamise kohta, sõltumata sellest, kas abikaasad olid ühel meelel otsusele jõudnud, et nad iseloomude poolest enam kokku ei sünni ja koos elada ei soovi, või kas nende lahkuminek oli väljakutsutud sellega, et nad oma vahel halvasti elasid, tülitseid ja sõnelesid ning et mees oli naisega julmalt ümberkäinud.“¹²² Sellega tõi Riigikohus välja, et isegi kui lahus elamise esialgne põhjus oli julm ümberkäimine, siis kahe aasta möödudes võis lahutust nõuda kokkuleppimatusele tuginedes.

Mis puudutab julma ümberkäimist, siis see võis olla iseseivaks lahutuse nõude aluseks abieluseaduse §-s 28 sätestatud kuuekuulise tähtaja jooksul. Abieluseaduse § 28 kohaselt kustus nõudmise õiguse selles paragrahvis sätestatu alusel kuue kuu pärast arvates päevast, mil lahutamise põhjus nõudjale teatavaks sai. Julma ümberkäimise puhul võis seda tähtaega lugema hakata vägivallaepisoodi toimumisest alates. Lisaks märkis Riigikohus oma otsuses, et „See asjaolu, et mehe julmilt ümberkäimine naisega võib Ab. S. § 28 järele kuue kuu jooksul iseseisvalt lahutamise nõudmise põhjuseks olla, ei võta naiselt õigust sattuda selle julmilt ümberkäimise, kui abikaasade lahkumineku põhjuse, peale, kui ta abielu lahutamise nõudmist ei tõstnud mainitud § 28 kindlaks määratud tähtaja jooksul“.¹²³ See tähendab, et pärast kuue kuu möödumist ei olnud naisel õigust julmale kohtlemisele viidates abieluseaduse § 28 alusel lahutust nõuda, küll aga võis ta julma kohtlemise kui elulise asjaolu välja tuua ja sellele tugineda. Käesolevas kaasuses esitas naine nõude abielu lahutamiseks abieluseaduse § 23 alusel ning tõi välja julma kohtlemise kui kokkuleppimatuse tekkimise põhjuse. Selleks oli tal endiselt õigus kuigi ajaliselt oli möödunud üle kuue kuu.

¹²² RKTOo 20.11.1930, 1561 – RA, ERA.1356.3.86.

¹²³ RKTOo 20.11.1930, 1561 – RA, ERA.1356.3.86.

Otsusest ei selgu, mis põhjusel otsustas Lisette Kitsing nõuda lahutust kokkuleppimatuse tõttu, kuigi tegelik lahkumineku põhjus oli olnud julm kohtlemine mehe poolt. Ühe tunnistaja väitel oli Lisette Kitsing August Kitsingult juba raha saanud ning enam ta „mehe käest midagi ei tahtvat“. Seega peab käesoleva töö autor võimalikuks, et põhjuseks oli huvi puudus elatisnõude esitamiseks, mis omakorda võis tuleneda naiste kasvavast tööhõivest. Mida suurem oli naise roll enda ja oma pere ülalpidajana, seda vähem oluline oli ka mehe käest elatise nõudmise võimalus. Majandusliku elu areng näitas, et aina rohkem naisi töötas väljaspool kodu palga eest, mille eest nad oleksid võimelised end ülal pidama.¹²⁴ Sellest tulenevalt võis enda ise elatamine olla põhjuseks, miks vägivalla esinemisel nõuda lahutust kokkuleppimatuse pärast. Kõige tõenäolisemaks põhjuseks, miks käesoleval juhul nõuti lahutust kokkuleppimatuse (AS § 23), mitte julma kohtlemise (AS § 28 p 2) tõttu, peab töö autor AS § 28 p 2 tuleneva nõude aegumist. Julmast kohtlemisest oli kaasuse asjaolude kohaselt ajaliselt möödunud üle kuue kuu, mistõttu ei olnud abieluseaduse § 28 alusel lahutuse nõudmine enam võimalik.

Otsusest nr 1561 tulenevalt ei tähendanud vägivalla esinemine iseenesest seda, et kokkuleppimatuse alusel lahutus ei oleks võimalik. Sellisel alusel lahutamine oli võimalik juhul, kui esiteks, abikaasa ei olnud tähtaegselt esitanud ise abielu lahutamise nõuet abieluseaduse § 28 alusel ja teiseks, vägivallast tingitud lahuselemine oli kestnud vähemalt kaks aastat. Selline lähenemine ei ole aga kooskõlas mitmes Riigikohtu otsuses väljatooduga¹²⁵, mille kohaselt kokkuleppimatus on mõlemapoolne, sest Riigikohus leiab, et kokkuleppimatus võib olla ka tingitud ühe abikaasa julmast käitumisest teisega.

Lisaks on otsus nr 1561 (Kitsing) vastupidine 1930. aasta otsuses nr 352 (Lööper) väljatooduga, kus Riigikohus on sõnaselgelt leidnud, et julm kohtlemine ei käi abieluseaduse §-s 23 käsitletud kokkuleppimatuse alla, vaid see on eraldi lahutuse põhjus abieluseaduse § 28 punkt 2 alusel. Oluliseks erinevuseks on aga asjaolu, et otsuses nr 352 (Lööper) nõudis lahutust vägivalda kasutanud mees, otsuses nr 1561 (Kitsing) vägivalla all kannatanud naine. Autor peab võimalikuks, et erinevus Riigikohtu seisukohas on vähemalt osaliselt põhjustatud erinevast nõudjast. Ka tagajärjed teisele abikaasale olid nende otsuste puhul erinevad. Ühe juhul (Lööper) nõudis lahutust

¹²⁴ H. Jansen. Kuuldub vastuväiteid perekonnaseaduse eelnõu vastu juhitud protestipuhul – Naiste Hääli 1931/4, lk 58.

¹²⁵ RKTOo 24.05.1928, 145 – RA, ERA.1356.3.76., RKTOo 30.05.1929, 488 – RA, ERA.1356.3.80. ja RKTOo 18.02.1930, 93 – RA, ERA.1356.3.83

mees ning valel alusel lahutamise tagajärg oleks olnud vägivalla all kannatanud naisele kahjulik, kuna kokkuleppimatusel lahutades ei oleks ta saanud elatist nõuda. Teisel juhul (Kitsing) nõudis lahutust naine ning tegi seda õiguslikul alusel, millel olid mehe jaoks leebemad tagajärjed, sest naisel ei tekkinud elatise nõuet, mis abieluseaduse § 28 alusel lahutades oleks tekkinud. Samuti oli erinevus selles, kas abieluseaduse § 28 punkt 2 põhjal esitatav nõue oli aegunud või mitte.

Siiski jääb küsimus, kas otsuses nr 1561 (Kitsing) väljendatud Riigikohtu seisukoht on kooskõlas abieluseaduse § 23 mõttega. A. Hellati hinnangul ei olnud aktsepteeritav olukord, et abieluseadus võimaldab kokkuleppimatusel abielu lahutamist ka juhul, kui lahutamise tegelik põhjus on mehe käitumine ja mehe süü.¹²⁶ Sellisel juhul sattus ebasoodsasse olukorda naine kui majanduslikult nõrgem pool, kel kokkuleppimatusel lahutamise korral ei olnud õigust nõuda mehelt elatist. Kui lahutamise tegelikuks põhjuseks oli mehe süü, sh mehepoolne vägivald, siis valel õiguslikul alusel abielu lahutamine tõi naise jaoks kaasa ebaõiglase tagajärje. Samas ei olnud välistatud, et naisel puudus huvi elatise nõude esitamiseks, nagu otsuse nr 1561 (Kitsing) puhul oli, ning sellisel juhul võis abielu lahutamine olla kiirem ja kergem kokkuleppimatusel alusel. Olulisim tähelepanek on aga nõude aegumine. Olukorras, kus abieluseaduse § 28 punkt 2 põhjal lahutamine ei olnud nõude aegumise tõttu enam võimalik, on abieluseaduse mõttega kooskõlas pigem lahutamine § 23 põhjal kui lahutamise võimatus õige nõude aegumise tõttu.

Küll aga võib selline lahend olla eksitav kohtusse pöördujale, kes pretsedendile tuginedes võib samuti soovida nõuda lahutust abieluseaduse § 23 alusel, kuid tema asja arutav kohtunike koosseis võib olla senisele pretsedendile vastupidisel seisukohal.¹²⁷ Seega võib kohtute praktikas valitsev arvamuste erisus kõigutada õiguskindlust.¹²⁸ Käesoleva töö autor leiab, et praegusel juhul õiguskindluse kõigutamine murekohaks ei ole. Otsuse nr 1561 (Kitsing) asjaolude kohaselt oli nõudjaks vägivalla all kannatanud naine ise ning ta oli ise valinud lahutamiseks õigusliku aluse, mis tõi mehe jaoks kaasa leebemad tagajärjed. Sellisele pretsedendile tuginedes ei saa töö autori hinnangul leida, et ka vägivalda kasutanud mees võiks nõuda lahutust kokkuleppimatusel tõttu.

¹²⁶ A. Hellat, lk 82.

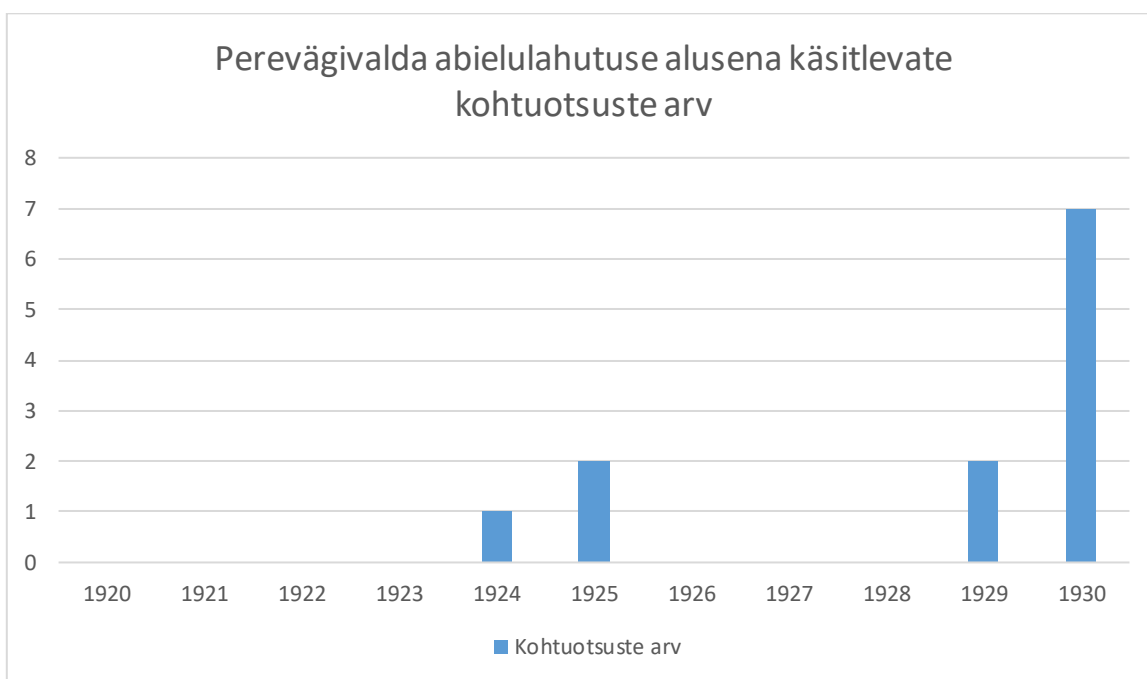
¹²⁷ E. Ein, lk 238.

¹²⁸ Samas, lk 238.

Kokkuvõttes on Riigikohus perevägivalda ja kokkuleppimatus eristamisel leidnud, et vägivalda esinemisel ei saa kokkuleppimatusel lahutust nõuda vägivalda kasutanud abikaasa, nagu tuleneb otsustest nr 352 (Lööper) ja nr 749 (Veskimets). Küll aga leidis Riigikohus otsuses nr 1561 (Kitsing), et kokkuleppimatusel võib lahutust nõuda vägivalda all kannatanud naine, eriti kui tal ei olnud enam võimalik esitada nõuet lahutuseks julma kohtlemise tõttu. Kõik kolm otsust, mis käsitlevad probleeme perevägivalda eristamisel kokkuleppimatus, tehti 1930. aastal. See viitab asjaolule, et keerulisemate probleemide ilmnemine abieluseaduse sätete tõlgendamisel ja vaidluste jõudmine Riigikohtuni võttis aega umbes seitse aastat, kuna abieluseadus jõustus 1923.

Autor leidis Riigikohtu tsiviilosakonna praktikast uurimisel perioodist 12¹²⁹ otsust, mis käsitlesid perevägivalda abielulahutuse alusena. Otsuste jagunemist aastate lõikes illustreerib joonis 5.

Joonis 5. Perevägivalda abielulahutuse alusena käsitletavate kohtuotsuste arv Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930.

¹²⁹ Autori märkus: siia hulka ei ole arvestatud töös väljatoodud otsuseid, mis puudutavad üksnes kokkuleppimatust ehk mida on käsitletud alapeatükis 2.2.1. ega otsuseid, mida on käsitletud ülalpidamiskohustuse sisustamiseks.

Nagu jooniselt selgelt nähtub, oli perevägivalda abielulahutuse alusena käsitlevate kohtuotsuste arv Riigikohtu tsiviilosakonna aastatel 1920-1930 ebaühtlane. Uurimisperioodi algusest ei leidnud töö autor mitte ühtki otsust, mis käsitleks perevägivalda abielulahutuse kontekstis. 1924. aastal tegi Riigikohtu tsiviilosakond ühe vastava otsuse ja 1925. aastal kaks. Riigikohtu tsiviilosakonna järgneva kolme aasta praktikast ei leidnud autor taas mitte ühtki perevägivalda abielulahutuse alusena käsitlevat otsust. Uurimisperioodil lõpus kasvas otsuste arv aga märkimisväärselt. 1929. aastal tegi tsiviilosakond küll vaid kaks, kuid 1930. aastal juba seitse otsust, kus perevägivalda probleematiikat käsitleti. Otsuste arvu kasvuks peab autor 1922. aasta abieluseaduses pinnalt tekkinud vaidlusi, mis kümnendi lõpuks jõudsid Riigikohtuni.

3. VÄGIVALLA INTENSIIVSUS

3.1. Sobivaim abinõu

Käesoleva peatüki eesmärk on välja selgitada, kui intensiivne pidi esinenud vägivald olema, et see annaks abikaasale õiguse lahus elada või nõuda abielu lahutamist. Vägivalla intensiivsuse all käsitleb autor nii vägivallaepisoodide julmust kui ka nende korduvust. Peatükis tuuakse probleemikategooriate kaupa välja, millal oli vägivald piisavalt intensiivne õigustamaks lahuselu või abielulahutust ning millistel juhtudel Riigikohus leidis, et see ei ole põhjendatud.

BESi artiklist 7 tulenes abikaasade kooselamise kohustus, millest kõrvale kaldumine ei olnud reeglina lubatud. Ka abieluseaduses lähtuti abielu kestvuse osas sarnasest põhimõttest. Abieluseaduse loomisel lähtuti üldiselt seisukohast, et abielu on kui leping, mida võib lõpetada mõlema poole nõusolekul või ühe poole soovil seaduses sätestatud põhjustel.¹³⁰ Abielu lahutamist ühe poole nõudmisel ilma mõjuvate asjaoludeta ei peetud lubatavaks.¹³¹ Kuna abielulahutus ei olnud lubatud vaid seetõttu, et üks pool seda tahtis, pidid kohtud lahutusnõude puhul hindama, kas seaduses toodud alused lahutamiseks konkreetsel juhul esinesid.

Esimene alapeatükk käsitleb lahuselu ja abielulahutust kui sobivaimat abinõu. Käesoleva alapeatüki eesmärk on selgitada Riigikohtu seisukohta, kas ja millistel juhtudel oleks abikaasa pidanud teise abikaasa poolse vägivalla esinemisel valima enda kaitseks leebema abinõu lahku kolimise või abielu lahutamise asemel. Samuti tuuakse välja, millistel juhtudel oli vägivald niivõrd intensiivne, et mõni leebem abinõu ei oleks olnud kohtu hinnangul piisav.

Otsus nr 429¹³² aastast 1923 käsitles abielupaari lahuselu. Otsus puudutas Märt Rauga kassatsioonikaebust Alma Rauga elatise nõude asjas Märt Rauga vastu. Asjaolude kohaselt oli naine koos lastega lahkunud kooselu väljakannatamatuks muutumise tõttu mehe süü läbi BES artiklile 9 tuginedes. Riigikohus märkis, et „mitte iga tüli, pahandus, haavamine või halb

¹³⁰ T. Kalbus. Abieluseaduse eelnõu I lugemisel. Riigikogu VIII istungijärgu protokoll nr 145 (3), 1922. – Riigikogu koosoleku protokollid nr. 143-184 VIII istungjärk. RA, ERA.80.1.446.

¹³¹ Samas.

¹³² RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.

ümberkäimine, mis abielus juhtuda võivad, ei või veel iseenesest põhjuseks olla, et naine oma mehest lahus elaks“.¹³³ Ainult siis, kui abielu otstarve – ühine kooselu – mehega faktiliselt võimatuks saab või väljakannatamatuks muutub, on naisel Riigikohtu hinnangul lahuselemiseks õigus. Riigikohus leidis, et käesoleval juhul oleks Kohtupalat pidanud välja selgitama, kas mehe käitumine oma naisega viimasele niivõrd halb ja väljakannatamatu oli, et naine mitte ainult ajutiselt tema juurest lahkuma ei pidanud ja kas mehe ettepaneku koos lastega tema juurde tagasi minna vastuvõtmine oleks võinud naise julgeolekule ohtlik olla.¹³⁴ Seega Riigikohus leidis, et hoolimata mehepoolsest halvast ümberkäimisest oma naisega, ei olnud naisel õigus temast lahus elada, kui see ümberkäimine ei olnud niivõrd halb ja väljakannatamatu, et üksnes ajutine lahkumine oleks olnud naise julgeoleku tagamiseks piisav. Selles otsuses leiab Riigikohus, et naise julgeolek on olulisem kui tema kohustus mehega koos elada. Siiski peaksid naise meetmed oma füüsilise julgeoleku tagamiseks olema võimalikult leebed ning võimaldama tal kooselamise kohustust täita. Leebemaks abinõuks on viidatud otsuse kohaselt näiteks ajutine lahku kolimine.

Otsus nr 643¹³⁵ aastast 1930 käsitles Anette-Rosalie Silla nõuet elatise saamiseks Villem Sillalt ja naise kassatsioonikaebust. Rahukogu leidis hoolimata mitmete tunnistajate ütlustest, kes tõendasid näiteks naise jalaga löömist, taburetiga löömist, kepiga taga ajamist ja maha löömisega ähvardamist mehe poolt, et ei ole tõendatud, et poolte kooselu oleks kostja süü läbi täitsa väljakannatamatuks või võimatuks muutunud. Rahukogu märkis, et „mitte iga tüli, pahandus, haavamine, löömine, halb ümberkäimine, mis abielus võivad juhtuda, ei anna veel naisele õigust mehest lahus elada“¹³⁶. Peale selle oli mees naisele ettepaneku teinud tema juurde tagasi tulla ja ära leppida, naine aga keeldus lepitust vastu võtmast. Siinkohal oli Rahukogul samasugune seisukoht, nagu oli olnud Riigikohtul 1923. aasta otsuses nr 429¹³⁷. Praegusel juhul leidis Riigikohus aga teisiti. Riigikohus märkis, et „Arusaamatuks osutub Rahukogu arvamine, nagu ei võiks kooselamine mehega naisele väljakannatamatuks muutuda haavamise, löömise ja halva ümberkäimise tagajärjel mehe poolt, kui see, nagu käesoleval juhtumisel, on korduvalt aset leidnud“. Lisaks märkis Riigikohus, et taoline Rahukogu seisukoht ei vasta BES artiklile 9, mille kohaselt on abielumees kohustatud oma naisele igal juhtumisel kaitset ja abi andma.¹³⁸ Seega toob Riigikohus oma otsuses sõnaselgelt välja, et

¹³³ RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.

¹³⁴ RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.

¹³⁵ RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85.

¹³⁶ RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85.

¹³⁷ RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.

¹³⁸ RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.

haavamine, löömine ja halb kohtlemine annavad õiguse lahus elamiseks, kui see on aset leidnud korduvalt. Nii leidis Riigikohus, et korduvalt aset leidnud haavamise, löömise ja halva kohtlemise korral on lahku kolimine sobiv abinõu.

Otsustes nr 429 (Rauk) aastast 1923 ja nr 643 (Silla) aastast 1930 on Riigikohtu seisukohad sisuliselt vastupidised. Võimalik, et erinevused on põhjustatud seitsmeaastasest ajalisest erinevusest. Oluline erinevus on ka faktiliste asjaolude tõendamise aste. Otsuse nr 429 puhul ei olnud vägivallaepisoodid Riigikohtu hinnangul piisavalt tõendatud, samas kui otsus nr 643 oli füüsilise vägivalla esinemine mitmete tunnistajate ütlustega selgelt välja toodud ja kinnitatud. Riigikohtu kolleegiumite eesistuja oli mõlema otsuse puhul sama, liikmed aga erinevad.¹³⁹

Otsuses nr 643 (Silla) viidatud seisukohale sarnasele järeldusele jõudis Riigikohus ka otsuses nr 557¹⁴⁰ aastast 1930, mis puudutas olukorda, kus poolte kooselu oli muutunud võimatuks mehe süü tõttu. Otsus puudutas Marie-Kristiine Tärno elatise nõuet Rudolf Tärno vastu ja naise kassatsioonikaebust. Mitmete tunnistajate ütlused tõendasid, et mees tarbis rohkelt alkoholi, naise füüsiline tervis oli kooselu jooksul nähtavalt halvenenud ning ühel korral oli mehe „lärmistamise“ pärast isegi politsei kutsutud, kes mehe korterist ära viis. Kõigest sellest hoolimata leidis Rahukogu olevat tõendamata, et poolte läbisaamine oleks korduvalt nii halb olnud, et naine ei oleks saanud oma abikaasaga koos elada ning oleks olnud sunnitud lahkuma. Riigikohus ei nõustunud Rahukogu seisukohaga. Riigikohus leidis, et Rahukogu ei ole arvestanud kõikide asjaoludega, millega naine on püüdnud tõendada, et poolte läbisaamine oli mehe süü läbi niivõrd halb, et naisel puudus igasugune võimalus kooselu jätkamiseks, ning saatis asja tagasi Rahukogule uueks otsustamiseks.

Otsuse nr 77¹⁴¹ aastast 1925 (Peeter Kütti kassatsioonikaebus Marie Kütti elatisnõudele) asjaolude kohaselt oli mees naisega niivõrd halvasti ümber käinud, et naine oli sunnitud vastava kriminaalsüüdistusega Rahukohtuniku poole pöörduma, kelle poolt meest ka karistati. Riigikohus leidis, et käesoleval juhul oli kooselamine mehega võimatu suuresti seetõttu, et mehepoolne kohtlemine oli olnud niivõrd halb, et naine sellepärast kriminaalsüüdistuse esitas. Kriminaalsüüdistuse sisu tsiviilosakonna otsusest ei selgu. Seega Riigikohus leidis, et kui on

¹³⁹ Otsuse nr 429 (1923) kolleegium: eesistuja J. Lõo ning liikmed J. Arro ja P. Kann. Otsuse nr 643 (1930) kolleegium: eesistuja J. Lõo ning liikmed V. Ditmar ja T. Grünthal.

¹⁴⁰ RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85.

¹⁴¹ RKTOo 29.01.1925, 77 – RA, ERA.1356.3.65. Otsust on käsitletud ka peatükis 1.1.

esitatud kriminaalsüüdistus ja tehtud ka süüdimõistev otsus, viitab see niivõrd intensiivsele julmale kohtlemisele, et kooselu mehega on võimatu.

Viidatud Riigikohtu tsiviilosakonna otsustest tulenevalt oli naine õigustatud abikaasast lahku kolima, kui see oli konkreetsetes olukorras piisavalt põhjendatud. Kuigi Riigikohus ei käsitlenud oma praktikas BES artiklist 7 tulenevat kooselamise kohustust absoluutsena ja teatud tingimustel oli ka lahuselu lubatud, pidi lahus elamise vajadus olema põhjendatud.

Asjaolud, mis viitasid, et lahku kolimine on sobiv abinõu, on otsusest nr 643 (Silla) aastast 1930 tulenevalt haavamise, löömise ja halva kohtlemise korduvus. 1925. aasta otsuses nr 77 (Kütti) puhul viitas kriminaalsüüdistus niivõrd halvale kohtlemisele, et mehega ei olnud võimalik koos elada. Otsuses nr 557 (Tärno) aastast 1930 on lahuselamise põhjendatuse kriteeriumiks seatud igasuguse võimaluse puudumine kooselu jätkamiseks.

Kokkuvõttes on Riigikohus leidnud, et abikaasast lahku kolimine on põhjendatud, kui kooselu jätkamine ei olnud mitte mingil juhul võimalik. Pidev lahuselu oli õigustatud üksnes juhul, kui leebemad abinõud ei oleks olnud vägivalda all kannatava abikaasa julgeoleku tagamiseks piisavad.

3.2. Vägivalla kasutamist vabandavad asjaolud

Käesolevas alapeatükis käsitletakse asjaolusid, mida Riigikohtu tsiviilosakond käsitles vaatlusalusel perioodil kui vägivalla kasutamist vabandavaid asjaolusid.

Otsus nr 165¹⁴² aastast 1926 puudutas Leena Visnapi elatise nõuet Jaan Visnapi vastu ja mehe kassatsioonikaebust. Kaasuse asjaolude kohaselt tekkis mehel ja naisel tüli seoses tütre abiellumisega, mille tagajärjel mees naist lõi ning enda juurest ära ajas. Naine lahkus mehe juurest ja nõudis mehelt ülalpidamist. Riigikohus leidis, et BESi artiklite 7 ja 8 üldine eesmärk on abielupaari koos elama kohustamine, millest naine võib kõrvale kalduda ehk mehest lahus elada vaid siis, kui kooselamine mehe süü läbi võimatuks muutub. Mõtete lahkumine tütre abiellumisest

¹⁴² RKTOo 18.02.1926, 165 – RA, ERA.1356.3.68.

puhul mehe ja naise vahel, sellele järgnevas tülis naise äraajamine või isegi löömine mehe poolt ei tähenda alati abielupaari kooselu võimatuks muutumist mehe süü läbi.

Seega leidis Riigikohus otsuses nr 165, et nii naise ära ajamine kui ka otsene füüsiline vägivald löömise näol on teatud emotsionaalsetes olukordades aktsepteeritav. Riigikohtu hinnangul on otsuse nr 165 puhul oluline ka asjaolu, et mees näitas üles leplikust ning oli valmis naise enda juurde tagasi võtma, naine aga tagasi minna ei soovinud. Seega lepituse otsimine mehe poolt ja naise keeldumine vägivaldse mehe juurde tagasi minekuks rääkisid tugevalt naise kahjuks. Mehepoolne soov leppida ning naise keeldumine leppimisest leidis kajastamist ka otsuses nr 643¹⁴³ aastast 1930 (Silla), kuigi nimetatud otsusest selgub üksnes Rahukogu ning mitte Riigikohtu lähenemine.

Otsuses nr 1323¹⁴⁴ aastast 1930 avaldas Riigikohus seisukohta meelteärrituse mõjust vägivalla toimepanekule. Viidatud otsus puudutab Jüri Stroomi kassatsioonikaebust Liisa-Vilhelmine Stroomi nõudes Jüri Stroomi vastu abielulahutuse pärast. Kaasuse asjaolude kohaselt oli poolte vahel aset leidnud vastastikune tüli ja peks, mille algataja oli olnud küll mees, kuid ta oli teinud seda meelteärrituse hoos, täpsemalt armukadedana. Meelteärrituse hoog oli üks põhjustest, miks Riigikohus leidis, et selle mõjul aset leidnud vägivallaepisood ei ole piisav põhjus abielu lahutamiseks. Viidatud otsusest tulenevad asjaolud, millest tulenevalt Riigikohus leidis, et lahutuseks ei ole alust, olid vägivalla mõlemapoolsus, vägivalla aset leidmine vaid ühel korral ning asjaolu, et vägivald ei olnud tekitanud raskeid kehavigastusi. Seega käsitles Riigikohus otsuses nr 1323 (Stroom) meelteärritust kui üht vägivalla esinemist õigustavat asjaolu. Kuna esines ka mitmeid teisi asjaolusid, on raske öelda, kui suur roll oli meelteärritusel ning kas meelteärritus üksi oleks vägivalla kasutamist vabandanud.

Riigikohtu otsusest tuleneb, et vägivalla kasutamist vabandav oli emotsionaalse ärrituse seisund, näiteks otsustes nr 165 (Visnap) ja nr 1323 (Stroom). Mõlema otsuse puhul oli tegemist otsese füüsilise vägivallaga. Kergendavaks asjaoluks oli ka mehepoolne soov ära leppida, nagu leidis Riigikohus otsuses nr 165 (Visnap).

¹⁴³ RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85. Otsust on täpsemalt analüüsitud töö alapeatükis 3.1.

¹⁴⁴ RKTOo 20.11.1930, 1323 – RA, ERA.1356.3.86. Otsust on pikemalt analüüsitud töö alapeatükis 1.2.

Riigikohtu tsiviilosakonna lähenemine meelteärritust vägivalla kasutamist vabandava asjaoluna on sarnane ka Rahukohtu nuhtlusseadustikus ette nähtuga¹⁴⁵, mis sätestas karistused vähem tähtsate süütegude ja ülesastumiste eest. Rahukohtu nuhtlusseadustiku § 13 sätestas: „Asjaoludeks, mis kohtualuse süüd vähendavad, tunnustatakse pääasjalikult: 2) suur ärritus, milles kohtualune ise mitte süüdi ei ole.“ Seega peeti ärritust karistusõiguslikult seaduse tasandil kergema vägivalla kasutamist vabandavaks asjaoluks. Autor märgib, et kuigi nuhtlusseadustik ei kohaldunud tsiviilasjades, aitab väljatoodud võrdlus aru saada üldisest lähenemisest kergema vägivalla kasutamist vabandavatele asjaoludele.

Riigikohtu praktikast ei tulene, et vägivalla kasutamist õigustavaks asjaoluks oleks mehe üleolek naisest või naise ülalpidamine mehe poolt. Üldiselt põhjendati mehele kuuluvaid suuremaid õigusi perekonnas valdavalt just suuremate ülesannete ja kohustustega. Õigusteadlane I. Tjutrumov¹⁴⁶ hinnangul põhjendasid mehe ülemvõimu perekonnas temal lasuv perekonna ülalpidamiskohustus ja tema suuremad elukogemused.¹⁴⁷ Advokaat ja poliitik A. Leps¹⁴⁸ leidis, et lähtuda tuleb perekonna, mitte mehe või naise seisukohast ning perekonna vajadustest lähtuvalt peab kellegi seisukoht olema kindel ja domineeriv.¹⁴⁹ Sellistest kaalutlustest ei ole aga Riigikohus lähtunud mehepoolse vägivalla kasutamist vabandavate asjaoludena. Vägivalla kasutamist õigustavate asjaoludena ei käsitlenud Riigikohus mehe suuremaid õigusi või kohustusi, vaid hoopis emotsionaalset seisundit ja äraoleppimise soovi.

¹⁴⁵ Rahukohtu nuhtlusseadust on pikemalt käsitletud töö alapeatükis 2.1.

¹⁴⁶ Igor Tjutrumov (04.06.1855-29.03.1943) oli Vene õigusteadlane. Ta tegutses kohtunikuna erinevates kohtuastmetes nii iseseisvunud Eestis kui erinevates Vene kubermangudes. I. Tjutrumov oli ka Tartu Ülikooli tsiviilõiguse õppejõud.

¹⁴⁷ I. Tjutrumov. Perekond tsiviilseadustikliku eelnõu järgi. – Õigus 1936/1, lk 3.

¹⁴⁸ August Leps (02.01.1896-26.02.1972) oli Eesti jurist ja poliitik. Ta tegutses advokaadina, hilisemalt oli Riigikogu liige.

¹⁴⁹ Arutelu E. Aroni referaadi „Abikaasade õiguslike vahekordade korraldamisest“ üle. J. Erne (koost.) Õigusteadlaste päevad 1922-1940 (protokollid). Tallinn: Juura, 2008, lk 488.

3.3. Põhjusliku seose puudumine

Käesolevas alapeatükis käsitletakse otsuseid, kus vägivalda esinemise ja abikaasa lahkumise vahel ei leidnud Riigikohus olevat põhjuslikku seost. Vaadeldavate otsuste puhul on abikaasade vaheline vägivald küll esinenud, kui Riigikohtu hinnangul ei ole esinenud vägivald olnud lahku kolimise põhjuseks.

1928. aasta otsus nr 679¹⁵⁰ käsitles Anna Martinovi nõuet abikaasa Villem Martinovi vastu elatise saamiseks ja mehe kassatsioonikaebust. Kaasus puudutas olukorda, kus naine oli mehe juurest lahkunud oma ema juurde, kuna mees oli temaga halvasti ümber käinud ja teda peksnud. Mõne päeva pärast tuli naine mehe palvete peale tema juurde tagasi, paari nädala pärast aga lahkus taas tüli käigus oma ema juurde ega nõustunud enam tagasi tulema. Riigikohus märkis, et Rahukogu ei olnud välja selgitanud, kes poolte viimases tülis ja naise äraminekus süüdi oli. Riigikohtu hinnangul oli väär järeldada, et poolte teine tüli tähendas samuti mehepoolset halba käitumist oma naisega, nagu oli olnud esimesel juhul. Tõendatud asjaolu, et mees oli paar nädalat varem oma naist peksnud ja temaga halvasti ümber käinud, Riigikohus arvesse ei võtnud, vaid keskendus üksnes viimasele tülile, mille tagajärjel naine lõplikult lahkus. Küll aga pidas Riigikohus oluliseks ühe tunnistaja ütlusi, kelle sõnade kohaselt lahkus naine viimasel korral oma ema kutsumise tõttu.¹⁵¹

1925. aasta otsus nr 241¹⁵² puudutas ajalist vahemikku mehe käitumise ja naise lahku kolimise vahel. Otsus käsitles Johannes Kirschbaumi kassatsioonikaebust Helene Kirschbaumi elatisenõudes. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees naist enda juurest ära ajanud veebruari või märtsi kuus, naine aga lahkus sama aasta detsembris. Rahukogu leidis, et mees on ise naise ära ajanud. Riigikohus asus aga seisukohale, et naine ei ole lahkunud mehe ära ajamise tõttu, kuna kahe episoodi vahel on niivõrd pikk ajaline periood ning saatis asja tagasi Rahukogule uueks otsustamiseks.

Kui Riigikohtu järeldust otsuses nr 241 (Kirschbaum) võib pidada igati loogiliseks ja eluliselt usutavaks, siis otsuses nr 679 (Martinov) väljendatud seisukohas julma kohtlemist käsitledes on

¹⁵⁰ RKTOo 18.10.1928, 679 – RA, ERA.1356.3.77.

¹⁵¹ RKTOo 18.10.1928, 679 – RA, ERA.1356.3.77.

¹⁵² RKTOo 05.03.1925, 241 – RA, ERA.1356.3.65.

Riigikohus autori hinnangul käsitlenud asjaolusid liiga kitsalt. Riigikohus ei ole otsuses nr 679 (Martinov) vähimalgi määral arvesse võtnud poolte vahel paar nädalat enne lahku kolimist esinenud vägivallaepisoodi, justkui ei oleks sel naise ära kolimisega mitte mingit seost, vaid keskendub üksnes poolte viimasele tüüli. Seega varasemaid vägivallaepisoode poolte vahel Riigikohus pigem ei arvestanud, lähtudes otsusest nr 679 (Martinov) aastast 1928.

Käesoleva töö autori hinnangul on võimalik, et Riigikohus pidas otsuses nr 679 (Martinov) varasemat vägivalda andeks antuks, kuna naine oli vabatahtlikult mehe juurde tagasi läinud. Riigikohtu otsusest see küll ei selgu, aga arvestades ühelt poolt asjaolu, et mees oli naist peksnud kõigest paar nädalat enne naise lõplikku lahkumist, ja teiselt poolt seda, et naine tuli tagasi, võib vägivalda andeks andmine selgitada, miks Riigikohus pidas seda lahkumisega mitteseotuks.

H. Jansen on aga välja toonud: „Meie oleme alles algajad niihästi seadusandluses kui ka kohtupidamises, sellepärast väljendub meie seadusandluses sagedasti argus, initsiatiivi ja tulevikku nägemise puudus, kohtupidamises aga üleliia täpne kinnipidamine surnud kirjatähest, arvesse võtmata elu.“¹⁵³ Sellest lähtudes ei saa ka otsuse nr 679 (Martinov) puhul välistada, et Riigikohtu taolise lähenemise põhjuseks oli liiga vähene arvestamine tegeliku elu sündmustega ja puudulik soov või oskus vaadata laiemat pilti, kui üks konkreetne vahejuhtum.

3.4. Vägivalla korduvus

Käesoleva alapeatükis analüüsitakse, milline oli Riigikohtu lähenemine vägivalla korduvuse küsimusele. Põhiline rõhuasetus on küsimusel, kas vägivald pidi Riigikohtu tsiviilosakonna praktikast tulenevalt olema korduv, et see annaks õiguse lahus elada või abielu lahutada või piisas ka ühekordsest vägivallaepisoodist.

Otsuse nr 103¹⁵⁴ aastast 1921 asjaolude kohaselt leidis Rahukogu, et abielumees on rikkunud BES artikleid 7 (abikaasade kooselamise kohustus) ja 9 (mehe kohustus naist ülal pidada ning talle abiks

¹⁵³ H. Jansen. Miks on meil vaja uut perekonna seadust? – Naiste Hääli 1927/2, lk 31.

¹⁵⁴ RKTOo 19.04.1921, 103 – RA, ERA. 1356.3.58.

ja kaitseks olla) ning teinud naisele temaga koos elamise võimatuks. Otsus puudutas Anna Mällase nõuet Juhan Mällase vastu ja mehe kassatsioonikaebust. Juhan Mällas tõi oma kassatsioonikaebuses välja, et „(tema) poolt naise peksmist pole olnud, tema olla küll korra naist löönud, ühekordne löömine ei tegevat aga kooselamist võimatuks; naine läinud tema juurest ära sellepärast, et ta võõraste meestega sõbrustanud“. Riigikohus jättis Rahukogu otsuse jõusse, kuna naisele tekitatud vigastused, st verepaised ja käeluu murd, olid tõendatud arsti tunnistusega, mehe vastuväited jäid aga tõendamata.

Seega leidis Riigikohus, et ka ühekordne löömine võib muuta kooselamise võimatuks. Asjaolude kohaselt olid aga naise vigastused rängad ning vigastuste esinemine oli tõendatud arsti tunnistusega, mistõttu ei saa selle otsuse pinnalt järeldada, et Riigikohus oleks igal juhul pidanud ühekordset löömist kooselu võimatuks muutumiseks. Käesolevas kaasuses jäid ka mehe vastuväited naise käitumise osas tõendamata, mistõttu jääb vastuseta küsimus, kas naise enda käitumine võiks mehe teguviisi õigustada.

Otsuses nr 1323¹⁵⁵ (Stroom) aastast 1930, mis puudutas abielulahutust, avaldas Riigikohus aga seisukohta, et ühekordne vägivaldne episood ei pruugi alati olla julm ümberkäimine. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees naist laulupeo ajal peksnud. Kuna asjaolude kohaselt oli poolte vahel aset leidnud vaid üks vägivaldne vahejuhtum, seegi mehe meelteärrituse hoos, ei tähendanud see Riigikohtu hinnangul, et mees oleks naist julmalt kohelnud ja naine võiks lahutust nõuda. Lisaks meelteärritusele, täpsemalt armukadedusele, oli kaasuse asjaolude kohaselt olnud tegemist mõlemapoolse vägivallaga, kuna laulupeo ajal aset leidnud peksmine oli olnud vastastikune. Samuti ei olnud vägivald tekitanud raskeid kehavigastusi.

Otsuseid nr 103 (Mällas) aastast 1921 ja nr 1323 (Stroom) aastast 1930 võrreldes nähtub, et põhiliseks faktoriks, kas pidada juba ühekordset vägivaldse episoodi piisavaks põhjenduseks abikaasast lahku kolimiseks või mitte, on vägivalda intensiivsus. Otsuse nr 103 (Mällas) puhul oli tegemist käeluu murdmise ja verepaisete tekitamise ehk raskete kehavigastuste tekitamisega. Otsuse nr 1323 (Stroom) puhul oli esinenud vägivald kergem ega olnud tekitanud raskeid lööke, haavu ega kehavigastusi.

¹⁵⁵ RKTOo 20.11.1930, 1323 – RA, ERA.1356.3.86. Otsust on pikemalt analüüsitud töö alapeatükis 1.2.

Otsuses nr 643¹⁵⁶ (Silla) aastast 1930 väljendas Riigikohus arvamust, et vägivald peab esinema korduvalt. Riigikohus märkis, et haavamine, löömine ja halb kohtlemine annavad õiguse lahus elamiseks, kui see on aset leidnud korduvalt. Viidatud otsuses on Riigikohus nimetatud seisukohta aga väljendanud vastukaaluks Rahukohtu hinnangule, et isegi tõendatud korduva vägivalla korral ei ole lahuselu põhjendatud. Seega on Riigikohus leidnud, et korduv vägivald põhjendab lahuselu, kuid mitte seda, et vägivald peab kindlasti olema korduv, andmaks õiguse lahus elada.

Korduva vägivallaga oli tegemist ka otsuses nr 344¹⁵⁷ (Vaher) aastast 1930, mille puhul oli mees naist korduvalt kirvega rünnanud. Vägivalla korduvuse kohta Riigikohus aga seisukohta ei väljendanud.

Esinenud vägivalla intensiivsust käsitledes leidis Riigikohus, et abikaasast lahku kolimine on põhjendatud, kui kooselu jätkamine oli konkreetsetes olukorras võimatu. Kooselu jätkamise võimatusele viitasid näiteks haavamise, löömise ja halva kohtlemise korduvus. Vägivalla kasutamist õigustavate asjaoludena käsitles Riigikohus emotsionaalset seisundit ja äraleppimise soovi, mitte mehe üleolekut naisest või suuremaid kohustusi perekonna ees. Uurimisalusel perioodil esines ka otsuseid, kus Riigikohus leidis, et vägivaldne käitumine on küll esinenud, kuid see ei ole olnud abikaasade lahkumineku põhjuseks.

¹⁵⁶ RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85. Otsust on täpsemalt analüüsitud töö alapeatükis 3.1.

¹⁵⁷ RKTOo 10.04.1930, 344 – RA, ERA.1356.3.84. Otsust on täpsemalt analüüsitud töö alapeatükis 2.1.

4. VÄGIVALLA ESINEMISE TÕENDAMINE

4.1. Ütlused

Käesoleva peatükis selgitatakse, kuidas vägivalla esinemist vaatlusalusel perioodil tõendati ning millised probleemid seoses tõendamisega esinesid. Eraldi alapeatükkides käsitletakse ütlusi ja otsuseid teistes kohtuasjades, kuna neid tõendeid esines kõige rohkem. Muid tõendeid vaadatakse kolmandas alapeatükis.

Esimese alapeatüki eesmärk on välja tuua, millised probleemid esinesid vaatlusalusel perioodil seoses ütlustega vägivalla tõendamisel. Esimesena käsitletakse küsimust, kas tunnistajate ütlused pidid põhinema tunnistajate enda vahetul kogemusel või pidas Riigikohus aktsepteeritavaks ka ütlusi kelleltki kuuldu põhjal.

Otsuses nr 557¹⁵⁸ (Tärno) aastast 1930 tõendasid tunnistajad naise tervise silmnähtavat halvenemist ja mehepoolset halba kohtlemist, millest oli tunnistajatele rääkinud naine ise. Tunnistajad selgitasid, et enne abiellumist oli naine olnud terve ja töövõimeline, pärast abiellumist aga muutunud haiglaseks ega jõudnud enam tööd teha. Naine oli tunnistajatele ka kurnud, et mees kohtleb teda halvasti ja ta „selle tõttu põeb seesmist haigust ja peavalu.“ Ühe tunnistaja sõnul oli naine talle mitmel korral rääkinud, et tal on võimatu abikaasaga koos elada, sest viimane peksab teda. Samuti tõendasid tunnistajad alkoholi liigtarbimist mehe poolt ning politsei kutsumist mehe käitumise pärast. Mitmete tunnistajate ütlustest hoolimata leidis Rahukogu, et ei ole tõendatud kooselu võimatuks muutumine mehe süü tõttu, sest „mitte tõeks tehtud olevat, et poolte vahetult oleks korduvalt halb olnud“. Riigikohus selle seisukohaga ei nõustunud ning leidis, et Rahukogu ei ole kõikide asjaoludega arvestanud, millega naine püüdis tõendada kooselu võimatuks muutumist julma kohtlemise tõttu.¹⁵⁹ Tunnistajate ütlused puudutasid nii nende endi vahetuid tähelepanekuid kui ka ühelt poolelt kuuldu. Vägivalla esinemist tunnistajad pealt näinud ei olnud, vaid teadsid sellest üksnes ühe menetluspoole jutu põhjal. Küll aga oli kuuldu kooskõlas tunnistajate endi tähelepanekutega, eelkõige naise tervise silmnähtava halvenemisega.

¹⁵⁸ RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 3.1.

¹⁵⁹ RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85

Otsuses nr 241¹⁶⁰ (Kirschbaum) aastast 1925 leidis Riigikohus, et Rahukogu on valesti aru saanud tunnistaja ütlustest. Rahukogu oli oma otsuses tuginenud põhiliselt ühe tunnistaja ütlustele. Tunnistaja oli selgitanud, et abielupaari vahel oli olnud tüli ning tunnistaja teadis kuulujutte põhjal, et mehel oli olnud teises linnas „üks tuttav naisterahvas, kellega ta sõbrustanud“. Rahukogu leidis, et sellega on tõendatud, et poolte vaheline tüli oli mainitud „tuttava naisterahva“ pärast. Riigikohus leidis, et Rahukogu on tunnistaja ütlustest vale järelduse teinud, kuna kuulujutte ei saa käsitleda kohtuasjas tõendina.

Otsuses nr 435¹⁶¹ (Abram) aastast 1929 tõendas naine kooselu võimatuks muutumist samuti tunnistajate ütlustega. Kooselu võimatuks muutumist tinginud asjaolud olid naise külmas ruumis hoidmine, toa ukse lukus pidamine ja ahjusuu kinni müürimine. Rahukohtunik leidis, et kuna tunnistajad räägivad oma ütlustes vaid sellest, mida hageja ise on neile rääkinud, ei saa nende ütlustega pidada hageja väiteid tõendatuks. Rahukogu nõustus selle seisukohaga ega võtnud arvesse ka hageja edasikaebuses välja toodud selgitusi ja tunnistajate ütlusi. Kas ka edasikaebuses välja toodud tunnistajate ütlused põhinesid ainult hageja enda sõnadel, Riigikohtu otsusest üheselt mõistetavalt ei selgu. Riigikohus leidis, et Rahukogu otsus tunnistajate ütlusi mitte kaaluda ja hinnata on põhjendamata. Riigikohtu otsusest ei tulene *expressis verbis*, kas arvestada tuleb ka neid ütlusi, mis põhinevad ühe poole jutul või mitte.

Otsusest nr 557 (Tärno) tulenevalt võisid tõendiks olla tunnistajate ütlused, mis põhinesid ühelt vaidluse poolelt kuuldud jutul.¹⁶² Viidatud otsuse puhul oli ühelt poolelt kuuldu kooskõlas tunnistajate endi vahetute tähelepanekutega. Seega ei saa selle otsuse pinnalt järeldada, et Riigikohus oleks aktsepteerinud tunnistaja ütlusi, mis põhinesid üksnes ühelt osapoolelt kuuldult. Otsuses nr 435 (Abram) tuleb selgelt välja rahukohtuniku arusaam, et kui tunnistajate ütlused põhinevad sellel, mida on neile rääkinud üks osapool, ei ole need ütlused selle osapoolle väiteid tõendavad.¹⁶³ Riigikohtu seisukoht selles küsimuses otsusest sõnaselgelt välja ei tule.

¹⁶⁰ RKTOo 05.03.1925, 241 – RA, ERA.1356.3.65. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 3.3.

¹⁶¹ RKTOo 16.05.1929, 435 – RA, ERA.1356.3.80. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 1.2.

¹⁶² RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85

¹⁶³ RKTOo 16.05.1929, 435 – RA, ERA.1356.3.80.

Lähtudes otsustest nr 241 (Kirschbaum) aastast 1925 ei võinud kohtuasjas tõendina käsitleda tunnistaja ütlusi, mis põhinesid kolmandalt isikult, st mitte vaidluse pooltelt, kuuldut. Kolmandalt isikult kuuldut pidas Riigikohus kuulujutuks.¹⁶⁴

Järgmisena käsitletakse kaasusi, kus tõusetus küsimus, kas tunnistajate ütlused tõendavad kaasuse lahendamise seisukohalt olulisi asjaolusid ja vastatakse küsimusele, kuidas ütluste asjakohasust Riigikohtu hinnangul mõista.

Otsus nr 488¹⁶⁵ aastast 1927 puudutas Elisabeth Ermanni elatise nõuet Karl Ermanni vastu ja naise kassatsioonikaebust. Otsuse kohaselt oli Rahukogu jätnud üle kuulamata mitmed tunnistajad, leides, et asjaolud, mida tunnistajad pidid tõendama, on asja lahendamisel tähtsusetad. Tunnistajad pidid aga tõendama naise löömist mehe poolt ja provokatsiooni, mis võisid anda naisele põhjuse mehe juurest lahkuda. Riigikohus leidis, et sellised asjaolud on asja lahendamisel väga olulised ning tunnistajaid oleks pidanud üle kuulama. Rahukogu määrus nende ülekuulamata jätmise suhtes on Riigikohtu hinnangul Ts. Kp. S. § 81 ja § 81 primm rikkumine. Otsusest ei selgu, miks täpselt leidis Rahukogu, et tunnistajate ütlused on asja lahendamisel tähtsusetad. Kuna löömine ja provokatsioon, mida tunnistajad pidid tõendama, võisid õigustada naise lahkumist mehe juurest, tuli Riigikohtu hinnangul tunnistajaid üle kuulata. Riigikohus saatis asja tagasi Rahukogule uueks otsustamiseks.

Otsuses nr 740¹⁶⁶ (Veskimets) aastast 1930 esitas mees nõude abielu lahutamiseks tuginedes kokkuleppimatusele abieluseaduse § 23 alusel. Naine palus Kohtupalatil üle kuulata tunnistaja, kes pidi tõendama mehe kooselu teise naisega. Kohtupalat jättis tunnistaja üle kuulamata, leides, et asjaolud, mida tunnistaja pidi tõendama, on tähtsusetad. Riigikohus leidis, et tunnistaja oleks siiski tulnud üle kuulata, kuna tunnistaja oleks tõendanud abielurikkumist. Moraalivastane eluviis abielurikkumise¹⁶⁷ näol ei anna alust abielulahutuseks kokkuleppimatusele tuginedes. Selles otsuses pidid üle kuulamata jäetud tunnistaja ütlused tõendama vastaspoole vastuväiteid, mitte

¹⁶⁴ RKTOo 05.03.1925, 241 – RA, ERA.1356.3.65.

¹⁶⁵ RKTOo 12./25.05.1927, 488 – RA, ERA.1356.3.72.

¹⁶⁶ RKTOo 30.10/13.11.1930, 749 – RA, ERA.1356.3.85. Otsust on käsitletud töö alapeatükis 2.2.2.

¹⁶⁷ Abieluseaduse § 21: Kui üks abikaasadest on abielu rikkunud, siis on teisel abikaasal õigus abielu lahutamist nõuda.

lahutamiseks nõude esitanud poole seisukohti. Riigikohus leidis, et ka sellisel juhul tuleks tunnistajad üle kuulata, kui nende ütlused tõendaksid asja lahendamisel olulisi asjaolusid.

Otsus nr 344¹⁶⁸ (Vaher) aastast 1930 puudutab samuti küsimust, millal peab tunnistajaid üle kuulama. Asjaolude kohaselt oli naine palunud Rahukogul üle kuulata mitmeid tunnistajaid, kes pidid tõendama mehe süüd kooselu võimatuks muutumisel. Rahukogu tunnistajaid üle ei kuulanud. Mees kaebas Rahukogu otsuse peale ning Kohtupalat ei kuulanud samuti tunnistajaid üle, kuna naine sellist palvet Kohtupalatile ei esitanud. Riigikohus leidis, et Kohtupalat oleks siiski pidanud tunnistajad üle kuulama, hoolimata sellest, et taolist palvet Kohtupalatile ei esitatud. Täpsemalt selgitas Riigikohus, et Kohtupalat oleks pidanud asja arutama täpselt samade seletuste ja tõendite alusel, mida pooled oli välja toonud esimeses astmes. Selles otsuses ei olnud probleemiks tunnistajate ütluste sisu ega tunnistajate usaldusväärsus, vaid menetlusõiguslik küsimus seoses tunnistajate ülekuulamisega järgmises kohtuastmes. Riigikohus leidis, et Kohtupalat oleks pidanud tunnistajaid üle kuulama ka juhul, kui menetlusosaline ei olnud sellist palvet Kohtupalatile esitanud, kuid oli esitanud selle Rahukogule.

1930. aasta otsuses nr 643¹⁶⁹ (Silla) olid tunnistajad Rahukohtuniku juures selgitanud, et nad nägid mitmete vägivallaepisoodide esinemist, näiteks kuidas mees ajas naist kepiga taga ja ähvardas puuhaluga maha lüüa ning kuidas mees lõi naist jalaga keskk kohta ja taburetiga vastu nägu. Rahukohtunik leidis, et tunnistajate ütlused on väheusutavad ning Rahukogule jäi üleüldse selgusetuks, milliseid asjaolusid peaksid need ütlused tõendama. Riigikohus märkis, et kuna nõude aluseks oli naise julm kohtlemine mehe poolt ning naise kodust välja viskamine, siis oleks Rahukogule pidanud selge olema, et naise poolt esitatud tunnistajad ka neid asjaolusid tõendavad. Riigikohus lisas, et kui see Rahukogule siiski selge ei olnud, siis oleks Rahukogu pidanud istungil vastavad täpsustavad küsimused esitama.

Selles kohtuasjas (Silla) tõusetus kaks probleemi – tunnistajate ütluste vähene usutavus ja selgusetus, mida tunnistajad peaksid tõendama. Miks olid tunnistajate ütlused Rahukohtuniku meelest väheusutavad, kaasuse asjaoludest ei selgu ning ka Riigikohus sellele omapoolset hinnangut ei andnud. Rahukogus tekkinud raskusi seoses tunnistajate ütluste mõistmisel oleks

¹⁶⁸ RKTOo 10.04.1930, 344 – RA, ERA.1356.3.84. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 2.1.

¹⁶⁹ RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85. Otsust on käsitletud töö alapeatükis 3.1.

Riigikohtu hinnangul saanud lahendada kaht moodi. Esimene variant oli analüüsida nõude sisu, teha selgeks oluliseks faktilised asjaolud ja seejärel hinnata, kas tunnistajate ütlused neid asjaolusid ka tõendavad. Kui aga see meetod käis üle jõu, nägi Riigikohus varianti ka istungil täpsustavaid küsimusi esitada. Seega leidis Riigikohus, et ütluste arvesse võtmata jätmine ilma sisuliste põhjendusteta ei ole õigustatud. Madalamad kohtuastmed oleksid pidanud kasutama erinevaid meetodeid ütluste sisu ja kaasuse asjaoludega seotuse mõistmiseks.

Riigikohus leidis uurimisel perioodil ütluste sisu ning eluliste asjaoludega seotuks käsitledes, et ütluste arvestamata jätmine ilma sisuliste põhjendusteta ei ole lubatud. Tunnistajaid tuli üle kuulata ka juhul, kui nad tõendasid teise poole vastuväiteid, eeldusel, et vastuväited puudutasid asja sisulist lahendamist.

Järgmisena analüüsitakse probleeme seoses ütluste vale tõlgendamisega nii madalamate kohtuastmete kui ka menetlusosaliste poolt.

Otsuse nr 693¹⁷⁰ (Koplus) aastast 1927 käsitles Mihkel Kopluse kassatsioonikaebust Marie Kopluse elatisnõude asjus. Kaasuse asjaolude kohaselt oli mees lükanud naist vastu ust, mida tõendas tunnistaja. Täpsemalt oli tunnistaja näinud, kuidas mees haaras naiselt käest ja lükkas teda vastu ust. Rahukogu iseloomustas sellist käitumist „toorena“, mida mees pidas tunnistaja ütluste moonutamiseks. Riigikohus leidis, et Rahukogu ei ole tunnistaja ütlusi moonutanud ega ole lugenud sealt välja midagi, mida nad ei sisalda. Võimalik, et Mihkel Koplus pidas tunnistaja ütlusi moonutatuks, kuna ütlused puudutasid üksnes faktilisi asjaolusid – käest kinni haaramist ja vastu ust lükkamist – andmata ütlustele hinnangut. Alles Rahukogu leidis, et ütlustes kirjeldatud käitumine on „toores“ ehk tegemist oli mehepoolse vägivallaga. Seega ei pidanud tunnistaja ütlustest selguma, kas tegemist oli tunnistaja hinnangul vägivallaga või kas tunnistaja leidis, et kellelegi oli tekitatud vigastusi. Piisas, kui ütlustest tuli välja tegude kirjeldus ning hinnangu nende tegudele andis kohus.

Otsuse nr 300¹⁷¹ aastast 1929 puudutas Linda Jürgensoni ülalpidamisinõuet August Jürgensoni vastu ja naise kassatsioonikaebust. Otsuse kohaselt oli tunnistaja selgitanud, et Linda Jürgenson

¹⁷⁰ RKTOo 29.09.1927, 693 – RA, ERA.1356.3.73. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 1.2.

¹⁷¹ RKTOo 13.04.1929, 300 – RA, ERA.1356.3.80.

lahkus mehe juurest, kuna ei saanud temaga läbi. Rahukogu järeldas sellest kooskõlas teiste tõenditega, mille olemus otsusest ei selgu, et naise lahkumise põhjuseks ei olnud mehepoolne halb kohtlemine. Riigikohus leidis, et Rahukogu ei olnud tunnistaja ütlusi moonutanud, kui ta ei tõlgendanud neid halba kohtlemist tõendavatenä. Seega on Riigikohus leidnud, et tunnistaja ütlused abikaasade halva läbisaamise kohta ei tõenda mehepoolset halba kohtlemist. Ka 1927. aasta otsuses nr 28¹⁷² (Otti) oli Riigikohus väljendanud seisukohta, et ainuüksi asjaolu, et naine oli lahkunud poolte halva läbisaamise pärast, ei tähendanud mehepoolset vägivalda. Otsuse nr 300 (Jürgenson) on Riigikohtu varasemalt väljendatud seisukohaga kooskõlas. Selle otsuse (Jürgenson) puhul olid ka teised tõendid kinnitanud, et lahkumine ei olnud põhjustatud halvast kohtlemisest.

Näide tunnistaja ütlustest vääralt aru saamisest on otsuses nr 400¹⁷³ aastast 1930. Otsus puudutas Melanie Põldsami elatise nõuet August Põldsami vastu ja mehe kassatsioonikaebust. Selles otsuses oli ütlustest valesti aru saajaks kassaator, kes tõi oma kassatsioonikaebuses välja, et tunnistaja ütlustega on tõendatud halb kohtlemine. Tegelikult oli tunnistaja hoopis rääkinud, et ta ei tea, miks pooled lahku läksid. Riigikohus ei rahuldanud kassatsioonikaebust.

Riigikohus leidis ütlusi tõlgendades, et tunnistaja ei pidanud ütlustes andma faktilistele asjaoludele hinnangut, nagu Riigikohus tõi välja otsuses nr 693 (Koplus). Piisas, kui tunnistaja kirjeldas toimunut ning hinnangu, kas toimunu oli vägivald ja kas see andis naisele õiguse abikaasa juurest lahkuda, andis kohus. Otsuses nr 300 (Jürgenson) tõi Riigikohus välja ütluste hindamise kogumis teiste tõenditega ja leidis, et ütluste võimaliku moonutamise üle otsustades tuleb hinnata ka ütluste kooskõla teiste tõenditega. Otsuses nr 400 (Põldsam) on näiteks märgitud, kuidas menetlusosaline soovib anda tunnistaja ütlustele sisu, mida neis ei ole.

Lisaks probleemidele seoses tunnistajate ütlustele esines vaatlusalusel perioodil Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas ühes kaasuses ka küsimus seoses menetlusosalise takistamisega selgituste andmisel. Otsuses nr 1409¹⁷⁴ aastast 1925, mis puudutas Martin Untveili kassatsioonikaebust abielu lahutamise asjas, heitis kaebaja Riigikohtule esitatud kaebuses Kohtupalatile ette, et Kohtupalat ei olnud lasknud tal istungil piisavalt selgitusi anda ning samuti olevat tunnistajad tema

¹⁷² RKTOo 13.01.1927, 28 – RA, ERA. 1356.3.71. Otsust on analüüsitud töö alapeatükis 1.2.

¹⁷³ RKTOo 08.05.1930, 400 – RA, ERA.1356.3.84.

¹⁷⁴ RKTOo 12.11.1925, 1409 – RA, ERA.1356.3.67.

naise poolt kinni makstud. Istungil selgituste andmise osas leidis Riigikohus Kohtupalati istungi protokollile tuginedes, et kaebaja on istungil selgitusi jaganud ning teda ei ole sealjuures takistatud. Tunnistajate võimalik kinni maksmine on aga asjaolu, mida Riigikohus kassatsiooni korras ei kontrolli.

Otsus nr 613¹⁷⁵ aastast 1927 puudutas lahutuse nõuet kokkuleppimatuse alusel. Kohtupalat ei võtnud arvesse tunnistajate ütlusi, mille kohaselt naine olevat iga päev purjus. Riigikohus leidis, et kuna mees nõudis lahutust tuginedes kokkuleppimatusele abieluseaduse § 23 alusel, mitte liigjoomisele või kõlvatule eluviisile abieluseaduse § 27¹⁷⁶ alusel, siis ei olnud Kohtupalatil põhjust neid ütlusi arvesse võtta. Viidatud otsus ei puuduta küll perevägivalda, kuid illustreerib seisukohta, et oma nõude tõendamisel pidi lähtuma nõude aluseks olevast normist ja selle sisust, mitte esitama kõikvõimalikke tõendeid teise poole halva või sobimatu käitumise kohta.

Otsuses nr 352¹⁷⁷ (Lööper) aastast 1930 oli julm kohtlemine samuti tõendatud tunnistajate ütlustega. Lahkumineku asjaolusid tõendasid tunnistajate ütlused ka otsuse nr 966¹⁷⁸ (Gering) aastast 1929 puhul. Nende otsuste puhul ütluste täpne sisu Riigikohtu otsusest ei selgu.

Vaatlusalusel perioodil tõusetus Riigikohtu praktikas seoses tunnistajate ütluste tõlgendamisega mitmeid probleeme. Küsimuses, kas tunnistajate ütlused pidid põhinema tunnistajate enda vahetul kogemusel või võisid ütlused põhineda ka kelleltki kuuldul, leidis Riigikohus, et tunnistajate ütlused võisid põhineda ühelt vaidluse poolelt kuuldud jutul. Küll aga ei võinud ütlused põhineda kolmandalt isikult kuuldul, mida Riigikohus pidas kuulujutuks. Tunnistajate ütluste sisu mõistmisel ja nendega vaidlusega seotuse hindamisel oli Riigikohus seisukohal, et ütluste sisu ja seotust vaidlusega tuleks proovida erinevate meetodite abil mõista ning mitte jätta ütlusi arvestamata ilma sisuliste põhjendusteta. Ütluste sisu osas oli Riigikohus seisukohal, et tunnistaja ei pidanud ütlustes andma faktilistele asjaoludele omapoolset hinnangut. Otsuse, kas toimunu oli vägivald ja kas see andis naisele õiguse abikaasa juurest lahkuda, tegi kohus, lähtudes tunnistaja

¹⁷⁵ RKTOo 15.09.1927, 613 – RA, ERA.1356.3.73.

¹⁷⁶ Abieluseaduse § 27: Abikaas võib nõuda lahutamist, kui teine abikaas on andunud liigjoomisele, pillamisele, kiimalusele või elab üleüldse kõlvatumat elu, või kui tema juures on ilmsiks tulnud loomuvastased pahed.

¹⁷⁷ RKTOo 02.05.1930, 352 – RA, ERA.1356.3.84. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 2.2.2.

¹⁷⁸ RKTOo 16.12.1929, 966 – RA, ERA.1356.3.82. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 2.2.1.

kirjeldatud elulistest asjaoludest.. Samuti tõi Riigikohus välja, et ütlusi, sealhulgas nende võimalikku moonutamist, tuleb hinnata arvestades ütluste kooskõla teiste tõenditega.

4.2. Otsused pooltevahelistes kohtuasjades

Käesoleva alapeatüki eesmärk on välja tuua, kas ja millistel juhtudel pidas Riigikohus lubatavateks tõenditeks otsuseid teistes pooltevahelistes kohtuasjades.

Otsuses nr 77¹⁷⁹ (Kütti) aastast 1925 oli tõendiks otsus poolte vahel eelnevalt olnud kriminaalasjas. Tsiviilosakonna otsuses on märgitud, et mees on naisega „niivõrd halvasti ümber käinud“, et naine esitas vastava kriminaalsüüdistuse rahukohtunikule, kelle poolt meest ka karistati. Süüdistuse täpne sisu Riigikohtu otsusest ei selgu. Rahukogu oli kriminaalsüüdistusele tuginedes leidnud, et naisel on võimatu mehega koos elada. Riigikohus nõustus selle seisukohaga.

Otsus nr 1323¹⁸⁰ (Stroom) aastast 1930 puudutas Liisa-Vilhelmine Stroomi nõuet Jüri Stroomi vastu abielu lahutamise pärast ja mehe kassatsioonikaebust, mis rahuldati. Tõendiks olid Rahukohtu otsuste ärakirjad, mis puudutasid poolte vahelist peksmist, mis oli üheks lahutuse põhjuseks. Otsuste ärakirjadest selgus, et abikaasade vaheline peksmine oli mõlemapoolne, kuid peksu oli algatanud mees ja teinud seda armukadeduse hoos.

Otsuses nr 644¹⁸¹ (Kaust) aastast 1925 oli samuti välja toodud kriminaalasja otsus, täpsemalt Rahukohtuniku istungi protokoll. Vaidlus puudutas Emilie Kausti nõuet lahutatud abikaasalt Eduard Kaustilt elatise saamiseks. Pooled olid lahutatud ja mees oli naisega „toorelt ümberkäimises“ süüdi tunnistatud. Abielulahutuse aluseks olnud „toore ümberkäimise“ (jõhkra kohtlemise) pärast oli poolte vahel olnud ka kriminaalasi. Mees soovis kriminaalasja protokolliga tõendada poolte leppimist, aga Rahukogu ei võtnud vastavat protokollu arvesse. Kuna leppimine (andeks andmine naise poolt) käis ainult kriminaalasja kohta, ei olnud sellel tsiviilasja lahendamise seisukohalt tähtsust ning Riigikohus pidas protokollu arvesse võtmata jätmist põhjendatuks.

¹⁷⁹ RKTOo 29.01.1925, 77 – RA, ERA.1356.3.65. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 1.2.

¹⁸⁰ RKTOo 20.11.1930, 1323 – RA, ERA.1356.3.86. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 2.1.

¹⁸¹ RKTOo 17.09.1925, 644 – RA, ERA.1356.3.67. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 2.1.

Otsuses leidis Riigikohus, et kriminaalasja protokoll arvesse võtmisel tuleb hinnata, kas see aitab tõendada ka tsiviilvaidluse asjaolusid. Kuigi kriminaalasi oli olnud tsiviilvaidluse poolte vahel ja puudutas ka poolte lahutuse aluseks olnud vägivalda, oli Riigikohtu hinnangul põhjendatud kriminaalasja protokoll tõendina arvesse võtmata jätmine, kuna protokoll ei tõendanud Riigikohtu hinnangul tsiviilvaidluses olulisi asjaolusid.

Eelmise otsusega sarnast lähenemist väljendas Riigikohus ka otsuses nr 721¹⁸² (Lelle) aastast 1929. Otsuse kohaselt nõudis lahutust mees au teotamise pärast ning naine tõi tõenditena välja süüdistusaja mehepoolse peksmise pärast ja nõudeasja alimentide maksmise pärast. Kohtupalat nende tõenditega ei arvestanud, sest naine oli peksmise eest määratud karistuse andeks andnud ega pidanud ka alimente puudutavat nõudeasja lahutusse puutuvaks. Riigikohus nõustus, et neil asjaoludel ei olnud käesoleva tsiviilasja lahendamisel tähtsust.

Otsuses nr 553¹⁸³ (Kastanje) aastast 1924 oli tõendiks Rahukohtuniku otsus kriminaalasjas. Otsus puudutas Pauline Kastanje elatise nõuet Johan Kastanje vastu ja naise kassatsioonikaebust. Kaasuse asjaolude kohaselt elas mees koos teise naise Lili Trembergiga ning viimane sõimas ja peksis mehe abikaasat. Selle vahejuhtumi, mida nägi pealt ka Johan Kastanje, pärast oli Pauline Kastanje ja Lili Trembergi vahel olnud ka kriminaalasi. Sellises olukorras, tulenevalt otsusest kriminaalasjas, oli mees naist lüüa ähvardanud ning korterist ära ajanud, mitte aga naist kaitsnud. Seeläbi tegi mees naisele endaga koos elamise võimatuks. Otsuses nr 553 (Kastanje) oli tõendiks otsus kriminaalasjas, mis ei olnud tsiviilvaidluse poolte vahel, vaid ühe tsiviilvaidluse poole ja kolmanda isiku vahel. Seega võis tõendiks olla ka otsus kriminaalasjas, mis aitas selgitada poolte vahel aset leidnud vägivalda ka juhul, kui kriminaalasi ei olnud selle vägivalla pärast ega isegi mitte poolte vahel.

Riigikohtu tsiviilosakond oli uurimisperioodil seisukohal, et varasemaid kohtuotsuseid võib tõendina arvesse võtta, kui need tõendasid tsiviilvaidluse lahendamiseks olulisi asjaolusid. See arusaam kehtis nii pooltevaheliste kohtuotsuste kui ka ühe tsiviilvaidluse poole ja kolmanda isiku vaheliste otsuste kohta.

¹⁸² RKTOo 24.10.1929, 721 – RA, ERA.1356.3.81. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 2.1.

¹⁸³ RKTOo, 30.10.1924, 553 – RA, ERA. 1356.3.63. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 1.2.

4.3. Muud tõendid

Viimases alapeatükis tuuakse välja muud tõendid pealt tunnistajate ütluste ja varasemate kohtuotsuste.

Otsus nr 103¹⁸⁴ (Mällas) aastast 1921 on ainus otsus uurimisalusest perioodist, kus vägivalda esinemist tõendab arsti tunnistus. Otsus puudutas Anna Mällase nõuet Juhan Mällase vastu ja mehe kassatsioonikaebust. Juhan Mällas tõi oma kassatsioonikaebuses muuhulgas välja, et „(tema) poolt naise peksmist pole olnud, tema olla küll korra naist löönud, ühekordne löömine ei tegevat aga kooselamist võimatuks“. Kassaatori väited ei olnud aga vettpidavad, kuna tõendina oli esitatud Viru maakonna 4. jaoskonna arsti tunnistus, milles tõendati löömise märkidena mitmeid verepaised ja isegi käeluu purustamist. Riigikohus leidis, et sellisel juhul on mehega koos elamine muutunud naise jaoks võimatuks.

Uurimisperioodil tehtud otsustes käsitleti tõendeid ka umbmääraselt, viidates neile kui dokumendile¹⁸⁵ või tõendustele¹⁸⁶.

Riigikohtu tsiviilosakonna praktikasse jõudnud perevägivalda lahuselu ja abielulahutuse alusena käsitletavate kaasuste puhul oli vägivalda esinemine valdavalt tõendatud tunnistajate ütlusega. Nendega seoses esines kohtupraktikas ka arvukalt probleeme, näiteks seoses tunnistaja ütluste väärade tõlgendamisega. Varasemate pooltevaheliste kohtuotsuste puhul oli tõendina aktsepteeritavuse kriteeriumiks otsuse seotus tsiviilvaidluses esinenud konkreetse elulise asjaoluga, mida sooviti tõendada. Muid otsuseid peale ütluste ja teiste kohtuotsuste esines vähem.

¹⁸⁴ RKTOo 19.04.1921, 103 – RA, ERA. 1356.3.58. Otsust on käsitletud ka töö alapeatükis 3.4.

¹⁸⁵ Vt RKTOo 30.05.1924, 277 – RA, ERA.1356.3.62.

¹⁸⁶ Vt RKTOo 30.10.1924, 545 – RA, ERA. 1356.3.63.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli Riigikohtu tsiviilosakonna praktika analüüsi pinnalt välja selgitada, kas, millistel elulistel asjaoludel ja millisel õiguslikul alusel käsitleti perevägivalda aastatel 1920-1930 lahusele ja abielulahutuse alusena.

Lahusele puudutavate kaasuste puhul käsitles Riigikohus perevägivalda BES artiklitest 7 ja 9 tulenevate kohustuste täitmise kontekstis. BES artikkel 7 kohustas abikaasasid koos elama. BES artiklist 9 tulenes mehe kohustus naist ülal pidada ning teda kaitsta ja talle abiks olla. Naise ülalpidamise kohustusest ei vabanenud mees ka juhul, kui ta oma abikaasast lahus elas. Lahusele korral oli mehel ülalpidamiskohustus tingimusel, et ta oli ise lahusele põhjutanud, kas naist maha jättes või naise jaoks kooselu võimatuks muutes. Perevägivald lahusele alusena tõusetuski Riigikohtu praktikas kaasustes, kus abielumees oli kooselu takistanud või muutnud oma käitumisega kooselu võimatuks.

Kooselu takistamine mehe poolt tähendas muuhulgas naisele füüsiliste ebamugavuste tekitamist eluks vajaliku elukoha kaotuse näol. Kui mees abikaasat kodust ära ajades poolte kooselu takistas, siis oli mees süüdi lahusele tekkimises. Sellise käitumisega rikkus mees mitte ainult ise oma kooselamise kohustust, vaid tegi ka selle kohustuse täitmise naise jaoks võimatuks. Kooselamise takistamine võis väljenduda nii füüsiliselt (mees ei lasknud naist korterisse sisse) kui verbaalselt (mees väljendas sõnaliselt soovi, et naine lahkuks). Ka juhtudel, kui lahusele oli esialgu tekkinud naise soovil, oli mees kohustatud naise koju naasmisel kooselu jätkama, kui mees ei olnud vahepeal esitanud nõuet abielu lahutamiseks. Kui mees kooselu jätkata ei soovinud, oli naine õigustatud temast lahus elama.

Kooselamise kohustuse täitmata jätmine oli õigustatud ka juhtudel, kui kooselu oli muutunud teise abikaasa käitumise tõttu võimatuks. Valdavalt pidas Riigikohus kooselu võimatuks muutumist tingivaks asjaoluks otsest füüsilist vägivalda kas peksmise, mõne esemega löömise või vastu ust lükkamise näol. Esines ka otsuseid, kus kooselu muutus võimatuks ebamugavuste tekitamise tõttu, näiteks külmas ruumis elama sundimine, toa ukse lukus hoidmine ja ahjusuu kinni müürimine. Ühes kaasuses seisnes kooselu väljakannatamatuks muutumine ähvardamises ja kolmanda isiku eest muuhulgas füüsilise vägivalla eest kaitsmata jätmises.

Seega andis abikaasale lahus elamiseks õiguse nii otsene füüsiline vägivald kui ka füüsiliste ebamugavuste tekitamine. Füüsiline vägivald tähendas kooselu võimatuks muutumist teise abikaasa käitumise tõttu. Füüsilised ebamugavused võisid olenevalt asjaoludest kuuluda nii kooselamise takistamise kui ka kooselu väljakannatamatuks muutumise alla.

Abielulahutust puudutavate kaasuste puhul käsitles Riigikohus perevägivalda nii abieluseaduse § 28 kui ka § 23 kontekstis. Abieluseaduse § 28 punkt 2 alusel võis abikaasa nõuda lahutamist, kui teine abikaasa temaga julmalt ümber käis. Abieluseaduse § 23 sätestas õiguse lahutust nõuda, kui abikaasad olid kokkuleppimatuse tõttu vähemalt kaks aastat lahus elanud.

Perevägivalda kui abieluseaduse §-st 28 tulenevat julma kohtlemist käsitles Riigikohus nii eraldiseisvalt, viidates sellele näiteks kui abikaasaga „toorelt“ ümber käimisele kui ka koosmõjus teiste teguritega, näiteks koos abielurikkumise või au teotamisega. Füüsilise vägivalla kasutamist vabandas Riigikohtu praktika kohaselt meelteärritus, mille alla kuulus armukadedus.

Abieluseaduse § 28 kohaselt võttis andeks andmine õiguse lahutust nõuda. Selle kohta, mida andeksandmine tähendas ja milline andeks andmine konkreetset võttis õiguse lahutust nõuda, ei olnud Riigikohtul viidatud perioodil ühtset seisukohta. Otsustes väljendati erinevat seisukohta küsimuses, kas vägivalda, mis on varasema kohtuvaidluse raames andeks antud, saab endiselt arvestada või mitte. Ühes otsuses leidis Riigikohus, et kui vägivald oli andeks antud, siis kui andeks andmine oli toimunud teise vaidluse kontekstis, võis siiski vägivallale tuginedes lahutust nõuda. Teises otsuses oli Riigikohus aga seisukohal, et vägivalda, mille eest määratud karistus oli ühe vaidluse raames andeks antud, ei saanud enam arvesse võtta pooltevahelise tsiviilvaidluse lahendamisel.

Kokkuleppimatuse puhul, mis andis abieluseaduse § 23 põhjal õiguse lahutust nõuda, tekitas uurimisaalusel perioodil küsimusi nii kokkuleppimatuse mõiste defineerimine kui ka kokkuleppimatuse eristamine abieluseaduse §-s 28 käsitletud julmast ümberkäimisest. Lahutatud naise jaoks oli küsimus, kas abielu lahutati abieluseaduse § 23 või § 28 alusel, eriti oluline seoses ülalpidamisnõudega, kuna lahutatud naine võis mehelt nõuda ülalpidamist, kui pooled olid lahutatud mehe süü läbi. Kui pooled olid lahutatud kokkuleppimatuse tõttu, puudus naisel elatise nõude esitamise õigus.

Riigikohtul ei olnud vaatusalusel perioodil kindlat ja ühetähenduslikku arusaama kokkuleppimatuse mõiste sisu osas. Samuti ei sisustanud mõistet üheselt õiguskirjandus. Kokkuleppimatuse mõistet defineerides oli Riigikohus oma otsustes valdavalt seisukohal, et kokkuleppimatus peab olema mõlemapoolne ning kokkuleppimatusel lahutuse nõudmine ei ole lubatud, kui üks pool on teise kallal kasutanud vägivalda. Siiski esines ka otsuseid, kus Riigikohus leidis, et vägivalla esinemisel on abieluseaduse § 23 alusel lahutamine võimalik. Seega oli perevägivalla esinemisel olenevalt asjaoludest võimalik abielu lahutada nii abieluseaduse § 28 punkt 2 (julg. ümberkäimine) kui ka § 23 (kokkuleppimatus) alusel.

Esinenud vägivalla intensiivsust käsitledes leidis Riigikohus, et abikaasast lahku kolimine on põhjendatud, kui kooselu jätkamine ei olnud mitte mingil juhul võimalik. Pidev lahuselu oli õigustatud üksnes juhul, kui leebemad abinõud ei oleks olnud vägivalla all kannatava abikaasa julgeoleku tagamiseks piisavad. Kooselu jätkamise võimatusele viitasid näiteks haavamise, löömise ja halva kohtlemise korduvus. Vägivalla kasutamist õigustavate asjaoludena käsitles Riigikohus emotsionaalset seisundit ja äraleppimise soovi. Uurimisel perioodil esines ka otsuseid, kus Riigikohus leidis, et vägivaldne käitumine on küll esinenud, kuid see ei ole olnud abikaasade lahkumise põhjuseks.

Vägivalla korduvuse osas leidis Riigikohus, et korduv vägivald põhjendab lahuselu, kuid mitte seda, et vägivald peab kindlasti olema korduv, andmaks õiguse lahus elada. Ka ühekordne vägivallaepisood võis anda õiguse lahuseluks või abielulahutuseks, kui see oli tekitanud raskeid kehavigastusi.

Põhilised tõendid vägivalla esinemise tõendamiseks olid ütlused, väiksemal määral ka otsused teistes pooltevahelistes kohtuasjades ning muud tõendid, näiteks arsti tunnistus vigastuste kohta. Ütluste osas väljendas Riigikohus seisukohta, et lubatud on ütlused, mis põhinevad tunnistaja vahetutel tähelepanekutel või sellel, mida ta teadis ühelt osapoolelt kuuldu põhjal. Kolmandalt isikult kuuldu pidas Riigikohus kuulujutuks ning sellel põhinevaid ütlusi ei aktsepteerinud. Samuti leidis Riigikohus, et tunnistajate ütluste sisu ja nende seotust vaidlusega tuleks proovida erinevate meetodite abil mõista ning ütluste arvestamata jätmine ilma sisuliste põhjendusteta ei ole lubatud. Ütluste sisu osas oli Riigikohus seisukohal, et tunnistaja ei pidanud ütlustes andma faktiliste le

asjaoludele omapoolset hinnangut. Piisas, kui tunnistaja kirjeldas toimunut ning hinnangu, kas toimu oli vägivald ja kas see andis naisele õiguse abikaasa juurest lahkuda, andis kohus. Samuti tõi Riigikohus välja, et ütlusi, sealhulgas nende võimalikku moonutamist, tuleb hinnata arvestades ütluste kooskõla teiste tõenditega.

Lisaks ütlustele tõendasid vägivalda esinemist ka varasemad kohtuasjad poolte vahel. Samuti võis tõendiks olla ka otsus kohtuasjas, mis ei olnud esinenud vägivalda pärast ega isegi mitte poolte vahel, kuid aitas selgitada poolte vahel aset leidnud vägivalda. Teistest tõenditest on märkimisväärsim arsti tunnistus, milles tõendatakse löömise märkidena mitmeid verepaised ja isegi käeluu purustamist.

Uurimisalusel perioodil esines Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas otsuseid, mis puudutasid nii perevägivalda lahusele kui ka abielulahutuse alusena. Lisaks otsesele füüsilisele vägivallale esines ka juhtumeid seoses füüsiliste ebamugavuste tekitamisega. Valdavalt on Riigikohus leidnud, et vägivalda kasutamine abikaasa poolt on piisav põhjendus kooselamise kohustuse täitmata jätmiseks ja abielulahutuse nõudmiseks. Vaid üksikute kaasuste puhul leidis Riigikohus, et esinenud vägivald ei ole alus lahusele või abielulahutuseks. Ühe otsuse puhul, kus Riigikohus leidis, et vägivald ei anna abielulahutuseks alus, esines mitmeid vabandavaid asjaolusid. Nimelt oli tegemist mõlemapoolse vägivallaga, mis leidis aset ühekordse episoodina. Samuti ei olnud vägivallaga tekitatud raskeid kehavigastusi ning vägivald oli aset leidnud meelteärrituse hoos.

Uurimisalusel perioodil esines Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas ka otsuseid, mis käesoleva töö autorit üllatasid. Ühe otsuse puhul pidas Riigikohus abikaasa vastu vägivalda kasutamist vabandavaks asjaoluks tütre abiellumist, mis tekitas abikaasade vahel erimeelsusi. Vägivalda esinemise ja kodust lahkumise vahelist seost analüüsides leidis Riigikohus ühes otsuses, et ajaliselt paar nädalat varem aset leidnud vägivald ei ole kuidagi seotud kodust lahkumisega.

Samuti olid autori jaoks üllatavad mõne kaasuse elulised asjaolud, näiteks vastastikune tülitsemine ja peksmine laulupeo ajal, aga ka ahjusuu kinni müürimine ja taburetiga löömine. Uurimisperioodist leidis töö autor ka otsuseid, kus käsitleti väga brutaalset vägivalda, näiteks käeluu mürdmist ja korduvalt kirvega ründamist.

Käesolev magistritöö käsitleb perevägivalda lahusele ja abielulahutuste kontekstis üksnes aastatel 1920-1930, andes seega aluse hilisemateks uurimusteks Riigikohtu praktikast selles valdkonnas Eesti Vabariigi iseseisvuse esimesel perioodil.

FAMILY VIOLENCE AS THE GROUND FOR SEPARATION AND DIVORCE IN THE PRACTICE OF THE CIVIL DEPARTMENT OF THE SUPREME COURT OF ESTONIA IN 1920-1930

Abstract

This master's thesis focuses on family violence as the ground for separation and divorce in 1920-1930 on the basis of the practice of the Civil Department of the Supreme Court of Estonia. The main objective of the work is to find out whether, and to what extent, family violence was dealt with during that period in the practice of the Civil Department, as well as what was understood to be family violence and whether and to what extent it was denounced.

The concept of family violence has been used in the thesis only in the context of relations between spouses. The term "family violence" in this work includes physical violence between spouses and physical inconveniences. Physical violence is a deliberate use of physical force against the will of another person causing injuries, physical pain or even death to another person. Causing physical inconvenience includes situations where another person is not directly physically hurt or injured, but the freedom of movement of another person is restricted or another person is prevented from meeting basic needs, i.e. the food and housing. No separate analysis of emotional, sexual or economic violence has been performed in the thesis.

The thesis is based on the practice of the Civil Department of the Supreme Court of the Republic of Estonia, which was established in 1919. The beginning of the research period is 1920 as the first Supreme Court hearing was held on January 14, 1920. The research period is limited to 1930. The practice of the Supreme Court has been selected as research material because the problems that have reached the practice of the Supreme Court include a sharp legal conflict. Furthermore, the analysis of the case-law of the Supreme Court allows to make wider conclusions than the practice of a specific court or region. Additionally, the Supreme Court's practice from the first period of independence in Estonia has not been previously studied from the perspective of family violence as a ground for divorce or separation. Therefore, this master's thesis is the first study on the impact of family violence in the context of separation and divorce in the practice of the Supreme Court in

1920-1930. The main legal acts brought out in the thesis are the Baltic Private Law Code (1864) and the Estonian Marriage Act (1922).

The main purpose of this master's thesis is to find out if, in which circumstances and on what legal basis was the family violence a ground for separation or divorce. Regarding separation, the main question is whether using violence against the spouse gave the spouse the right to live separately, which was generally not allowed in that period of time. Regarding divorce, the question analyzed is whether family violence was a ground for divorce on the basis of Estonian Marriage Act of 1922.

The thesis has been divided into four chapters. The first one focuses on family violence as a ground for separation. In the chapter it is explained whether and in what cases using physical violence or causing physical inconvenience gave the wife the right to live apart from her husband. The chapter is divided into two sub-chapters. The first sub-chapter provides a brief overview of the obligation of the spouses to live together and explains preventing cohabitation as a form of family violence. The second sub-chapter focuses on violence as a factor that renders cohabitation intolerable.

The second chapter focuses on violence as a ground for divorce. The chapter points out on which circumstances and on what legal basis violence gave the spouse the right to divorce. The first sub-chapter explains family violence as a cruel treatment within the meaning of Article 28 of the Marriage Act. The second sub-chapter focuses on the nature of the inconsistency as of Article 23 of the Marriage Act, and on the distinction between family violence and the inconsistency of the spouses.

The third chapter outlines in which cases the violence was so intense that it was sufficient reason to live apart from the husband or divorce. The first sub-chapter explains situations, in which moving separately was the most appropriate measure to respond to the occurred violence. The second sub-chapter focuses on the excuses of the use of violence. The third sub-chapter explains in which cases there was no causal link between violence and moving apart or divorce. The fourth sub-chapter focuses on the question of whether the violence had to occur repeatedly to be a sufficient ground for separation or divorce.

The fourth chapter of the thesis focuses on evidence. In the first sub-chapter there are brought out different problems with testimonies. The second sub-chapter presents the Supreme Court's position regarding the verdicts in previous court cases between the spouses. The third sub-chapter focuses on other evidence than testimonies and previous verdicts.

In cases regarding separation, the Supreme Court addressed family violence in the context of compliance with the obligations under Articles 7 and 9 of the Baltic Private Law Code. Article 7 required spouses to live together. According to Article 9, the husband was obliged to financially support his wife, but also to protect and help her. The husband had the obligation of financially supporting his wife even when they were not living together, in the condition that he had caused the separation. The husband could cause the separation either by leaving his wife behind or by making the cohabitation impossible by his behavior. Family violence as a ground for separation rose in Supreme Court practice in cases where the husband had directly prevented the cohabitation or made it impossible through his behavior.

Preventing the wife to live together with her husband caused her physical inconvenience as she lost her residence. Preventing cohabitation could have been expressed both physically (e.g. the husband did not let his wife into the apartment) and verbally. The behavior that made cohabitation impossible for the wife was in most cases direct physical violence (e.g. beating, punching with some item). There were also cases where coexistence became impossible due to causing inconvenience, such as forcing the wife to live in a cold room and locking the door.

In cases regarding divorce, the main legal grounds the Supreme Court addressed were Articles 28 and 23 of the Marriage Act. Under Article 28 point 2 of the Marriage Act, the spouse may have claimed divorce when the other spouse treated him or her cruelly. Article 23 of the Marriage Act stipulated the right to claim divorce if spouses had lived apart for at least two years due of inconsistency.

Family violence, meaning treating the spouse cruelly as stipulated in Article 28 point 2 could have appeared separately or with other factors, such as adultery. The use of physical violence, according to the Supreme Court's practice, could have been excused by irritation, such as jealousy.

Condonation of the violence took the right to claim divorce. Nevertheless, there was no common understanding what the condonation exactly meant.

In the case of inconsistency, which was also a ground for divorce in Article 23 of the Marriage Act, questions were raised about both, defining the meaning of inconsistency as well as distinguishing inconsistency from the cruel behavior as set forth in Article 28 of the Marriage Act. For a divorced woman, the question of whether the marriage was divorced under Article 23 or Article 28 of the Marriage Act, was particularly relevant. Specifically, a divorced woman could have claimed alimony from the husband, if the parties were divorced under Article 28, but not in case of divorce under Article 23. The Supreme Court did not have a firm and unambiguous understanding of the content of inconsistency. It was mostly found that the inconsistency must be bilateral and that it is not permitted to claim a divorce under Article 23, if one spouse has used violence against another. However, there were also verdicts where the Supreme Court found otherwise.

Addressing the intensity of the violence, the Supreme Court found that moving apart from her husband was justified, if it was completely impossible to continue cohabitation. A justification for the use of violence was for instance, emotional irritation. There were also verdicts, where the Supreme Court found that violent behavior had occurred, but it had not caused separation. On the recurrence of violence, the Supreme Court found that repeated violence justifies the separation, but not that violence must certainly be repeated in order to be a sufficient ground for separation or divorce. A single episode of violence could have also justified separation or divorce, if it had caused severe bodily injuries.

The evidence to prove the violence included testimonies, previous verdicts and other evidence. Regarding testimonies, the Supreme Court found that the statements based on witness's own observations or on what one spouse had told them, were acceptable. Testimonies on the basis of what the witness had heard from a third person was considered to be a rumor and therefore not acceptable. The Supreme Court also found that the testimonies could not be denied without substantive justification. Furthermore, different methods should have been used to understand the content of witness' statements and their association with the dispute. The Supreme Court also pointed out that testimonies must be assessed in accordance with other evidence.

In addition to the testimonies, the verdicts of previous lawsuits between the parties also demonstrated the incidences of violence. Among other evidence, the most significant one is a doctor's testimony explaining the injuries caused by spouse.

During the period from 1920 to 1930, there were cases in the Civil Department of the Supreme Court regarding family violence both as a ground for separation and for divorce. In addition to direct physical violence, there were also cases of physical inconvenience. The Supreme Court mostly found that family violence is a sufficient ground for separation or divorce.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud normatiivmaterjalid

1. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, VII. 1832. Санкт Петербург, 1833, 956.
2. Судебные уставы 20 ноября 1864 года : с изложением рассуждений, на коих они основаны : Ч. 1 - / изданные Государственной канцелярией. - 2-е издание, дополненное. - С.-Петербург : в типографии 2 отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867.
3. Baltimaa eraseadus. Eestikeelde kirjutanud J. R. Rezold ja K. Hellat. „Walguse“ kaasanne. Tallinn 1898. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/12904> (27.04.2019).
4. Гражданское уложение. Кн. 1. Положения общие : проект Высочайше учрежденной Редакционной комиссии по составлению Гражданского уложения (с объяснениями, извлеченными из трудов Редакционной комиссии). Redigeerinud I. Tjutjurmov. St. Petersburg, 1910, kordustrükk Wolters Kluwer Russia, Moskva, 2007.
5. В. Буковский. Сводъ гражданскихъ узаконений губерний прибалтийскихъ. Томъ 1. Рига., 1914. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://dspace.ut.ee/handle/10062/25122> (27.04.2019).
6. Riigikohtu seadus. 21.10.1919 – RT 1919, 82/83.
7. Seisuste kaotamise seadus. 09.06.1920. – RT 1920, 129/130.
8. Eesti Vabariigi põhiseadus. 15.06.1920. – RT 1920, 113/114, 243.
9. Abieluseadus. 27.10.1922 – RT 1922, 138.
10. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2.

Kasutatud kohtupraktika

11. RKTOo 21.01.1921, 17 – RA, ERA. 1356.3.58.
12. RKTOo 19.04.1921, 103 – RA, ERA. 1356.3.58.
13. RKTOo 27.04.1922, 135 – RA, ERA.1356.3.59.
14. RKTOo 8./22.11.1923, 429 – RA, ERA. 1356.3.61.
15. RKTOo 30.05.1924, 277 – RA, ERA.1356.3.62.

16. RKTOo 02.10.1924, 443 – RA, ERA.1356.3.63.
17. RKTOo 30.10.1924, 553 – RA, ERA. 1356.3.63.
18. RKTOo 30.10.1924, 545 – RA, ERA. ERA.1356.3.63.
19. RKTOo 29.01.1925, 77 – RA, ERA.1356.3.65.
20. RKTOo 05.03.1925, 241 – RA, ERA.1356.3.65.
21. RKTOo 17.09.1925, 644 – RA, ERA.1356.3.67.
22. RKTOo 12.11.1925, 1409 – RA, ERA.1356.3.67.
23. RKTOo 18.02.1926, 165 – RA, ERA.1356.3.68.
24. RKTOo 22.04.1926, 388 – RA, ERA.1356.3.69.
25. RKTOo 11.11.1926, 858 – RA, ERA.1356.3.70.
26. RKTOo 13.01.1927, 28 – RA, ERA. 1356.3.71.
27. RKTOo 28.04.1927, 447 – RA, ERA.1356.3.71.
28. RKTOo 12./25.05.1927, 488 – RA, ERA.1356.3.72.
29. RKTOo 15.09.1927, 613 – RA, ERA.1356.3.73.
30. RKTOo 29.09.1927, 693 – RA, ERA.1356.3.73.
31. RKTOo 03.11.1927, 832 – RA, ERA.1356.3.74.
32. RKTOo 24.11.1927, 940 – RA, ERA.1356.3.74.
33. RKTOo 03.05.1928, 421 – RA, ERA. 1356.3.76.
34. RKTOo 18.10.1928, 679 – RA, ERA.1356.3.77.
35. RKTOo 24.05.1928, 145 – RA, ERA.1356.3.76.
36. RKTOo 13.04.1929, 300 – RA, ERA.1356.3.80.
37. RKTOo 16.05.1929, 435 – RA, ERA.1356.3.80.
38. RKTOo 30.05.1929, 488 – RA, ERA.1356.3.80.
39. RKTOo 24.10.1929, 721 – RA, ERA.1356.3.81.
40. RKTOo 05.12.1929, 914 – RA, ERA.1356.3.82.
41. RKTOo 16.12.1929, 966 – RA, ERA.1356.3.82.
42. RKTOo 18.02.1930, 93 – RA, ERA.1356.3.83.
43. RKTOo 10.04.1930, 344 – RA, ERA.1356.3.84.
44. RKTOo 02.05.1930, 352 – RA, ERA.1356.3.84.
45. RKTOo 08.05.1930, 400 – RA, ERA.1356.3.84.
46. RKTOo 17.06.1930, 525 – RA, ERA.1356.3.84.
47. RKTOo 18.09.1930, 557 – RA, ERA.1356.3.85.

48. RKTOo 02.10.1930, 643 – RA, ERA.1356.3.85.
49. RKTOo 30.10/13.11.1930, 749 – RA, ERA.1356.3.85.
50. RKTOo 20.11.1930, 1323 – RA, ERA.1356.3.86.
51. RKTOo 20.11.1930, 1561 – RA, ERA.1356.3.86.

Kasutatud kirjandus

52. T. Anepaio. Hobusemüügist omandireformini – Juridica 1997/6, lk 288-294.
53. T. Anepaio. Kohtunikud, kohtu-uurijad ja prokurörid 1918-1940: biograafiline leksikon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2017.
54. T. Anepaio. Kriminaalõiguse muutumisest 1889. aasta reformi käigus. – Tractatus Terribles. Artiklite kogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn 2009.
55. T. Anepaio. Rahukogud (ringkonnakohtud) Eesti Vabariigis. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kohus.ee/et/ringkonnakohtud/apellatsioonikohus-100> (28.04.2019).
56. T. Anepaio. Tuntud tundmatu seadustik: Balti eraseaduse väljaanded. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1994–1999 = Annales Litterarum Societatis Esthonicae 1994–1999. Tartu 2002, Õpetatud Eesti Selts, lk 302–324.
57. E. Aron. Õigustest, mida lähem seadusandlus naisele peab kindlustama. – Eesti naisorganisatsioonide Liidu aastaraamat: II ülevaade Eesti nasiliikumisest ja E. N. Liidu teisest tegevusjärgust. Toimetanud Emma Peterson, Helmi Jansen. Tallinn: Eesti Naisorganisatsioonide Liit, 1926, lk 19-22.
58. E. Ein. Kolm Riigikohtu otsust abielulahutuse asjades. – Õigus 1936/5, lk 235-247.
59. E. Erdmann. Abieluseaduse § 23.– Õigus 1925/5, lk 133-136.
60. J. Erne (koost.) Õigusteadlaste päevad 1922-1940 (protokollid). Tallinn: Juura, 2008.
61. T. Grünthal. Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad. – Õigus 1932/4, lk 145-168.
62. A. Hellat. Abielu lahutus kokkuleppimatuse tõttu.– Õigus 1938, nr 2, lk 80-85.
63. E. Ilus. Tsiviilõiguse eriosa: autoriseeritud konspekt. E. Ilusa loengute järgi koostanud A. Rammul ja E. Talvik. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv 1938.
64. H. Jansen. Kuuldub vastuväiteid perekonnaseaduse eelnõu vastu juhitud protesti puhul – Naiste Hääl 1931/4, lk 56-59.
65. H. Jansen. Miks on meil vaja uut perekonna seadust? – Naiste Hääl 1927/2, lk 30-32.

66. H. Jansen. Naised, näidake oma kindlat tahet!: Õiglasema perekonnaseaduse nimel – Naiste Hääl 1931/1, lk 1-3.
67. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna võrgukodu. Teemaleht perevägivald: mis on perevägivald - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/mis-perevagivald> (14.04.2019).
68. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna võrgukodu. Teemaleht perevägivald: vägivalla liigid paarisuhtes - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes> (14.04.2019).
69. K. Kirend-Pruuli. Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas. – Eesti Õpetatud Seltsi Aastaraamat 2016. Tartu: Eesti Õpetatud Selts 2017, lk 205-231.
70. O. Kivistik "Kohtuniku ees seisab kaks jumalat, kaks õigust ja kibe tarvidus ühte kui teist ehk mõlemaid korraga teenida.“ – Juridica 2012/3, lk 169-175.
71. M. Luts-Sootak. Balti Eraseaduse (1864/65) koht ja kohatus Euroopa kodifikatsioonide peres. – Arvutivõrgus kättesaadav: http://oes.ut.ee/wp-content/uploads/03_luts-sootak.pdf (27.04.2019).
72. M. Luts-Sootak. Juhuslik ja isamaaline: F.G.v. Bunge provintsiaalõigusteadus. Doktoritöö. Tartu, 2000.
73. M. Luts-Sootak, H. Siimets-Gross, K. Kirend-Pruuli. Estland: Estlands Zivilrechtskodifikation – ein fast geborenes Kind des Konservatismus. – M. Löhning, S. Wagner. „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck Tübingen, 2018, s. 273-316.
74. M. Luts-Sootak, H. Siimets-Gross, K. Kirend-Pruuli. The Private Law Codification as an Instrument for the Consolidation of a Nation from Inside – Estonia and Latvia between two World Wars. - Anna Klimaszevska, Michal Gladek (Ed.). Culture - Identity - Legal Instrumentalism. Gdansk: BRILL Academic Publishers. (History of Law Book), 2019 (ilmumisel).
75. J. Lõo. Perekonnaseisu ja abielu seaduse eelnõud. – Õigus 1922/2, lk 40-45.
76. A. Ostra-Oinas. Abieluseadus. – Eesti naisorganisatsioonide Liidu aastaraamat: ülevaade E. N. Liidu esimesest tegevusjärgust november 1921–märts 1923. Toimetanud Helmi Jansen, Alma Ostra-Oinas, Marie Reisik. Tallinn: Eesti Naisorganisatsioonide Liit, 1924, lk 93-104.

77. A. Peep (koost.). Abieluseadus: Riigikohtu tsiviilosakonna seletustega. Perekonnaõiguse alal antud Riigikohtu tsiviilosakonna seletusi. Tallinn 1937.
78. Rahukohtu Nuhtlusseadus. Toimetaja E. Mets, 1928. – Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/87546> (21.04.2019).
79. Riigikogu VIII istungijärgu protokoll nr 145 (3), 1922. – Riigikogu koosoleku protokollid nr. 143-184 VIII istungjärk. RA, ERA.80.1.446.
80. Riigikohus. Riigikohtu esindustrükis, 2013. – Arvutivõrgus kättesaadav: https://issuu.com/riigikohus/docs/riigikohus_broz_h_est (27.04.2019)
81. H. Schneider (koost.). Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval. Tallinn: Õigusteabe AS Juura, 1994.
82. M. Sedman. Karistusseaduste paljususest: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – Juridica 2012/3, lk 176–184.
83. I. Tjutrumov. Perekond tsiviilseadustikliku eelnõu järgi. – Õigus 1936/1, lk 1-22.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marit Joost,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Perevägivald lahuselu ja abielulahutuse alusena Riigikohtu tsiviilosakonna praktikas 1920-1930“, mille juhendajad on *dr. iur.* Hesi Siimets-Gross ja MA Katrin Kiirend-Pruuli

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete te kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 30.04.2019.